

ماهنامه فرهنگی، هنری، گردشگری | دوره دوم | شماره ۵ (پیاپی ۹) | خرداد ۱۳۹۸

اکو نوروز

ISSN 2008-5508

موسسه فرهنگی اکو ECI

نقش زن در سلامت
خانواده و جامعه

آوای صلح بانوان
بیست و چهارمین سال تاسیس
موسسه ی فرهنگی آکو
تقارن روز جهانی زن و جشن نوروز
Women's Message of Peace
Coincided with
the Women's International Day
and Norooz celebrating

, on Wednesday, March 6, 2019
No.3, Niloofar St, Movahhedanesh

سپال
CIPAL

Chia Mode
موسسه هنری چیا مد

Philosophy of Khudi in the Poetry of
Iqbal & Saadi

مؤسسه فرهنگی و علمی
ECO Cultural Institute
Headquarters-Tehran

همایش علمی ادبی اقبال

فلسفه خودی در شعر اقبال و سعدی

چهارشنبه ۲۲ خرداد ۱۳۹۸ ساعت ۱۵

تالار همایش های بین المللی دیپلماتیک مؤسسه فرهنگی اگو

اقدسیه خیابان موحد دانش خیابان شیخ باقر النمر پلاک ۱۰

June 12, 2019, 15:00

ECI Headquarters

10, Baqer Al- Nemer (ex. Naz) St, Movahed Danesh Ave., Aqdasiyeh.

اکو نوروز

ISSN 2008-5508

مؤسسه فرهنگی اکو ECI

صاحب امتیاز: مؤسسه فرهنگی اکو

مدیر مسئول: دکتر محمد مهدی مظاهری، رئیس مؤسسه فرهنگی اکو

سر دبیر: دکتر مرتضی موسویان

هیئت تحریریه: دکتر غلامرضا اعوانی، دکتر علی افخمی، دکتر شهلا سالم نوری، دکتر محمد سفیر، دکتر امان الله فصیحی، دکتر خدیجه مرادی، دکتر مجتبی مشیری

هیئت مشاورین: دکتر شفقت جهان، دکتر پریچهر حناچی، دکتر علیرضا صالحی، دکتر طیبه محمد، دکتر هوشنگ مرادی کرمانی، دکتر محمد سلیم مظهر

مدیر اجرایی: پریسا فیروزکوهی
مدیر داخلی: محمد محمودی

صفحه بندی و گرافیک: مریم جامعی

تلفن: ۰۲۱-۲۷۶۷۳۰۰۰

دورنما: ۰۲۱-۲۷۶۷۳۴۵۶؛ ۰۲۶۱۲۴۹۹۶

آدرس: تهران، خیابان موحد دانش (اقدسیه)، کوچه ناز، شماره ۱۰

کد پستی: ۱۹۵۷۶۵۳۶۴۳

info@eciico.org

www.eciico.org

۶	زن و سلامت معنوی در خانواده
۱۰	اهمیت تعلیم و تربیت زنان در سلامت و رشد خانواده و جامعه
۱۵	نقش زنان ایده آل ادیان ابراهیمی در خانواده و جامعه
۲۳	نقش زنان در استحکام کانون آرامش و مهر
۲۸	بررسی اثرات سلامت معنوی زن بر خانواده
۳۴	نقش زن و شیوه فرزندپروری او بر سلامت روانی جامعه و خانواده
۴۰	اشتغال، ظرفیت و استعداد زنان، نیروی کار و اقتصاد مقاومتی
۴۸	آسیب شناسی فرهنگی در الگوپذیری زنان
۵۳	عوامل مؤثر در نقش زن برای تحکیم بنیان خانواده
۵۷	اهمیت نقش مادر در تربیت دینی فرزندان

مؤسسه فرهنگی اکو

مؤسسه فرهنگی اکو
ECO Cultural Institute
Headquarters-Tehran

مؤسسه فرهنگی اکو (ECI)، که در سال ۱۹۹۵ تاسیس شد، یک سازمان تخصصی و بین‌المللی است که در تهران، جمهوری اسلامی ایران واقع شده و هدف آن ارتقاء آگاهی عمومی و حفظ میراث فرهنگی غنی کشورهای عضو آن است.

در چارچوب منشور مؤسسه که به تصویب کشورهای عضو رسیده است، مؤسسه فرهنگی اکو عهده‌دار حفظ و ترویج میراث فرهنگی مشترک ملل منطقه به منظور تشویق درک میان آنها به عنوان اصلی‌ترین وظیفه خود می‌باشد. به همین منظور، مؤسسه همواره مجموعه‌ای متنوع از رویدادهای هنری، فرهنگی، ادبی، پژوهشی، علمی و ورزشی را سازماندهی کرده و کتاب‌ها و مجلاتی را به زبان‌های انگلیسی، فارسی، روسی و اردو منتشر کرده است تا در راستای تقویت همکاری و حفظ میراث فرهنگی مشترک کشورهای عضو گامی سودمند بردارد.

منطقه اکو، قلمرویی وسیع با تاریخی چندین هزار ساله و تمدن و فرهنگی غنی است که شامل ۱۰ کشور عضو جمهوری اسلامی افغانستان، جمهوری آذربایجان، جمهوری اسلامی ایران، جمهوری قزاقستان، جمهوری قرقیزستان، جمهوری اسلامی پاکستان، جمهوری تاجیکستان، جمهوری ترکیه، ترکمنستان و جمهوری ازبکستان می‌شود.

سخن رئیس مؤسسه

زنان مدیریت و برنامه‌ریزی سلامت جسمی و روانی خانواده را بر عهده دارند و به‌عنوان اساسی‌ترین عناصر بنیادین جامعه نقش کلیدی در شکل‌گیری شخصیت و رفتار افراد جامعه‌ای فامی‌نمایند. از سویی، افراد خانواده، به‌عنوان منابع انسانی جامعه، توسعه اقتصادی و اجتماعی جامعه را باعث می‌شوند. بنابراین می‌توان به این نتیجه کلی دست یافت که زنان پیشگام جوامع هستند و کلید زندگی سالم افراد جامعه در دست زنان است. به علاوه محیط خانواده اولین نهاد آموزشی برای فرد محسوب می‌شود. در این نهاد، زنان و مادران متضمن سلامت خانواده و افراد آن هستند. فضای روانی که زنان در خانواده‌ها به وجود می‌آورند، می‌تواند یک فرد شایسته و یا یک شخص ناکارآمد را برای جامعه تربیت نماید. با توجه به نقش کلیدی زنان در تربیت یک نسل کارآمد و توسعه اجتماعی و اقتصادی پایدار، ضروریست زن به‌عنوان رکن اصلی کانون خانواده از سلامت و توانمندی قابل توجهی برخوردار باشد. در همین راستا، یکی از شاخص‌های مهم برای سنجش توسعه جوامع، وضعیت زنان و سطح توانمندسازی آنهاست. توانمندسازی زنان و مشارکت آنان بر اساس برابری در همه حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی سنجیده می‌شود و شامل ابعاد توانمندسازی روانشناسی، اقتصادی و جسمی است. با توجه به آنکه بدون توانمندسازی زنان، توسعه اقتصادی و اجتماعی امکان‌پذیر نخواهد بود، لازم است در این مسیر حمایت‌های عاطفی، اطلاعاتی و ابزاری فراهم شود. همچنین توانمندسازی زنان از جمله مولفه‌های مهم در توسعه پایدار است. از این رو توجه به بهبود موقعیت زنان، رابطه مستقیم با سلامت خانواده و جامعه داشته و متضمن توسعه پایدار جوامع می‌باشد. به همین منظور مؤسسه فرهنگی اکو با هدف ارج نهادن بر مقام زن و نقش او در توسعه پایدار جوامع بر آن شد تا یک شماره از ماهنامه «اکونوروز» را به موضوع نقش زنان در سلامت خانواده و جامعه اختصاص دهد.

مقالات مندرج در این شماره از نشریه، ماحصل دومین کنگره بین‌المللی «نقش زن در سلامت خانواده و جامعه» است که توسط پژوهشکده زنان دانشگاه الزهرا و با همکاری مؤسسه فرهنگی اکو، اتحادیه بین‌المللی دانشگاه‌های قفقاز و با حمایت مراکز علمی، پژوهشی و دانشگاهی در مرکز همایش‌های بین‌المللی دانشگاه الزهرا برگزار گردید. فرصت را مغتنم شمرده و از دانشگاه الزهرا (س) و همکار این مؤسسه، مدیر اجرایی ماهنامه «اکونوروز»، برای همکاری در انتشار این شماره قدردانی می‌نماید. امید است مؤسسه فرهنگی اکو توانسته باشد از این طریق، گامی شایسته در راستای اطلاع‌رسانی در خصوص نقش کلیدی زن در خانواده و جامعه برداشته باشد.

دکتر محمد مهدی مظاهری
رئیس مؤسسه فرهنگی اکو

زن و سلامت معنوی در خانواده

مریم صف آرا، سیده فائزه صفدرزاد*

چکیده

خانواده، سیستم ارتباطی منحصر به فردی است که با روابط دوستی و کاری متفاوت است. ارزش اصلی خانواده، حاصل شبکه روابطی است که توسط اعضای آن به وجود آمده است. سلامت معنوی به عنوان یکی از ابعاد سلامتی در کنار سلامت جسمی، ذهنی و اجتماعی مطرح شده است. زنان عالی‌ترین نقش سازنده را با عناوین همسر و مادر در خانواده دارا می‌باشند. آنها از یک سو نیمی از پیکره جامعه‌اند و با حضور فعال خود در عرصه‌های گوناگون اجتماعی، مسئولیتهای بسیاری را بر دوش گرفته‌اند و از سویی دیگر با ایفای نقش مادری و همسری، نقش محوری در تحکیم خانواده و تربیت نسل آینده دارند. پژوهش حاضر از نوع اسنادی و کتابخانه‌ای است و با مطالعه بر اهمیت نقش زن در خانواده و به تبع آن اجتماع، به تبیین جایگاه حقیقی زن در فرایند ارتقای سلامت معنوی خانواده پرداخته است. بنابراین اگر کانون گرم خانواده به عنوان کوچکترین رکن سازنده اجتماع توسط مادر و زن به محیطی آرام و با محبت و دور از اضطراب و دلهره تبدیل شود و به عبارت دیگر، خانواده از سلامت معنوی برخوردار باشد، زمینه را برای رشد و تربیت جسمی، تربیتی، فکری و معنوی کودکان که آینده سازان جامعه بشریت هستند فراهم می‌سازد و متعاقباً جامعه نیز رو به صلاح و ترقی می‌رود.

کلیدواژه‌ها

زن، خانواده، سلامت معنوی.

مقدمه

خانواده، سیستم ارتباطی منحصر به فردی است که با روابط دوستی و کاری متفاوت است. ورود به چنین سیستم ارتباطی سازمان یافته‌ای، صرفاً از طریق تولد، ازدواج با فرزندخواندگی صورت می‌گیرد (گلادینگ، ۱۳۸۶). ارزش اصلی خانواده، حاصل شبکه روابطی است که توسط اعضای آن به وجود آمده است (گلدنبرگ، ۱۳۲۲). این در حالی است که تفاوت در حقوق و مسئولیت‌ها نشان دهنده برتری جنسی بر جنس دیگر نمی‌باشد و عمدتاً مولود عناوین حقوقی خاصی است که هر یک از زن و مرد به تناسب نقش‌های ویژه و بدل‌ناپذیر در خانواده پیدا می‌کند. این تفاوت از آن جهت است که امکان وجود سلامت مادی و معنوی خانواده به عنوان اصلی‌ترین نهاد جامعه که جایگاه حقیقی پیدایش و پرورش انسان است تأمین شود.

حق و مسئولیت زنان در تحکیم بنیان خانواده و برخوردار شدن از امکانات و حمایت‌های قانونی لازم به منظور پیشگیری از بروز اختلافات و کاهش طلاق، حق آگاهی از حقوق و تکالیف زوجین و آیین همسرداری، حق آشنایی با معیارهای مناسب همسرگزینی و شناخت و انتخاب همسر، حق باروری، بارداری، تنظیم و کنترل آن و بهره‌مندی از آموزش‌ها، مسئولیت رعایت حقوق جنین بویژه محافظت از حیات و رشد آن و... از برخی از حقوق و مسئولیت‌های فردی زنان می‌باشد^۳. این که انسان مسئولیت زندگی و رفتارش را بپذیرد و به شکل مسئولانه رفتار کند کامل‌ترین نشانه‌ی سلامت روانی است. یک بانوی سالم نه تنها خانواده خود، بلکه جامعه و تاریخ را دگرگون می‌سازد. همچنین زنان نقش مهمی در توسعه جامعه دارند. آنها از یک

۳. ر.ک: منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران، مصوبه پانصد و چهل و ششمین جلسه مورخ ۳۱/۶/۱۳۸۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی

۱. عضو هیأت علمی دانشگاه الزهراء (س). m.safara@alzahra.ac.ir
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات زنان، گرایش حقوق زن در اسلام، دانشگاه الزهراء (س) sfsafdarzadeh@gmail.com

سلامت نهاد خانواده از سه دیدگاه سلامت جسمانی، روانی و اجتماعی قابل بررسی است و زن نیز به عنوان یکی از ارکان خانواده در این سلامت نقش بسزایی ایفاء می‌کند (احسانی چیمه و همکاران). مطالعات نشان داده است که ارتباط باز، مداوم و روشن، یکی از ویژگی‌های اساسی خانواده‌هایی است که کارکرد سالمی دارند. خانواده‌ای که اعضای آن ارتباط صحیح با یکدیگر برقرار می‌کنند، بهتر می‌توانند مسائل خود را حل کنند و رضایت بیشتری از ارتباط خود دارند (هیوی و همکاران، ۱۳۲۶).

زن با ایجاد محیط خانوادگی سالم می‌تواند بستر مناسب برای تحقق جامعه انسانی قدرتمند، آینده نگر و پویا فراهم سازد. روشن است که بدون وجود چنین محیطی، جامعه از لحاظ عاطفی گسسته و از لحاظ معنوی و روحی به شدت آسیب‌پذیر خواهد بود جامعه‌ای که تباهی و سستی در آن ریشه بدواند، به سرعت آلوده به فساد و جنایت می‌گردد و خلاقیت و بالندگی افراد آن جامعه به تدریج از دست می‌رود. بنابراین زن به عنوان عضو اصلی و محور خانواده که دو وظیفه مهم مادری و همسری را بر عهده دارد، مایه قوام زندگی خانوادگی سالم و صحیح است و خانواده صالح نیز، مایه قوام جامعه است (صدیقی، ۱۳۸۷).
عمده نقش‌های زنان را می‌توان حول سه بعد اصلی سلامت تقسیم بندی نمود، با توجه به این سه بعد زنان نقش‌های عمده زیر را در خانواده بر عهده دارند:

بعد سلامت جسمانی: نقش‌های زنان در این بعد به دو بخش عمده تقسیم می‌شود: الف: نقش سلامت زنان با توجه به ویژگی‌های بیولوژیکی آنان بعنوان نیمی از جمعیت کشور؛ ب: نقش سلامت زنان به عنوان مدیر داخلی خانه و نیز مدیریت سید غذایی اعضای خانواده و نقش آنان در فرهنگ سازی الگوی غذایی افراد خانواده.

بعد سلامت روانی: نقش زنان بعنوان مدیر عاطفی و روانی خانواده و نقش آنان در معنویت و مسائل روانی و اجتماعی و اقتصادی خانواده و تربیت نسلی پویا.

بعد سلامت اجتماعی: نقش‌های زنان در این بعد نیز به دو بخش عمده تقسیم می‌شود: الف: نقش زنان در توسعه پایدار کشور و مشارکت زنان در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی و ...؛ ب: نقش زنان بعنوان مدیر عاطفی خانواده و تربیت عاطفی و اخلاقی فرزندان به عنوان اعضای جامعه و نقش آن در افزایش کیفیت زندگی و سهم آنان در داشتن جامعه‌ای سالم (احسانی چیمه و همکاران).

سو نیمی از پیکره جامعه‌اند و با حضور فعال خود در عرصه‌های گوناگون اجتماعی، مسئولیت‌های بسیاری را بر دوش گرفته‌اند؛ همچنان که زنان مسلمان ایرانی نقش خود را در پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و هشت سال دفاع مقدس و سال‌های پس از آن به خوبی ایفا نموده‌اند و از سویی دیگر با ایفای نقش مادری و همسری، نقش محوری در تحکیم خانواده و تربیت نسل آینده دارند. احترام و ارزش زن در جامعه تا حدی است که به فرموده رهبر فقید انقلاب «از دامان زن، مرد به معراج می‌رود.» یعنی زنانی با عنوان مادر هستند که می‌توانند افرادی همچون امام خمینی، شهیدان مطهری، رجائی، بهشتی، صیاد شیرازی، کشوری، شیرودی و نظیر آنها را پرورش دهند که سرنوشت تاریخ به دست با برکتشان تغییر کند. پژوهش پیش رو در با بررسی همین قابلیت برجسته زنان در جهت تربیت معنوی خانواده، به نقش ارزشمند زن در تعمیق باورها و تأمین سلامت معنوی خانواده می‌پردازد.

ازن، تأمین کننده اصلی سلامت معنوی در خانواده

سلامت معنوی در لغت به مفهوم امنیت حقیقی، آرامش باطنی (روح)، رستگاری عرفانی و نیل به ملکات فاضله‌ی اخلاقی است و اصطلاحاً به حالتی گفته می‌شود که فرد یا جامعه از ارتباطی سالم با عالم معنی و حیات حقیقی برخوردار باشند، ارتباطی که براساس آن، فرد یا جامعه از سطح محسوسات فراتر رفته و با مابعدالطبیعه، انس و الفت می‌یابند (مرتضایی، ۱۳۹۳).
سلامت معنوی اصطلاحی است که در دانش جدید پزشکی در بازه زمانی سال ۱۹۷۹ میلادی توسط سازمان بهداشت جهانی به عنوان رکن چهارم سلامت مطرح گردید و در معاهده کپنهاک برای توسعه اجتماعی، مورد توافق دولت‌های اروپایی قرار گرفت (فرهنگستان علوم پزشکی ایران، ۱۳۸۹). پژوهش‌های علمی نشان داده که ممکن است ریشه و علت بسیاری از ناتوانی‌های جسمی، نابسامانی‌های فکری و عاطفی باشد. مثلاً امروزه معتقدند که دلهره‌ها و ناراحتی‌های فکری می‌تواند عامل مهمی در ایجاد زخم‌های معده باشد و چون دلهره و بسیاری از احساسات عاطفی انسان در اثر زندگی با مردم و به علت فرهنگ جامعه به وجود می‌آید، سلامت جسم تا حدی زیادی با سلامت فکر و شرایط فرهنگی و اجتماعی که فرد در آن زندگی می‌کند مربوط می‌شود (نیل فروشان، ۱۳۶۳).

خانواده به عنوان کوچکترین نهاد اجتماعی، نقش بسزایی در ارتقاء سطح فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی کشور دارد.

و تکامل به شمار می‌رود؛ اما تربیت انسان صالح، نیازمند یک برنامه تربیتی مستمر است و هیچ‌گاه کورکورانه و تصادفی رخ نمی‌دهد و تردیدی نیست که بزرگترین نقش در تربیت فرزندان و رشد و تعالی عناصر انسانی، به زن اختصاص دارد و به شهادت تاریخ پشت سر هر مرد تاریخ ساز، زن قهرمانی به عنوان مادر یا همسر یا ... دیده می‌شود (صدیقی، ۱۳۸۷).

بنابراین یکی از صفات زنان شایسته مسلمان عفت و پاکدامنی است که در نتیجه آن، در راه تربیت فرزند می‌تواند انسان‌های بزرگی را پرورش دهد که سبب دگرگونی عالم را فراهم آورند. این نشان دهنده اهمیت نقش ویژه زن در قالب مادر و پایه اساسی خانواده در مراقبت و تربیت فرزند و دادن عواطف لازم به وی و توجه به رشد سالم جسمی و روانی فرزند می‌باشد چنانچه رسول اکرم صل الله علیه و آله می‌فرمایند: «الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَخَيْرُ مَتَاعِ الدُّنْيَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ» دنیا متاعی است و بهترین متاع آن زن پارساست (پاینده، ۱۳۸۸). راز اصیل آفرینش زن چیزی غیر از گرایش غریزی و اطفاء نائره شهوت می‌باشد که خداوند آن را آرامش زن و مرد بیان کرده و اصالت را در ایجاد این آرامش به زن داده و او را در این امر روانی اصل دانسته و مرد را مجذوب مهر زن معرفی کرده است. ضمن آن که حقیقت هر دو را یک گوهر دانسته و هیچ امتیازی از لحاظ مبدا قابل آفرینش بین آنها قائل نشده است. در آیه ۱ سوره اعراف می‌فرماید: «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا». منظور از نفس واحده همان حقیقت واحده و گوهر واحد است یعنی مبدا قابل همه شما انسانها یک حقیقت است و در این امر هیچ فرقی بین زن و مرد نیست چنانکه هیچ امتیازی بین انسان اولی و غیر اولی نیست و این گونه از تعبیرها همانند تعبیر به بنی آدم است که شامل همه انسانها حتی حضرت آدم ... نیز خواهد شد (جوادی آملی، ۲۷).

نتیجه سلامت معنوی را می‌توان شناخت خالق، دوست داشتن او و تلاش برای قرب به او تبیین کرد که می‌تواند زمینه‌های دیگری نظیر احساسات، دوست داشتن و دوست‌داشته‌شدن، کمک کردن به دیگران، تجربه کردن لذت، داشتن یک هدف اساسی در زندگی و تجربه کمال و آرامش زندگی را در برگیرد. به طور کلی، سلامت معنوی، ارتباط هماهنگ و یکپارچه را بین افراد فراهم می‌کند و با ویژگی‌های ثبات در زندگی، صلح، تناسب و هماهنگی، احساس ارتباط نزدیک با خویش، خدا، جامعه و محیط را ایجاد می‌نماید.

زن دارای سلامت روان، روابط خانوادگی صمیمی و مطلوبی دارد و جایگاه خودش را در خانواده و گروه‌های اجتماعی به درستی می‌شناسد. هم چنین در زندگی هدف‌مند و غایت‌مدار است و اعمال او مبتنی بر تعقیب این اهداف است. مهمترین ویژگی خانواده در مقایسه با سایر نهادها، آن است که خانواده یک سیستم عاطفی است که در آن روابط عاطفی و عشق و محبت از دو طریق تأمین سلامت روان و اعتلای انسان فراهم می‌شود (نوابی نژاد، ۱۳۹۲). شهید مطهری در توصیف انسان سالم می‌گوید: «ما قبل از آنکه درباره انسان کامل بحث کنیم، باید درباره انسان سالم بحث کنیم».

نتیجه برخورداری از سلامت معنوی، رسیدن به آرامش درونی و احساس راحتی و ارتباط بین فردی رضایت‌بخش است و عدم وجود آن، با احساس پوچی، عدم احساس رضایت و بی‌معنابودن زندگی و در نتیجه ارتباطات ناکارآمد و کیفیت زناشویی پایین همراه است. پژوهش‌های مختلف نشان داده‌اند افرادی که از سلامت معنوی بالایی برخوردارند، به هنگام مواجهه با آسیب‌ها و مشکلات، عملکرد بهتری دارند. همچنین سلامت معنوی، با تأثیر بر فرایندهای فکری باعث می‌شود حتی در صورت بروز اختلافات زناشویی و تعارضات، زوجها بتوانند مشکلات خود را در یک فضای عاری از تنش حل کنند و در نتیجه باعث افزایش رضایتمندی زناشویی شود (بهرامی و همکاران، ۱۳۹۳).

نقش سلامت روان زنان در تحکیم بنیان خانواده و در شکل‌گیری اسلوب زندگی خانوادگی و اجتماعی جنبه‌ی کلیدی و حیاتی دارد. زن با ایجاد محیط خانوادگی سالم، می‌تواند سنگ زیربنای جامعه‌ی قدرت‌مند، آینده‌نگر و آرام را فراهم سازد. بدون وجود چنین محیطی، خانواده و جامعه از لحاظ عاطفی گسسته و از لحاظ معنوی و روحی آسیب‌پذیر و آلوده می‌شود و خلایق افراد خانواده و جامعه به تدریج از دست می‌رود (پور علمداری، ۱۳۸۸). سلامت زنان به عنوان جایگاه والای آنان در جوهره خلقت به ویژه در شکل‌گیری فرهنگ، تربیت، سعادت و حفظ و ارتقای سلامت خانواده و جامعه، دارای نقش تعیین‌کننده است که این خود تحت‌تأثیر حقوق اساسی آنان در خانواده و اجتماع قرار می‌گیرد^۱. انسان صالح، محور رشد

۱. ر.ک: سیاستها و راهبردهای ارتقای سلامت زنان، مصوبه ششصد و شانزدهمین جلسه مورخ ۱۳۸۶/۰۸/۰۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی

شود، زمینه را برای رشد و تربیت جسمی، تربیتی، فکری و معنوی کودکان که آینده سازان مملکت هستند فراهم می‌سازد. کودکانی که در چنین خانواده‌هایی پرورش یافته‌اند از آرامش روحی برخوردار بوده و در تعامل با سایرین دچار برخوردهای زننده و زشت و به دور از اخلاق و تربیت اسلامی نمی‌شوند و انسان‌هایی که آینده را خواهند ساخت، افرادی با تعادل روانی در برخوردهای اجتماعی خواهند بود.

از آنجایی که خانواده کوچکترین رکن سازنده اجتماع است، اگر خانواده سالم باشد مسلماً جامعه نیز رو به صلاح و ترقی می‌رود. مادر، تأمین‌کننده نیازهای جسمی و معنوی کودک و شکل‌دهنده شخصیت و سازنده افکار اوست. اسلام برای کار زن در منزل ارج و منزلت فراوان قائل شده است و این بدین خاطر است که اگر کانون گرم خانواده توسط مادر و زن به محیطی آرام و با محبت و دور از اضطراب و دلهره تبدیل

منابع

- قرآن کریم
- ابوالقاسمی، محمد جواد (۱۳۹۱). مفهوم‌شناسی سلامت معنوی و گستره آن در نگرش دینی. فصلنامه اخلاق پزشکی سال ششم، شماره ۲۰، صص ۴۵-۶۸.
- احسانی چیمه، الهام؛ محبوبی، محمد؛ قیاسی، محمد؛ جعفری، مهرانوش (بی‌تا). نقش زن در سلامت خانواده. روه تحقیق و توسعه ستاد وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.
- بهرامی، محمود؛ بابایی، رضا؛ فروهر، آرزو؛ نظری، علیمحمد؛ زهراکار، کیانوش (۱۳۹۳). نقش ابعاد سلامت معنوی در پیش بینی الگوهای ارتباطی زناشویی معلمان زن مقطع ابتدایی شهر کرج. فصلنامه تاریخ پزشکی، سال ششم، شماره ۲۱، صص ۵۱-۸۱.
- پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۸). نهج الفصاحه: مجموعه سخنان و خطبه‌های حضرت رسول اکرم صلوات الله علیه. اصفهان: خاتم الانبیا.
- پور علمداری، پریسا (۱۳۸۸). زن محور سلامتی جسمی روانی و اجتماعی است. مجله پیام زن، شماره ۲۰۸.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۷۸). زن در آئینه جلال و جمال. قم: اسراء.
- صدیقی، محبوبه (۱۳۸۷). نقش تکامل معنوی زن در توسعه اجتماعی. مجله پیام زن، شماره ۱۹۹.
- مرتضایی، منصوره (۱۳۹۳). تأثیر مادر در سلامت معنوی فرزندان از دیدگاه قرآن و حدیث. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور، دانشکده علوم انسانی و اسلامی.
- مرنندی، سید علیرضا (۱۳۸۹). جستاری در سلامت معنوی. مجموعه مقالات همایش مقدمه‌ای بر سلامت معنوی، تهران: فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران.
- مطهری، مرتضی (بی‌تا). انسان کامل. تهران: صدرا.
- نوابی نژاد، شکوه (۱۳۹۲). آسیب‌ها و الگوهای مطلوب خانواده. در کتاب مجموعه مقالات سومین نشست اندیشه‌های راهبردی (زن و خانواده).
- نیل فروشان، محمد عله؛ ضرابی، جلیل؛ میرفتاحی، محمد باقر (۱۳۶۳). بهداشت: تهیه شده برای حوزه‌های علمیه. تهران: معاونت امور بهداشتی وزارت بهداشتی.

Sources

- Heavy, CL. Larson, B. Christensen, A. (1996). The Communication Patterns Questionnaire: The Reliability and Validity of a Constructive Communication Subscale. *Journal of Marriage and Family*, 63: 797-801.
- Goldenberg, I. Goldenberg, H. (2013). *Family Therapy*. (HamidReza Hassan Shahi, Siamak Naghsband & Elham Arjomand, Trans.). Tehran: Ravan.
- Glading, S. (2007). *Family Therapy*. (Farshad Bahari, Badri Sadat Bahrami, Susan Seif & Mostafa Tabrizi, Trans). Tehran: Tazkieh.

اهمیت تعلیم و تربیت زنان در سلامت و رشد خانواده و جامعه

سلسله احسانی تیلیمی

اچکیده

و به هدف رسیدن رسالت آموزش و پرورش باشد. آموزش و پرورش در وسیعترین بعد دارای هدف تجهیز بصورت موثر و با مهارتهای قابل قبول است. همینطور دانش و نگرش و ظرفیتهای مناسبی که فرد را به مقابله مطلوب با مشکلات جامعه آشنا کند را آموزش می‌دهد. این امر یکی از کلیدهای بهبود در رفاه انسانی و توسعه اقتصادی جامعه نیز هست. از این رو حضور زنان و تاثیرگذاری و همینطور تاثیرپذیری آنها در فرایند تعلیم و تربیت هم به صورت رسمی و هم به صورت غیررسمی در نظر گرفته می‌شود. زنان و آموزشهای رسمی در سطوح ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان و همینطور دوره‌های دانشگاهی از یک طرف و به صورت غیررسمی حضور موثر آنها در خانواده و فعالیتهایی که باعث رشد و پویایی نیروی انسانی می‌گردد از طرف دیگر، اعتلای همه جانبه فرهنگی، اجتماعی و حتی اقتصادی جامعه را همراه خواهد داشت. در این مقاله به اختصار به نقشهای مختلف زنان در عرصه‌های مختلف تعلیم و تربیت پرداخته می‌شود.

نقش و رسالت زنان در تعلیم و تربیت

۱. زنان در نقش راویان احادیث

پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که از دیر باز زنان در انتقال دانش و مطالب روز نقش برجسته‌ای داشتند بطوریکه در محافل مانند خانه‌های شخصی خود یا مساجد به مطالعه و تدریس می‌پرداختند (هامبلی^۱: ۱۹۹۸). همینطور به تاسیس نهادهای مذهبی می‌پرداختند که البته در انجام عمدتاً کارهای اداری و نظارتی انجام می‌گرفت تا آموزش. همینطور در اواخر قرون وسطی حضور معلمان حدیث زن نیز گزارش شده است

هدف نهایی تعلیم و تربیت قرب الة الله و حیات طیبه است و کرامت و عنایت انسانی شامل حال تمام انسانها چه زنان و چه مردان می‌شود و تفاوتی بین آنها در آموزش همگانی نبوده و حق مسلم زنان است که پا به پای مردان از امکانات آموزشی جامعه استفاده کنند و همینطور در ایفای این هدف تعالی خود نیز نقش موثری داشته باشند. عدم آگاهی زنان از مسائل علمی و تربیتی در حد مورد نیاز می‌تواند باعث عدم توسعه دانش و اطلاعات فردی و اجتماعی شود و همینطور آسیبهای شدید اخلاقی و انضباطی را به همراه داشته باشد. زنانی که از نظام تعلیم و تربیت به درستی برخوردارند نقش مهمی را در ارتقای سطح سلامت و پیشرفت تحصیلی فرزندان خود خواهند داشت. در این مقاله نقش زن در نظام تعلیم و تربیت از دیدگاه اسلام مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و لزوم برابری و اهمیت به زنان در امر آموزش بررسی می‌شود.

کلید واژه‌ها

زنان، تعلیم و تربیت، سلامت خانواده، سلامت اجتماع.

ا مقدمه

زن مظهر والگویی تمام نمای پرورش و عامل تجلی صفات الهی از طرف پروردگار است. رمز و راز حکمت پروردگار، از دامن زن و در کانون گرم خانواده نمود پیدا کرده و به منصفه ظهور میرسد. مادر به عنوان اصلی‌ترین عنصر تربیتی فرزند، نقش مهمی را در تعلیم و پرورش او برعهده دارد. از طرف دیگر، از دیدگاه اجتماعی نیز حضور زنان می‌تواند نقش کلیدی در آموزش و تربیت نسلهای کوچکتر ایفا نماید در زیر اِعطوفت مادرانه او در تربیت نسلی مومن و متعهد می‌تواند کلید موفقیت

2. Hambly

۱. عضو هیأت علمی دانشگاه فرهنگیان تهران salmaehsani@yahoo.com

مرد و زن از لحاظ شخصیتی و اصل خلقت و کمالات انسانی هیچ تفاوتی قائل نشده است و حتی زنان را همدوش مردان آگاه و مقتدر و کاردان می‌شمارند (بانکی پور: ۱۳۷۹). حر عاملی در کتاب وسائل الشیعه از امام صادق (ع) می‌نویسد: «کم نیستند زنانی که نسبت به مسائل دینی آگاه تر و داناتر از مردان اند». در کشورهای اسلامی به واسطه وجود و حاکمیت مذهب و افکار اسلامی و سنتی، تعلیم و تربیت زنان از شدت و ضعف فراوانی در جنبه‌های مختلف برخوردار است، اما این نکته را نباید فراموش کرد که به هر حال، وضعیت تحصیل زنان بر وضعیت مردان نیز تاثیر می‌گذارد (فاجر لیند: ۱۳۷۰). امام خمینی (ره) بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران در یکی از سخنرانی‌های خود فرمودند: «مری انسان زن است. سعادت و شقاوت کشورها وابسته به وجود زن است. زن با تربیت مهم خود انسان درست می‌کند و با تربیت صحیح، کشور را آباد می‌کند. زن مبدا همه سعادت‌ها باید باشد» (عمادزاده: ۱۳۸۲).

حضرت امام خامنه‌ای که عرصه علمی را مناسب‌ترین زمینه فعالیت اجتماعی زنان می‌دانند اینگونه می‌فرمایند: «کارهای دانشگاهی و علمی از هر نوعش برای زن مناسب است. زن اگر بخواهد استاد شده و تعلیم و تدریس کند و کتاب بنویسد و کارهای فرهنگی بکند، در هر رشته‌ای که باشد فرق نمی‌کند، چه رشته علمی محض باشد چه رشته‌های علوم انسانی و تجربی و دینی باشد، تفاوتی نمی‌کند. یعنی زن در همه رشته‌ها می‌تواند وارد بشود و مفید باشد. برای این منظوری که بحث شد در کارهای اجرایی، تعلیم و تربیت بهترین کار است و کارهای بهداشت و درمان هم همینطور». همچنین اشاره دارند به وظیفه خطیری که زنان نخبه جامعه نسبت به جامعه خود دارند و از فرمایشات آن حضرت است که «شما بانوان نخبه، دختران نخبه، جوانان نخبه یکی از مهمترین مسئولیت‌ها تان امروز این است که نقش زن را از دیدگاه اسلام ترسیم کنید، برجسته کنید، روشن کنید، تربیت انسانی زن، بزرگترین خدمت به جوامع انسانی و اسلام است. این حرکت باید راه بیافتد. البته راه افتاده است، باید تشدید بشود، باید فراگیر بشود و باید پیش برود و شما در این حرکت، بدون تردید پیروز خواهید شد. این یک کار اساسی است» (بانکی پور: ۱۳۹۱).

بطور طبیعی بین سبک مدیریت و آموزش بین زنان و مردان تفاوت وجود دارد. یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهد که

(احمد^۱: ۱۹۹۲: ۲). دختران در آن زمان بعد از تحصیل در مراحل ابتدایی بیشتر مطالعات خود را بر روی احادیث انجام میدادند (برکی^۲: ۱۹۹۲). همینطور علاوه بر نقش انتقال احادیث، به‌عنوان تفسیرکننده احادیث نیز بسیار خوب عمل می‌کردند. در این دوره اگر زنان نسل اول به دلیل نزدیکی آنها به منابع و اشخاص قابل اعتماد به‌عنوان منتقل کنندگان دانش محسوب می‌شدند، زنان آگاه نسل‌های بعدی به واسطه همین احادیث، استادان و معلمین مطرحی بودند (رودد^۳: ۱۹۹۴). اهمیت این احادیث در شکل‌گیری اندیشه و جامعه اسلامی بسیار سازنده و مفید بود. شواهد بیان می‌سازد که حتی در زمانی که زنان در مسائل اجتماعی و سیاسی آن دوران بسیار کم‌رنگ ظاهر می‌شدند، حضور در عرصه تعلیم و تربیت خط بطلانی را بر تصورات جامعه مرد سالار آن دوره می‌کشید (رودد: ۱۹۹۴).

حدیث‌های منتقل شده توسط زنان نشان می‌دهند که از درجه اطمینان بالایی برخوردارند که معرفت دینی را به همراه خواهند داشت (فادل^۴: ۱۹۹۷). زنان آگاه و اهل دانش و منتقل‌کننده احادیث در تمامی تاریخ اسلام وجود داشتند اما تعداد آنها در طول زمان تفاوت داشت (سعید^۵: ۲۰۰۲). قرن چهارم کمترین فعالیت برای این قشر بود و این فعالیتها عمدتاً در بغداد انجام می‌گرفت (نادوی^۶: ۲۰۰۷) و زمانی که فعالیت‌ها در قرن پنجم احیا شد، بغداد و اصفهان حتی از قاهره و دمشق مراکز مهمتری بودند. در میان معصومین (ع)، فاطمه زهرا (س) که کوثر و مبارکه است نه تنها تجلی خیر و برکت و پویایی است بلکه الگوی زنان و اسوه همه نیکان و پاکان تاریخ است. مجموعه گفتارهای حضرت فاطمه (س) و خطبه‌های رسا و محکم آن حضرت نه تنها ویژگی‌های علمی بالای ایشان را نشان می‌دهد، بلکه تداوم بخش اهداف و اندیشه‌های دین مبین اسلام است.

۲. ترسیم نقش زن در نظام تعلیم و تربیت از دیدگاه اسلام

با مرور و پژوهش در تاریخ معلوم می‌شود که در بین کتب و منابع موجود تنها مکتب انبیا و اوصیای الهی است که برای

1. Ahmed
2. Berkey
3. Roded
4. Fadel
5. Sayeed
6. Nadwi

رویکردها و دلالت‌های تربیتی در جدول ۱ نشان داده شده است (فاضلی دهکردی: ۱۳۸۹).

زنان به صورت دموکراتیک و تعاملی تر از مردان در اداره امور عمل می‌کنند (ازه^۱: ۲۰۰۶). وجوه تشابه و تمایز و مقایسه بین

جدول ۱: بررسی وجوه تشابه و تمایز و مقایسه بین رویکردها و دلالت‌های تربیتی

دلت‌های تربیتی	شورور بودن زن	ناقص بودن زنان	یکسانی زن و مرد، در شرافت بودن زنان و کمالات با وجود تفاوت در نقش‌ها و ویژگیها	منظر پست مدرن
تطابق با قرآن	ندارد	ندارد	دارد	ندارد
فرض وجود تفاوت بین زن و مرد	تفاوت ذاتی وجود دارد	تفاوت ذاتی وجود دارد	تفاوت‌هایی در نقشها و ویژگیها بین زنان و مردان وجود دارد که باید جهت حرکت به سوی کمال انسان در نظر گرفته شود	هیچ تفاوتی بین زنان و مردان وجود ندارد
هدف غایی تربیت زنان	کنترل زنان	کنترل زنان	همچون مردان قرب الی الله و حیات طیبه (با رویکرد خدامحوری) است	مخالفت با مردسالاری و رسیدن به آزادی همچون مردان
اهداف، محتوا، قلمرو، شیوه تعلیم و تربیت زنان	محدود و غیرفراگیر	محدود و غیرفراگیر	نامحدود و همگانی با در نظر گرفتن نقشها و ویژگیهای زنان	همگانی و نامحدود
انحصار گرایی علمی	دارد	دارد	با رعایت مصلحت ندارد	ندارد
تعلیم و تربیت اجتماعی برای حضور در صحنه‌های اجتماعی-سیاسی	ندارد	ندارد	زن می‌تواند با حفظ عفت و شان انسانی وظایف اجتماعی، حرفه‌ای و سیاسی را به دوش بکشد و تعلیم و تربیت باید بستر این گونه فعالیتها را آماده کند	تعلیم و تربیت آنان همچون مردان بر محور گفتمان و تعامل بوده و امری اجتماعی سیاسی است
تاثیر ایدئولوژی بر تعلیم و تربیت	-	-	دارد	ندارد

و عرف نمی‌انگارند. این امر از طبیعی‌ترین دست آوردهای حضور زنان در امر تعلیم و تربیت خواهد بود.

۳. زنان و آگاهی از علوم روز

الگوهای نظری - تحلیلی بسیاری جهت بررسی مسائل مربوط به دختران و زنان وجود دارد که یکی از آنها «چارچوب برابری و تواناسازی زنان» نام دارد که در محیطهای آموزشی از آن استفاده می‌شود (مهران: ۱۳۷۵). توانا سازی فرایندی است که در طی آن مردان و زنان محروم از جهات مختلف، دسترسی به اطلاعات و دانش و منابع موجود و همچنین قدرت

این تفاوت به اثرات مختلفی مانند دوران کودکی، محیط، جنسیت و سیستم آموزشی برمی‌گردد. دامن مادر اولین کلاس درس برای کودک است و خانواده مظهر بروز استعدادها و زیستی، فکری و عاطفی است. زنان بسیار مشتاق به شرکت در امر تعلیم و تربیت و حتی اصلاح روشهای تربیتی و تدریس هستند. هر معلم زن می‌تواند یک الگوی مناسب برای دانش آموزان جهت برآوردن کنجکاویتها و توجه به محیط طبیعی اطراف آنها باشد. دختران دانش آموز با دیدن معلم خود اعتماد به نفس جنسیتی می‌یابند و پسران دانش آموز نیز حضور زنان را در امور جامعه امری عادی می‌پندارند و آن را دور از ذهن

2. Women's Equality and Empowerment Framework (WEEF)

1. Ezeh

خانوادگی این اهداف که اهداف عام تعلیم و تربیت هستند در دوره‌های ابتدایی، متوسطه، آموزش عالی و در مواد درسی هر مقطع قرار گرفته است و بهره‌گیری از این دوره‌ها برای زنان فرایند ارتقا و خودسازی و انسان‌سازی را در آنها صد چندان خواهد کرد.

در حالیکه تاثیر سازندگی زنان در بعضی زمینه‌های مساوی مردان است از جمله در امر تعلیم و تربیت، متأسفانه نابرابریهای تربیتی در بین زنان به چشم می‌خورد. چهار سطح نابرابری بین زن و مرد در جهان امروز وجود دارد (عمادزاده: ۱۳۸۲).

سطح اول: نابرابری در فرصتهای تربیتی. در بسیاری از فضاهای روستایی و شهری فرصت دستیابی به تمام سطوح تربیتی برای زنان و مردان به طور مساوی توزیع نشده است.

سطح دوم: نابرابری مربوط به میزان شرکت و حضور زنان و مردان در سطوح تعلیم و تربیت. به عبارت دیگر میزان ثبت نام زنان و مردان و میزان فعالیت آنها در تعلیم و تربیت رسمی.

سطح سوم: سومین سطح از نابرابری تربیتی به رفتاری که معلمان با دانش آموزان دارند مربوط می‌شود البته این نکته نیز قابل قبول است که دانش آموزان هرگز به طور مساوی مورد توجه معلمان و مدیران قرار نمی‌گیرند و این رفتارها می‌توانند خودمناشا نابرابری تربیتی به حساب آیند، هم برای مردان و هم برای زنان.

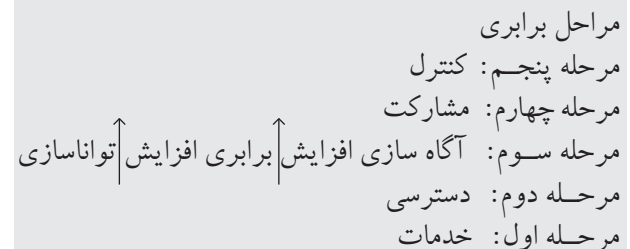
سطح چهارم: چهارمین سطح از این نابرابری‌ها مربوط است به تاثیری که تعلیم و تربیت در زندگی بزرگسالی برای زن و مرد به جای می‌گذارد. تاثیر و ارزش دست‌یابی به مشاغل، درآمد، قدرت سیاسی و شبکه‌های اجتماعی برای زن و مرد کاملاً از هم متفاوت است، هرچند نوع تعلیم و تربیت آنها مساوی باشد.

از طرف دیگر پژوهشی که ساخاروپولوس^۳ و پاتریونز^۴ در سال ۲۰۰۲ انجام دادند حاکی از آن است که سرمایه‌گذاری و اعتماد به زنان در امر تعلیم و تربیت و آموزش تا چه حد می‌تواند با مردان قابل مقایسه باشد. جدول ۲ بازده اقتصادی-آموزشی بر حسب جنس را نشان می‌دهد (ساخاروپولوس و پاتریونز: ۲۰۰۲).

تصمیم‌گیری خودشان را افزایش می‌بخشند. آنها با ارتقا سطح آگاهی خویش نسبت به اهمیت مشارکت در امور مربوط به خود، تلاش می‌کنند تا به سطح مطلوب از کنترل محیط خود برسند (برنامه غذایی جهانی^۱: ۲۰۰۰).

از میان الگوهای توانمندسازی، الگوی توانمندسازی در چارچوب سارا لانگه یکی از مواردی است که در آن افراد با منافع خود آشنا می‌شوند و شرایط محدودسازی و آنچه آنها را از حق خود محروم می‌کند شناسایی می‌کنند و به دنبال راههایی هستند که بدون از بین بردن حق دیگران بتوانند بر زندگی خود کنترل بیشتری داشته باشند. فرایند تواناسازی زنان دارای پنج مرحله می‌باشد: خدمت، دسترسی، آگاه‌سازی، مشارکت و کنترل (لیچ^۲: ۲۰۰۳).

براساس شکل یک که معیارهای توسعه برای زنان را بر اساس الگوی تواناسازی سارا لانگه نشان می‌دهد، گذر از هریک از پنج مرحله نشانگر بالا بودن برابری و افزایش سطح تواناسازی برای زنان است (مهران: ۱۳۸۵).

شکل ۱: معیارهای توسعه برای زنان براساس الگوی تواناسازی سارا لانگه (لانگه: ۱۹۹۱)

رسیدن به مرحله توانمندسازی زنان که بازتاب آن ایجاد اعتماد به نفس و باورداشتن خود است، یکی از مهمترین وظیفه نظام آموزشی کشورهاست که می‌توانند برای زنان و دختران آن کشور انجام دهند. اهداف تعلیم و تربیت در ایران در زمینه‌های مختلف ارائه می‌گردد (شریعتمداری: ۱۳۷۴) ۱. در زمینه هدفهای ایمانی ۲. در زمینه هدفهای اخلاقی ۳. در زمینه

3. psacharopoulos
4. patrion

1. WFP (Word Food Program)
2. Leach

جدول ۲- بازده اقتصادی- آموزشی بر حسب جنس

مقطع تحصیلی	مردان	زنان
ابتدایی	۲۰/۱	۱۲/۸
دبیرستان	۱۳/۹	۱۸/۴
عالی	۱۱	۱۰/۸
کلیه مقاطع تحصیلی	۸/۷	۹/۸

نتیجه گیری

تعلیم و تربیت و برخورداری از دانش روز برای رشد و تکامل همه جانبه کودکان و نوجوانان و همینطور جهت شکل گیری شخصیت و رفتار علمی و الهی مساله ای بسیار مهم و غیرقابل انکار است. رسیدن به کلیه اهداف تربیتی، بدون بالا بردن و ارتقا آگاهی و تجربه لازم برای به کارگیری شیوه ها و ابزار مفید و کارآمد در جایگاه های متولی این امور همانند خانواده و آموزش و پرورش تقریباً دست نیافتنی است. مسئولیت و نقش زن به عنوان مادر در خانواده و به عنوان معلم در جامعه هم به عنوان الگو و هم به عنوان یاددهنده در رسیدن به این اهداف بسیار خطیر و ارزنده است و همین امر اهمیت رشد آگاهی و دانش را در مادران و به طور کلی زنان جامعه صد چندان می کند. مشارکت فعال زنان در امر تعلیم و تربیت نه تنها باعث توانمند شدن حداقل نیمی از جمعیت آن جامعه می گردد بلکه توسعه همه جانبه آن جامعه را تضمین می کند.

منابع

- بانکی پور فرد، امیرحسین (۱۳۷۹). نهج البلاغه، مجموعه مقالات، قم: موسسه آموزش پژوهشی امام خمینی ۸۹ - ۱۰۸.
- بانکی پور فرد، امیرحسین (۱۳۹۳). نقش و رسالت زن: گزیده بیانات حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه ای (مد ظله العالی). جلد ۵، تهران: انقلاب اسلامی.
- شریعتمداری، علی (۱۳۷۴). رسالت تربیتی و علمی مراکز آموزشی. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، ۱۰۲.
- عمادزاده، مصطفی (۱۳۸۲). اهمیت سرمایه گذاری در آموزش زنان. زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، دوره ۱، شماره ۷، صص ۱۱۵ - ۱۴۰.

- فاجرلیند، اینجمار (۱۳۷۱). تعلیم و تربیت و توسعه ملی. ترجمه سیدمهدی سجادی، تهران: موسسه فرهنگی منادی تربیت، ۱۰۷.

- فاضلی دهکردی، مهدی؛ فرمهبینی فراهانی، محسن (۱۳۸۹). بررسی هویت زن در نهج البلاغه و دلالت های تربیتی آن. دانشور رفتار، (۱۷) ۴۵، صص ۱۴۱-۱۵۶.

Sources

- Ahmed, L. (1992). *Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate*. New Haven & London: Yale University Press.
- Berkey, J. (1992). *The Transmission of Knowledge in Medieval Cairo*. Princeton: Princeton University Press.
- Ezeh G.N & Chukwudebe G.A. (2006). *The Crucial Role of Women Engineers in The National Reforms for Economic Development*. Presented at Association of Professional Women Engineers of Nigeria Conference.
- Hambly, G. R. G. (1998). *Becoming Visible: Medieval Islamic Women in Historiography and History*. Women in the Medieval Islamic World. G. R. G. Hambly. London: Macmillan Press Ltd.: 3-29.
- Leach, F. (2003). *Practicing Gender Analysis in Education*. Oxford: Oxfam.
- Longwe, S. (1991). Gender Awareness: The Missing Element in the Third World Development Project. In T. Wallance and C. March (eds.) *Changing Perceptions: Writings On Gender and Development*. Oxford: Oxfam.
- Psacharopoulos, G. (1994). Returns to Investment in Education: A Global Update. *Word Development*, 22(9):1325-1343.
- Roded, R. (1994). Women in Islamic Biographical Collections: From Ibn Sad to Who's Who. Boulder, Colo; London: Lynne Rienner.
- World Food Program (2000). Gender Glossary. Rom. WFP.

نقش زنان ایده‌آل ادیان ابراهیمی در خانواده و جامعه

زهره سادات موسوی، محمدعلی شکوهی، شهرزاد رستگار شریعت پناهی*

چکیده

ارائه یک الگوی ایده آل برای زندگی، یکی از ویژگی‌های اصلی ادیان ابراهیمی است. بدیهی است شناسایی کمال نهایی زنان نقش اساسی در تعیین سرنوشت زنان در جامعه بطور خاص و جامعه بشری به طور کلی دارد. در تعالیم ادیان ابراهیمی، زن ایده آل زندگی متعالی خود را صرف خدمت به خانواده و اجتماع می‌کند. در تفسیر کتاب مقدس یهود، در سنت بنی اسرائیل، هفت بانوی نبیه، داور و قاضی نام برده می‌شوند که خدمات قابل توجهی را به جامعه خود انجام داده اند و از آنها به عنوان مادران اسرائیل یاد شده است. حضرت مریم (س) زن ایده آل و کامل برای همه زنان در مسیحیت و نیز در اسلام دانسته شده است. روش این تحقیق، بررسی مقایسه ای بین ادیان ابراهیمی است و روش تحقیق آن، جمع آوری تعالیم این ادیان، با استفاده از منابع اولیه و ثانویه است. هدف از این مطالعه بررسی ویژگی‌های زنان ایده آل با تاکید بر این نکته که در این سه دین، زنان می‌توانند از طریق انجام وظایف الهی نسبت به خانواده و جامعه که در راستای خواسته‌های طبیعی و فطری آنها نیز هست فضائل و کمالات انسانی را به دست آورند.

کلید واژه‌ها

ادیان، اسلام، قرآن، زنان، نمونه.

مقدمه و بیان مسئله

بدون شک، تلاش زنان برای بازگشت به نقش طبیعی و واقعی خود نیاز به بررسی کردن الگوهای مذهبی دارد. خصوصاً در جهان امروز که بی کفایتی بشر در معرفی یک الگوی مناسب، متعادل و جامع از زنان باعث سرگردانی آنان در مدل‌های مادی از زن ایده آل شده است و بدیهی است، شناسایی کمال نهایی زنان، نقش ضروری در اصلاح وضع آنان دارد. آموزه‌های دینی، نظرات خاصی در مورد کمال واقعی زنان ابراز کرده اند که می‌تواند با معرفی الگوی مناسب و جامع، زنان را از سرگردانی در میای مدل‌های مختلف نجات دهد.

پیشینه تحقیق

کتاب‌های مقدس ادیان ابراهیمی از برخی زنان برجسته نام برده‌اند که زندگی خود را وقف اصلاح و تعالی فردی، خانوادگی و اجتماعی کرده اند. ویژگی‌های ذکر شده از این زنان در این متون می‌تواند ما را قادر به تشخیص و پیدا کردن الگوهای معنوی و تأمل در کمال بنماید. برخی از منابع به نقش زنان در ادیان مختلف از جمله ادیان ابراهیمی پرداخته‌اند مانند «دایرةالمعارف دین و جامعه» که یک نقشه راهنما برای این فهم موضوع فراهم می‌کند. این منبع از یادداشت‌های کوتاه تا مقاله‌های مفصل، چشم انداز ادیان بزرگ جهان، در مورد مسائل سیاسی و اجتماعی، رهبران و علمای مذهبی - حال و گذشته - در ایالات متحده و همه جای جهان را پوشش می‌دهد⁴.

این مرجع مهم با مطالعات انجام شده در انسانشناسی، روانشناسی، سیاست و جامعه‌شناسی دین به موضوع نقش زنان نیز پرداخته است. این مجموعه دیدگاه ادیان بزرگ در جهان را

۱. دکترای ادیان دانشگاه یوام مالزی zsm1@siswa.um.edu.my

۲. دانشجوی دکترای تاریخ تمدن اسلامی، دانشگاه یوام مالزی shokouhi@siswa.um.edu.my

۳. دکترای علوم سیاسی دانشگاه میشیگان آمریکا shahrzad_panahi@yahoo.com

4. See: Swatos, W. H., & Kivisto, P. (1998). Encyclopedia of Religion and Society. Walnut Creek, Calif: AltaMira Press.

برجسته را طی داستانهای مختلف بیان کرده است. در سنت بنی اسرائیل درباره هفت پیامبر، قاضی و رهبر زن که مادران بنی اسرائیل لقب داده شده اند سخن رفته است؛ هم چنان که مردانی، پدران اسرائیل نامیده شده‌اند. درجات کمال این بانوان یهودی گاهی در ایستادگی برای کمک به ماموریت شوهران خود برای ایجاد یک ملت توحیدی است. البته در کتاب عهد عتیق، به نبوت این زنان اذعان نشده ولی تلمود، به نبوت آنها اشاره دارد.

اخصوصیات زن ایده‌آل در آیین یهودیت

در تعالیم یهودیت، زن کامل کسی است که زندگی پاک خود را صرف رشد فردی، خانوادگی و اجتماعی بنماید. در کتاب امثال، به نقل از حضرت سلیمان، یک زن صالحه در عبارات زیر توصیف شده است:

«زن صالحه را کیست که پیدا تواند کرد قیمت او از لعلها گران‌تر است دل شوهر بر او اعتماد دارد و محتاج منفعت نخواهد بود برایش تمامی روزهای عمر خود خوبی خواهد کرد نه بدی، پشم و کتان را می‌جوید و به دست‌های خود با رغبت کار میکند... دهان خود را به حکمت می‌گشاید و تعلیم محبت‌آمیز بر زبان وی است. به رفتار اهل خانه خود توجه می‌کند و خوراک کاهلی نمی‌خورد. پسرانش برخاسته او را خوشحال می‌گویند و شوهرش تیز او را می‌ستاید. دختران، بسیار اعمال صالحه نمودند، ولی تو (ای زن صالحه) بر جمیع ایشان برتری داری، جمال فریبنده و زیبایی، باطل است، اما زنی که از خداوند می‌ترسد، ممدوح خواهد شد.» (امثال سلیمان ۱۳/۳۱-۱۰ و ۲۹-۳۰).

بنابراین زن پرهیزکار و درستکاری که بسیار ارزشمند است زنی است که:

۱. برای همسرش مایه آرامش و نگهبان قابل اعتمادی است.
 ۲. اشتغال اصلی او خدمات برای خانواده است.
 ۳. فضایل و شایستگی‌ها در زندگی خانوادگی متجلی است.
 ۴. چون پرهیزگار است از همه دختران برتر بشمار می‌آید.
 ۵. حکمت و کمالات او خانه‌اش را بنا می‌کند.
- بنابراین در تورات زن ملتزم به اداره امور خانواده ستایش

Introduction to the Old Testament; Bible Commentary. Oxford University Press, p. 3.

مورد بررسی قرار داده است اما این مقاله تنها در ادیان ابراهیمی و به طور خاص موضوع نقش زنان در خانواده و جامعه متمرکز است.

کتاب «حقوق زنان و قانون مذهبی» موقعیت زنان را در سه دین ابراهیمی مورد بحث قرار داده اما بعضی مباحث آن در مورد روابط بین دولت و دین و انواع پیکربندی آن است. اما هنجارهای مذهبی که دولتها اجرا می‌کنند، موردنظر این مطالعه نیست.

«دختران ابراهیم: اندیشه فمینیستی در یهودیت، مسیحیت و اسلام» کتاب مهم دیگری است که آگه برای مخاطب عام درباره زنان و دین نوشته شده است، برای محققان در زمینه‌های الهیات فمینیستی، ادیان تطبیقی با یک دید درون دینی نیز ارزشمند است. شش محقق به گفت و گو در باره جوامع مذهبی خود با تأمل در کتاب مقدسشان به منظور درک موقعیت زنان در سایه تعالیم مردسالارانه از دین پرداخته‌اند، این مطالعه بر نقش زنان ایده‌آل و برجسته در خانواده و جامعه نیز توجه کرده است.^۱ اما هدف از این مطالعه، توضیح وظایف معنوی و اجتماعی و نقش‌های زنان ایده‌آل در این ادیان الهی با اندیشه ای فمینیستی است که در این رابطه، آموزه‌های دینی نظرات مختلف در مورد کمال واقعی زنان ابراز کرده‌اند اما این مقاله توجهی به اندیشه فمینیستی ندارد.

ازنان کامل در آیین یهودیت و نقش آنها در خانواده و جامعه

دین یهود قدیمی‌ترین دین ابراهیمی محسوب می‌شود. تنخ (کتاب مقدس عبری یا عهد عتیق^۲) برخی از ویژگی‌های زنان

1. See: Banda, F. & Fishbayn Joffe, L. (2016). Women's Rights and Religious Law: Domestic and International Perspectives Law and Religion, Routledge.
2. See: Haddad, Y. Y., & Esposito, J. L. (Eds.). (2001). Daughters of Abraham: feminist thought in Judaism, Christianity, and Islam. University Press of Florida.
3. The Old Testament is a Christian term for the collection of Hebrew Bible that forms the first section of Christian Bibles in contrast to the Christian New Testament. The books included in the Old Testament vary among Christian denominations. Protestants accept only the Hebrew Bible's canon but divide it into 39 books; however, Catholics, the Eastern Orthodox, Coptic and Ethiopian churches identify a noticeably larger collection. (Barton, John, 2001).

خدمات او بی‌نظیر است. وی مانند همسرش برای دعوت به یکتاپرستی و گسترش آن در جهان تلاش می‌کرد و در این راه، شجاعت، فروتنی و قدرت روح او در پیشنهاد ازدواج ابراهیم با خدمتگزارش متجلی است.³

۲.۱. میریام (دختر عمران (یا عمران) و خواهر موسی و هارون)
مریم (میریام) به معنی بیننده و یا استاد است. او در میان هفت نبیه یهودی ذکر شده است. در تورات او پیشگویی کرد: «مادر من یک پسر خواهد آورد که اسرائیل را رهایی دهد».⁴ این پیشگویی، منبع قدرت و اطمینان او بود. زمانی که در پیشگاه پدرش ایستاد و اصرار کرد که امیدوار باشد، نور هدایت همراه او بود. زمانی که پشت بوته‌ها به تماشای برادر کوچک خود که میان نی‌ها در یک سبد قرار داده شده بود، ایستاد و به دختر فرعون پیشنهاد پیدا کردن یک زن شیرده داد. هنگامی که موسی (ع) بنی اسرائیل را از رود نیل گذراند، او شروع به دعوت مردم به پرستش خداوند کرد. خدمات او به نحوی بود که در مورد او ذکر شده است: «سه نفر بنی اسرائیل را برپا داشتند: موسی (ع)، هارون (ع) و مریم».

او با نیروی بصیرت و یقین، زنان را برای آینده بهتر و آزادی از اسارت آماده می‌کرد. چاه آبی که مردم یهود در طول ۴۰ سال سرگردانی در بیابان بطور معجزه آسایی از آن استفاده می‌کردند، بنام او و تلاش اوست (بئر مریم). او با دعوت زنان به پایداری، به جامعه بنی اسرائیل خدمت کرد.

۳.۱. دבורا (همسر لاپیدات)

دבורا یک رهبر مذهبی قرن ۱۲ ق م است. واژه دבורا به معنی زنبور است. او زیر درخت مینشست و در میان بنی اسرائیل قضاوت می‌کرد. مورخین معتقدند که بنی اسرائیل به زنان اجازه قضاوت می‌دادند. ماجرای دבורا در کتاب داوران آمده است.⁵ او تنها زن قاضی بود که مردم را قبل از دوران پادشاهی رهبری کرد. او با همکاری یک مرد بنی اسرائیلی، لشکر عظیمی با حدود ۱۰ هزار نفر فراهم کرد که بر دشمنان پیروز شدند. به عنوان یک رهبر، او بزرگان و معلمان را به سیر و سفر برای کسب علم تشویق می‌کرد. در میان بنی اسرائیل

شده و در مقابل آن زیبایی ظاهری زنانی که این وظیفه طبیعی خطیر خود را انجام نمی‌دهند، بی ارزش شمرده شده است. در همین کتاب آمده است:

«زن جمیله بی‌عقل، حلقه زرین است در بینی گزار» (امثال ۲۲/۱۱).

«اما زنی که از تمیز بهره‌مند بوده نیکوسیرت باشد و به خانه اهتمام ورزد تاج سر شوهر خود است» (امثال ۴/۱۲).

«هر زن حکیم خانه خود را بنا می‌کند اما زن جاهل آن را با دست خود خراب می‌نماید (امثال سلیمان، ۱/۱۴).

بدین ترتیب، در پیشگاه خداوند تقوای یک زن است که ستایش می‌شود و بنای خانه یک ملت بر جایگاه و عملکرد با ارزش یک زن در خانه با ظرفیت عالی اجتماعی که آنها تحت خدمات خود می‌سازند استوار است و یک بانو، حتی بسار بیشتر از یک شاه می‌تواند سرچشمه افتخار باشد.

۱ | زنان کامل در آیین یهودیت

در همین راستا تنخ، برخی از زنان برجسته را برشمرده است که ما را قادر به تشخیص و پیدا کردن الگوهای خداپسندانه و تأمل در کمالات آنها مینماید. البته، تنخ به نبوت از این زنان اشاره‌ای نکرده، ولی تلمود آنها را پیامبر شمرده است. این زنان هفتگانه عبارتند از:

۱.۱. سارا (همسر ابراهیم و مادر اسحاق، بالقب "مادر بنی اسرائیل")
سارا یا ساره اولین مادر سالار محسوب می‌گردد. تلمود سارا را دختر برادر ابراهیم، حران میدانند بنابراین سارا خواهرزاده ابراهیم و خواهر لوط است. او بسیاری از مقامات و کمالات را بدست آورده است. سارا، در کنار ابراهیم زنان را به ایمان دعوت می‌کرد. بر اساس تورات، او ۱۲۷ سال زندگی کرد. قرآن کریم بدون ذکر نام از او یاد کرده است. براساس تورات خداوند او را برکت داد و به نام «سارا» به جای سارایی^۱ لقب داده است که از این نام دلالت بر سه معنای مقام معنوی، زیبایی فیزیکی و اقتدار او در میان خانواده یک رهبری بزرگ تلقی میشود.

بر طبق تورات مقام معنوی سارا والا است زیرا خداوند به ابراهیم (ع) میفرماید: «هر آنچه سارا به تو میگوید بشنو».^۲

3. Ibid, 16:2

4. Talmud, Megillah 14a

5. Judges (4:4)

1. Genesis 17:15

2. Ibid, 21:12

وزیر هخامنشی به نام‌ها مان که از بیحرمتی مردخای و تعظیم نکردن او دل آزرده است، کینه یهودیان را به دل گرفته و با دلایلی مانند اینکه شرایع قوم یهود مخالف همه قومها است؛ از شاه اجازه میخواهد تا تمام آنان را به هلاکت رساند ولی مردخای از جریان آگاه شده و از استر میخواهد که جلوی این کار را بگیرد. استر پادشاه راه به همراه‌ها مان به دو میهمانی دعوت میکند سپس در میهمانی دوم به پادشاه میگوید که یهودی است و هاما ن قصد نابودی قوم یهود را دارد. و با درخواست از شاه باعث نجات ملتش می‌شود (استر: ۸-۹).

در تعالیم یهودی این نمونه‌ها پیش از هر چیز امکان رشد و تعالی شخصیت زن را به بالاترین سطح فضائل و کمالات نشان میدهد. و در حقیقت این زنان پیامبر، قاضی و رهبر علاوه بر توفیق در انجام وظایف در خانواده، نقشی هم در هدایت و خدمت اجتماعی داشته‌اند.

از زنان کامل در آیین مسیحیت و نقش آنها در خانواده و جامعه

علاوه بر کتاب مقدس عبری، عهد جدید نیز درباره زنان برجسته صحبت میکند و مواردی چون «آن» دختر «فنونل» و چهار دختر فلیپ که در دوران صدر مسیحیت نبوت کرده‌اند ذکر شده است. در راس همه این زنان، مریم مادر عیسی (ع) به عنوان زن مقدس و کامل و الگوی کمال در مسیحیت (و نیز اسلام) مطرح است. مادر او «آن» و خاله‌اش الیزابت (الیصابات همسر زکریای پیامبر) نیز از بانوان شایسته محسوب میشوند.

توماس میشل (کشیش و راهب کاتولیک معاصر) در کتاب «کلام مسیحی» درباره حضرت مریم مینویسد: «ما مسیحیان وی را یک مخلوق بشری میدانیم و او را زنی باکره و مقدس می‌شماریم. وی از آنجا که مادر عیسی بوده، مادر ما نیز محسوب می‌شود. همچنین معتقدیم که او هیچ گناهی مرتکب نشده است، آن هم به خاطر لطف مخصوص خدای متعال» (میشل، ۱۳۷۷، ۸۰).

البته به قول قاموس کتاب مقدس (مسیحیان)، حضرت مریم، مادر مسیح، مریم باکره، بیش از پنج مرتبه در کتاب مقدس جدید (عهد جدید) مذکور نیست. در دایرةالمعارف کتاب مقدس آمده است: «کلیسا چهار حقیقت را درباره مریم به شیوه‌های رسمی و جدی اعلام کرده است: مادر خدا^۳، بکارت

معمولا زنان به قضاوت نمیپردازند. دبوراً به خاطر شایستگیش به این مقام رسید. او با نیروی مرتبه معنوی و قدرت داوریش به مدت ۴۰ سال رهبری جامعه را بر عهده داشت و الگوی زنان بنی اسرائیل است.

۱.۴. آن (مادر سامویل)

او مادر ساموئل^۱ پیامبر بود. «آن» به معنای فضیلت است. او نازا بود و از خداوند فرزند خواست و خدا درخواست او را پاسخ داد. او در حال زاییدن کودک، شعری در شکر خدا سرود که در حال حاضر یکی از زیباترین اشعار مذهبی یهودیان است. او نمادی از عشق مادری است.

۱.۵. ابیگیل (همسر داوود (ع))

او همسر داوود است که پس از مرگ همسرش «نابال» به عقد وی در می‌آید. ابیگیل به معنای پدر خوشحال است. او در تورات به عنوان زن زیبا و هوشمند یاد شده و در جنگ‌ها همراه داوود شرکت میکرد.

۱.۶. هولدا (همسر شالوم پیامبر)

هولدا به عبری به معنی زن زشت و بد خوست. در زمان او پیامبران بنی اسرائیل به مردم هشدار داده و نسبت به اخراج از اورشلیم اخطار میکردند. به خاطر پیام روشنگر هولدا در این دوران تاریک، خدمت او ارزشمند است. داستان کوتاهی از زندگی و خدمات او در کتاب پادشاهان آمده است.^۲ او زن معروفی در زمان یوشا، پادشاه اسرائیل، بوده و از مشاورین او و مقامات بلند پایه اجتماعی بوده است.

۱.۷. استر (ملکه یهودی ایران، همسر خشایارشا، ۵ ق م)

«استر» در عبری به معنی «پوشانده شدن» است و یا احتمالاً برگرفته از پارسی باستان «استار» به معنی «ستاره» است. او دختر یتیم از نسل تبعیدشدگان یهودیه بود که به عنوان همسر اخشورش یا خشایارشا، پادشاه هخامنشی برگزیده شد. استر، طبق آموزش پسرعمویش (مردخای)، سخنی از تبار یهودیش نگفت. مردخای توطئهای را که دو تن از خواجه سرایان بر ضد شاه ترتیب داده بود هاند کشف میکند (استر: ۲) و همین موضوع بعدها باعث ترفیع وی به مشاور شاه میشود (استر: ۶)

1. Samoel

2. Ibid, II Kings, 22: 14

۳. «شورا افسس» در ۲۲ ژوئن ۴۳۱ م به طور رسمی تصریح کرد که عنوان

۱.۳. آسیه

آسیه دختر مزاحم بن عبید و همسر فرعون، بانویی با ایمان و با فضیلت بود که برای سه چیز ستوده شده است:

- مهربانی با پیامبر خدا موسی (ع) (وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتٌ عَيْنٌ لِي وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ^۴)
- در خواست منزلی در بهشت (وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتِ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ^۵)
- در خواست نجات از دست فرعون و عملش (وَنَجَّيْنَا مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجَّيْنَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ^۶)

لذا حمایت او از پیامبر خدا در خانواده و طلب نجات از ظلم در جامعه از اعمال اوست.

۲.۳. ملکه سبا

بنا بر آیات قرآن، بلقیس با تدبیر بجا در مقابل نامه حضرت سلیمان به مقام رستگاری رسید: قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ^۷. بدین ترتیب او خود و ملتش را نجات داد و نام خود را به عنوان بانوی خردمند و شایسته برجای نهاد.

۳.۳. همسر زکریا

قرآن کریم «الیزابت» یا «الیصابات» مادر یحیی پیامبر را به خاطر عبادت خاضعانه و سبقت در خیرات تحسین مینماید.

۴.۳. مریم (س)

همانطور که قبلاً گفته شد مریم عذرا به مقام معنوی‌ای میرسد که قرآن کریم ۳۴ بار بطور غیرمستقیم از او سخن گفته و وی را الگوی مومنین دانسته است برای مثال: «وَمَرْيَمَ ابْنَتْ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَيْنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَقْتُ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتِبَ لَهَا وَكَانَتْ مِنَ الْقَائِمِينَ»^۸ و (به یادآور) مریم دختر عمران را که دامنش را پاکیزه داشت، آنگاه در او از روح خویش دمیدیم، او کلمات پروردگار خود و کتابهایش را تصدیق کرد و از بندگان مطیع خدا بود).

۴. القصص، قرآن کریم: ۹

۵. تحریم: ۱۱

۶. همان

۷. نمل: ۴۴

۸. تحریم: ۱۲

مادام العمر^۱، لقاح مطهر^۲ (آزادی از گناه اولیه) و بر شدن (صعود جسمانی و روحانی) به آسمان.^۳

در زندگی روزانه یک فرد کاتولیک، چنین معمول است که به مریم دعا کند. «دعای سلام بر تو ای مریم» مشهورترین مثال مییابد. بنابراین نقش دائمی وی در آسمان، ارائه فیض نجات به افراد مییابد (دایرةالمعارف کتاب مقدس، ۱۳۸۱، ۴۰۸).

در مسیحیت اگرچه نقش بیبدیل حضرت مریم در ارائه فیض نجات ستودنی است اما در اناجیل اشاره چندانی به نقش ایشان در خانواده و نیز خدمات اجتماعی نشده است و نیز نحوه اعتقاد به آن حضرت در این آیین تا حد مقام مادر خدا و اسطوره‌های که کلیسا آن را به تصویر کشیده است، نقش الگویی حضرت را دست نیافتنی مینماید و لذا قابلیت تبعیت از وی را بعید نشان میدهد.

ازنان کامل در آیین اسلام و نقش آنها در خانواده و جامعه

یک سوره مفصل به نام «نساء» و یک سوره به نام «مریم» و همچنین آیاتی درباره فضایل برخی بانوان در قرآن آمده است که مهمترین آنها عبارتند از:

«مادر خدا» باید به مریم داده شود. (دایرةالمعارف کتاب مقدس، ۱۳۸۱، ۴۰۶) ۱. الف) در ۶۴۹ م کلیسا رسماً اعلام کرد «بانوی ما قبل از تولد مسیح، در خلال بارداری و بعد از تولد باکره مانده است». بکارت قبل از تولد بدین معنی است که مریم، مسیح را نه از پدری انسانی بلکه از روح القدس باردار شد. بکارت در خلال بارداری یعنی بکارت جسمانی مریم به وسیله تولد جسمی پسرش آسیب ندید.

ب) بکارت مریم بعد از تولد خداوند ما به این معنی است که مریم برای همیشه باکره باقی میماند. او هیچ وقت از حقوق زناشویی خود استفاده نکرد. نخست زاده او یگانه پسرش تنها ثمره رحم او بود (دایرةالمعارف کتاب مقدس، ۴۰۶، ۱۳۸۱)

مخالفت‌هایی که علیه بکارت دائمی مریم وجود دارد مثلاً ذکر «برادران» عیسی در انجیل شناخته شده است، اما کاتولیک‌ها برادران نسبی برای عیسی (ع) قائل نیستند (همان، ۴۰۷)

۲. پاپ پیوس نهم در ۸ دسامبر ۱۸۵۴ رسماً اعلام کرد که: «مریم عذرای متبارک در همان اولین لحظه لقاحش به وسیله فیض منحصر به فرد و ممتاز خدای قادر مطلق از تمام لکه‌های گناه اولیه، مصون نگاه داشته شد». (قابل ذکر است که آزادی مریم از گناه شخصی جزء ایمان کاتولیک‌هاست (همان، ۴۰۷-۴۰۸).

۳. در اول نوامبر ۱۹۵۰، پاپ پیوس دوازدهم، رسماً اعلام کرد: «این حقیقتی مکشوف از خداست که مادر مصون از گناه خدا، مریم همیشه باکره، بعد از اینکه حیات زمینی خود را کامل کرد در جسم و روح به جلال آسمانی بالا برده شد».

در روایاتی که از پیامبر اکرم (ص) نقل شده به اسامی زنان کامل اشاره شده است: «سرور زنان بهشت (و در روایتی جهان) چهار نفرند: مریم^۷ (مادر عیسی)، آسیه (همسر فرعون)، خدیجه (همسر پیامبر) و فاطمه که برترین آنها فاطمه میباشد.» (صحیح بخاری، کتاب فضائل الصحابه، باب: فضائل فاطمه (ع))^۸.

بطوریکه او به مقامی نایل میشود که الگوی زنان عالم میگردد: «إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلةً نِسَاءِ الْعَالَمِينَ» (به یاد آر زمانی را که ملائکه گفتند: ای مریم، خدا تو را برای اهدافی که دارد انتخاب کرد و پاکیزه گرداند و از میان همه زنان عالم برگزید)^۱.

۴.۴. فاطمه زهرا (س)

حضرت فاطمه (س)، دختر پیامبر اکرم (ص) و خدیجه (س) یکی از چهار بانوی به کمال به رسیده‌اند که سرمشق و سرور تمامی زنان مسلمان میباشند و در قرآن به طور غیرمستقیم بدانها اشاره شده مانند سوره «کوثر» که با توجه به شأن نزول و روایات سنی و شیعه، در شأن حضرت فاطمه (س) است. نسل پاک^۲ او «کوثر» نامیده شده است و در روایات، دختری نمونه^۳، همسری نمونه^۴ و مادری نمونه^۵ عنوان شده که نسل پاک امامت^۶ از دامان او نشأت گرفته شده است.

(ص) نقل شده که میگوید:

روزی رسول خدا به فاطمه فرمود: شوهر و دو فرزندت را نزد من بیاور. پس از آنکه همه جمع شدند، کساء را بر آنان افکند. آنگاه دستان خود را بلند کردند و فرمود: «خدایا، اینان آل محمد هستند، پس درود و برکات خود را بر آنان قرار ده همانگونه که بر آل ابراهیم جاری ساختی. براستی که تو پروردگار حمید و مجید هستی» و آیه تطهیر را تلاوت کرد «انما یرید الله لیذهب عنکة الرجس اهل البیت ...» (الذہبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۲، ۱۲۲).

احمد بن حنبل دربارهٔ اینکه اهل بیت چه کسانی هستند، در کتاب «مسند» مینویسد: پیامبر (ص) در خانهٔ حضرت زهرا (س) میرفت و میفرمود: «الصلاة یا اهل البیت. انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا» (سنن ترمذی خ ۳۲۰۶، مسند احمد ۳، ۲۵۹).

۷. ممکن است برگزیدن «اصطفاء» (مریم) «علی نساء العالمین» (بر زنان عالم) در سوره آل عمران ایه ۴۲ در ابتدا این طور به ذهن برساند که مریم بر همه زنان عالم (چه فاطمه و چه غیر او) برتری دارد. این آیه درست مثل آیه «یا بنی اسرائیل اذکروا نعمتی التي انعمت علیکم و ائی فضلکم علی العالمین (بقره/ ۴۷)» می‌باشد. روشن است که بنی اسرائیل به طور نسبی امت برگزیده در عصر و زمان خویش بود، نه امت برگزیده در همه قرون و اعصار، زیرا در عهد عتیق حتی توسط انبیاء بنی اسرائیل وعده عذاب داده شدند و عذاب نیز بر ایشان نازل گردید (حمله بخت النصر) و در آیات بعدی فرمود: ضربت علیهم الذلّة و المسکنة باثوا بغضب من الله (بقره/ ۶۱) مهر خواری و ناداری بر [پیشانی] آنان زده شد، و به خشم خدا گرفتار آمدند و خداوند به امت اسلامی خطاب کرده میفرماید: «کنتم خیر امه» یعنی شما (مسلمانان) بهترین امت هستید (البته میدانیم این در صورتی است که عامل به فرامین خداوند باشند).

همین طور است برگزیدن مریم بر زنان خویش. چنین برداشتی از روایات هم به دست می‌آید. آیه میفرماید: یا مریم ان الله اصطفیک و طهرک و اصطفیک علی نساء العالمین (آل عمران، ۴۲) و به یاد آور هنگامی را که فرشتگان گفتند: ای مریم! خدا تو را برگزیده و پاک ساخته و بر تمام زنان جهان برتری داده است. در تفسیر این آیه، ابن عباس، حسن و ابن جریج گفته‌اند: «مراد از (اصطفاء) مریم، برتری او بر زنان زمان خودش میباشد. (عبدالرحمن بن جوزی، زاد المسیر، ۲۰۰۱، ج ۱، ۳۱۵).

و بسیاری از مفسران سنی همین قول را انتخاب کرده‌اند. (جلال الدین سیوطی، الدر المنثور، ج ۲، ۱۹۴؛ اسماعیل بن کثیر دمشقی، تفسیر القرآن العظیم، ۱۹۸۷، ج ۲، ۶۳۷).

۸. منابع دیگر این حدیث از جمله: صحیح ابن ماجه، باب: ما جاء ذی ذکر مرض رسول الله

۱. آل عمران، ۴۲

۲. همانطور که در سیره حضرت نقل شده نطفه ایشان پس از چهل روز عبادت پیامبر (ص) در غار حراء، به فرمان خداوند بسته شد و به ارادهی خداوند مقرر گردید که وی متبع فیض و منشا نور امامت باشد و یازده ذریه پاک که جانشین پیامبر (ص) و ادامه دهنده راه او هستند از او پدید آید. (شهیدی، ۱۳۷۹، ۳۷)

۳. کمالات و فضایل و رفتار پسندیده در حدی بوده است که پیامبر اکرم (ص) به ایشان لقب «ام اییها» (مادر پدرش) داده است. نقل شده است: روزی پیامبر از خانه خارج گردید در حالی که دست فاطمه به دست او بود، فرمود: «آنان که فاطمه را میشناسند و آنان که نمیشناسند، بدانند فاطمه دختر محمد است، او پاره تن من است، او جان من است که در سینهام جاری است. کسی که او را اذیت کند مرا اذیت کرده و کسی که مرا اذیت کند، یعنی خدای را اذیت کرده است و ...»

۴. همسر نمونه بودن فاطمه از کلام همسر او پیداست که ما چکیده ای از آن را نقل میکنیم:

علی (ع): «هر گاه به فاطمه نظر کردم، غم و اندوهم برطرف شد.» (بحار الانوار، ج ۴۳، ۱۳۴)

زمانی که پیامبر (ص) از علی (ع) پرسیدند فاطمه را چگونه یافتی؟ فرمود: «بهترین کمک و یاور در راه اطاعت الهی» و در جای دیگر فرمود: «اگر تمام غمهای جهان بر من روی می‌آورد، چون به خانه می‌آدم و چشمم به فاطمه میافتاد، همه را فراموش میکردم.» (بحار الانوار، ج ۴۳، ۱۳۴)

از امام علی (ع) روایت است «تا فاطمه (ع) زنده بود، او را به خشم نیاوردم و او نیز کاری نکرد که من به خشم آیم. من هیچ وقت از فاطمه (ع) کوتاهی ندیدم.» (علایی شیخ ذبیح، ریاحین الشریعه، ج ۱، ۱۸۶)

۵. حضرت زهرا مشکلات اقتصادی و سختیهای زندگی را با صبر و بردباری تحمل فرمود و نزد کسی افشا نمیکرد. مادری مهربان برای فرزندان خود بود، اشعار پر از لطف و صفای ایشان نسبت به فرزندان و همسر در کتب گوناگون، نقل شده است.

۶. چنانکه آیه تطهیر میفرماید و در روایتی از ام سلمه همسر پیامبر اکرم

نتیجه‌گیری

در تعالیم ادیان ابراهیمی، ذکر نمونه‌های یاد شده پیش از هر چیز امکان رشد و تعالی شخصیت زن را به بالاترین سطح فضائل و کمالات نشان می‌دهد. در آیین یهود به زنان پیامبر، قاضی و رهبر برمیخوریم که علاوه بر توفیق در انجام وظایف در خانواده، نقش عمده‌ای در هدایت و خدمت اجتماعی داشته‌اند. در مسیحیت اگرچه نقش بیبدیل حضرت مریم در ایفای کامل وظایف ستودنی است، لکن نحوه اعتقاد به آن حضرت در این آیین تا حد مقامی الهی و اسطوره‌های که کلیسا آن را به تصویر کشیده است، نقش الگویی حضرت را دست نیافتنی مینماید در حالیکه در قرآن بدون اینکه چنین هیبتی به ایشان نسبت داده شود، نقش الگویی ایشان مطرح میگردد.

به‌هر حال معرفی زنان کامل در یهودیت، مسیحیت و اسلام، ما را به این نتیجه میرساند که کمال معنوی و اخلاقی زنان در ایفای نقش فطری و طبیعی به عنوان مادر و انجام وظایف در خانواده و سپس جامعه میسر است. بدون شک، زنان امروز همچون همیشه به این الگوهای ابدی و آسمانی برای بازگشت به طبیعت الهی و نقش طبیعی نیاز دارند.

در روایات تعابیر مختلفی آمده همچون: «خیر نساء العالمین أربع منهنّ فاطمه؛ أفضل نساء أهل الجنة أربع منهن فاطمه؛ سیده نساء أهل الجنة أربع منهن فاطمه» که مضمون همگی برتری بانوی آفتاب بر تمامی زنان است.

همچنین در دیگر منبع اهل سنت آمده است: «کمل من الرجال کثیر و لم یکمل من النساء إلا مریم بنت عمران و آسیه بنت مزاحم (امراه فرعون) و خدیجه بنت خویلد و فاطمه بنت محمد(ص)» (بسیاری از مردان، کامل گشتند و از میان زنان، اینان کامل شدند: مریم (دختر عمران)، آسیه (دختر مزاحم و زن فرعون) خدیجه (دختر خویلد) و فاطمه (دختر محمد)) (احمد بن حنبل، المسند، ج ۴، ۳۲۶).

بطور کلی در آیین اسلام علاوه بر این چهار زن کامل، زنان با فضیلتی در قرآن‌کریم و نیز از صدر اسلام در خاندان رسالت و امامت پا به عرصه گذاشته‌اند که همواره شاخصه رشد و تکامل معنوی و اخلاقی که درجه پرهیزکاری و خلوص آنها را نشان می‌دهد. مهمترین عنصر کمال به حساب آمده و در عین حال انجام وظایف خانوادگی و خدمات اجتماعی در راه سلامت و سعادت انسانها به عنوان وظیفه‌ای الهی آنها مورد نظر است.

Sources

- ALQuran
- Banda, F. & Fishbayn Joffe, L. (2016). *Women's Rights and Religious Law: Domestic and International Perspectives Law and Religion*. Routledge.
- Barton, J. (2001). *Introduction to the Old Testament; Bible Commentary*. Oxford University Press.
- Cox, H. (1985). *Seduction Spirit: A Touchstone Book*. Simon and Schuster.
- De Montfort, G. & Marie, L. (1956). *True Devotion to the Blessed Virgin Mary*. Translated from the original French by Françoise de Castro, Adapted by Eddie Doherty, Brooklyn, Montfort Publications, Bay Shore, New York, used with permission.
- Dushman, R. (1989). Servants of the Mother of God in Byzantine and Medieval Art. *Word and Image*, 5(1), 33-71.
- Epstien, I. (1948). *The Babylonian Talmud Kodashin*. London: Soncino Press.
- Haddad, Y. Y., & Esposito, J. L. (Eds.). (2001). *Daughters of Abraham: Feminist Thought in Judaism, Christianity, and Islam*. University Press of Florida.
- Hocks, J. (2002). *Encyclopedia of the Holy Bible*. Tehran: Asatir.
- Jewish Encyclopedia. The unedited full_text of the 1906. Retrieved on 2014.01.04 from <http://www.JewishEncyclopedia.com>. ©2002-2011).
- Nicoll, W. R. (2013). *Bible Commentaries: Expositor's Bible Commentary Proverbs 31*. Retrieved 2013.04.04 from <http://www.studyLight.org/com/teb/view.cgi?bk=pr&ch=31>.
- Piccarreta, L. (1930). *The Virgin Mary in the Kingdom of the Divine Will*. Retrieved 2015.08.04 from http://luisapiccarreta.co/?page_id=2868, p.4.
- Swatos, W. H., & Kivisto, P. (1998). *Encyclopedia of Religion & Society*. Rowman Altamira.
- The Old Testament (1984). Oxford University Press.
- The New Testament (1961). Oxford University Press.

منابع

- ابن ابة الحديد، عبدالحمید بن هبه الله (۵۸۶ - ۶۵۵ق) (۲۰۱۷). شرح نهج البلاغه ابن ابة الحديد، ناشر: دار احیا الکتب العربیه.
- ابن عبدربه الاندلسی (متوفی ۳۲۸هـ). العقد الفريد. بیروت: إحياء التراث العربی.
- ابن ماجه قزوینی، محمد بن یزید أبو عبدالله (متوفی ۲۷۵هـ)، (۱۹۸۶). سنن ابن ماجه. بیروت: دار الکتب العلمیه.
- اسماعیل بن کثیر دمشقی (۱۹۸۷م). تفسیر القرآن العظیم.
- بخاری، أحمد بن محمد القسطلانی (۹۲۳ هـ) صحیح بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- حنبل، احمد بن محمد أبو عبدالله الشيباني (ت ۲۴۱هـ) (۱۳۹۸). المسند، بیروت: دار صادر.
- السمرقندی، أبو الليث (۲۰۰۸). تفسیر السمرقندی (بحر العلوم). تحقیق/محمود مطرجی. چاپ ۳۱، بیروت: دارالکتاب العلمیه.
- سیوطی، جلال الدین (۱۹۹۳). الدر المنثور فی التفسیر بالمأثور. بیروت الناشر: دار الفکر.
- طبری، محمد بن جریر (۱۳۵۱). جامع البیان فی تفسیر القرآن. ترجمه صادق نشأت. تهران: نگاه ترجمه و نشر کتاب.
- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۳۶۵). بحارالانوار الجامعه لدرر اخبار الائمة الاطهار. تهران: کتابفروشی اسلامیه. صحیح ابنماجه.
- مسلم القشیری النیسابوری، أبو الحسین حافظ بن الحجاج (۸۷۵ هـ)، صحیح، قاهره، مجمع الزوائد.
- هاکس، جیمز (۱۳۸۱). دایرةالمعارف کتاب مقدس، اساطیر.

نقش زنان در استحکام کانون آرامش و مهر

زهره داردان^۱

اچکیده

خانواده به‌عنوان اصلی‌ترین نهاد اجتماعی، مورد اهتمام دین اسلام بوده و به منظور تحکیم و تعالی این نهاد، بخش قابل توجهی از تعالیم دین اسلام به تبیین جایگاه زن در خانواده اختصاص یافته است. زنان به دلیل ویژگی خاص شخصیتی خود و تفاوت‌های جنسیتی با مردان در زمینه‌های گوناگون، نقش بسیار حساس و مهمی در تولید نسل، پرورش جسمی و روحی کودکان، پرستاری، تامین آرامش خانواده، انتقال فرهنگ و زبان، تامین مرد به لحاظ روانی و اقتصاد خانواده‌ای ایفا می‌کنند. با این حال، در عصر حاضر تلاش شده است تا زن را از جایگاه و نقش اصلی خود دور کنند که نتیجه‌ی این تلاش، تزلزل بنیان خانواده بوده است. در نوشتار حاضر که از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده کرده است، سعی بر آن بوده تا با ذکر مقدمه‌ای، به بیان ضرورت وجود خانواده و کارکردهای آن، زن را در تمام جایگاه‌هایی که می‌توانسته ارزنده و مفید باشد معرفی نماید چرا که زن نماینده تحقق آمال و آرزوهاست و نباید ارزش و منزلت او نادیده گرفته شود. سپس به نقش و اهمیت چشمگیر زن به‌عنوان همسر و مادر در استحکام کانون خانواده پرداخته است.

ا کلید واژه‌ها

زن، تحکیم خانواده، کرامت، خانواده.

ا مقدمه

مسائل مربوط به «زن و خانواده» همواره از مهم‌ترین موضوعات ضروری و مورد بحث در طول تاریخ بوده است. بدون حضور سازنده و فعال خانواده، رسیدن به مدینه فاضله‌ای که منظور اسلام است، امکان ندارد. در این کانون، زن و شوهر دو رکن اساسی به شمار می‌آیند که نقش زن با معنایی بی‌بدیل در جهت‌گیری‌های این نهاد مقدس، دارای اهمیت و ضرورت هست. حضرت امام خمینی (ره) در تبیین ضرورت وجود زن در خانواده و جامعه می‌فرماید: صلاح و فساد یک جامعه از صلاح و فساد زن سرچشمه می‌گیرد. زن یکتا موجودی است که می‌تواند از دامن خود افرادی را به جامعه تحویل دهد که از برکاتش نه یک جامعه، بلکه جامعه‌ها به استقامت و ارزشهای والای انسانی کشیده شوند و می‌تواند بعکس آن باشد (خمینی، ۱۳۷۰: ۸۲). زنان در طول تاریخ، همواره در کنار مردان، نقش مؤثری در ساختن تاریخ و جامعه خویش داشته و دارند. تأثیرگذاری این قشر عظیم از جامعه در ابعاد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جامعه را هیچ عاقل و منصفی نمی‌تواند نادیده بگیرد و شاید یکی از دلایل احترام و اهمیت زن در اسلام و مسئولیت مرد در خوش رفتاری با زن به علت همین نقش‌های حساس و مهم اجتماعی زن بوده است. البته مهمترین عامل احترام به زن، انسان بودن اوست که از این جهت کاملاً با مرد برابر است. در جایی که زن، نقش‌های طبیعی و اجتماعی مذکور را ایفا کند، مرد دارای نقش دوم و در حکم دستیار و مددکار زن محسوب می‌شود. همانگونه که زن نیز موظف است در حدود توانایی خود در جایی که مردان نقش اول را دارند یعنی در کارکردهای اختصاصی مرد دستیار وی باشد و به وی کمک کند. بیان جایگاه و شخصیت زن، مسئولیت‌های فردی و خانوادگی و اجتماعی زن و ترسیم جایگاه و ساختار زن و نقش‌های بسیار مهمی که در جامعه و خانواده‌ای ایفا می‌کند، مواردی است که این نوشتار به آنها می‌پردازد.

۱. مدرس گروه معارف دانشگاه جامع علمی کاربردی واحد استان چهارمحال و بختیاری z.dardan2000@gmail.com

آفرینش زن

زن موجودی است که همهی مواهب رشد و تکامل را به اندازه مردان داراست و هیچ نوع نقصی در جوهر وجودش نیست، زن در آفرینش و حیات موجودی مستقل است زیرا خداوند انسان را خلق کرده و برای بقا و طبق قانون عام در جهان، او را به دو صنف زن و مرد تقسیم کرده است. هر دو جنس در جوهر و ماهیت، یکسان و یگانه اند و تمایز و فرقی در حقیقت و ماهیت میان زن و مرد نیست. قرآن به صراحت از این حقیقت، پرده برمی دارد: «یا ایها الناس اتقوا ربکم الذی خلقکم من نفس واحدة، و خلق منها زوجها» (نساء: ۱). ای مردم تقوا پیشه کنید در برابر خدا، آنکه شما را از یک تن بیافرید و از همان همسر او را پدید آورد... طبق بیان قرآن کریم در آفرینش زن و مرد تفاوتی وجود ندارد و چنین نیست که استعدادها همه از آن مرد باشد و نقص و ناتوانی‌ها به زن نسبت داده شده باشد و حتی در نوع برخورداری از ارزش‌های معنوی مانند علم (مجادله: ۱۱)، تقوا (حجرات: ۱۳)، سبقت در ایمان (واقعه: ۱۰-۱۱)، جهاد (نساء: ۹۵) نیز برتری یا اولیوی مرد به زن ندارد.

اسلام و کرامت بخشی به زن

با نگاهی هر چند گذرا به بسیاری از نظام‌های اجتماعی قبل از بعثت، وضعیت اسف‌بار زن و محروم بودن او از حقوق اولیه و ابتدایی نمایان می‌شود و وقتی با شرایط و حقوق فعلی زن در اسلام مقایسه گردد، آشکار می‌شود که اسلام چه تحولی در شخصیت بخشی به زن داشته است و در برابر بی عدالتی‌ها، به دفاع از زن پرداخته و قاطعانه اعلام نموده است: «و لهن مثل الذی علیهن بالمعروف» (بقره: ۲۸۸) زن همان مقدار که در اجتماع و خانواده وظایف سنگین دارد تا از تساوی این حقوق با آن وظایف عدالت در حق زنان حاصل گردد (ناصر مکارم، ۱۳۸۸، ج ۲: ۱۱). اسلام به زن استقلال و شخصیت حقیقی و حقوقی داده است و حقوق طبیعی او مانند حقوق خانواده، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، قضایی و دیگر حقوقی که در طول تاریخ، سنت‌ها و آداب و رسوم اجتماعی جاهلانه آنها را زائل کرده بودند به رسمیت شناخت. نظر اسلام درباره زن، مایه تمام مفاخر این دوره در بهبود حال زنان شده است و افکار نویی که امروز زنان را در جمیع مراحل اجتماعی به قدر مردان حیثیت داده است، مدیون تعلیمات زنده اسلام و دیدگاه ناب قرآن می‌باشند. قرآن زن را به اوج سرافرازی و عزت سوق

داده و او را همردیف با مرد و خلیفه الله فی الارض و مایه آرامش مرد معرفی کرده «و من آیاته أن خلق لکم من أنفسکم أزواجا لتسکنوا الیها» (روم: ۲۱). و از نشانه‌های قدرت اوست که برایتان از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در کنار ایشان آرامش یابید». این احترام و آرامش بخشی برای زن نوعی تمجید به شمار می‌آید؛ زیرا در پرتو این آرامش بخشی نگرانی و اضطراب از فکر و اندیشه مرد رخت بر می‌بندد و به دنبال آن مردان در کنار همسرانشان می‌توانند نقش خویش را به نحو شایسته انجام دهند. در دین اسلام زن نه تنها ملعبه و وابسته و ابزار برای مرد نیست؛ بلکه چون بنیان استواری است که مرد را از پرتگاه دوزخ می‌رهاند و از انحراف نجات می‌دهد و با هم از خطر تیرگی و تاریکی آسوده می‌شوند و هماهنگ هم راه اصلاح را طی می‌کنند و از تباه و تبار می‌رهند (بروکس ۱۳۸۱: ۹۶). اندیشمندان معاصر اسلامی نیز همین روند را در معرفی زن دنبال نموده‌اند؛ به عنوان نمونه، امام خمینی در خصوص شخصیت زن معتقد است: «تمام هویت‌های کمالی که در انسان مطرح است در زن مطرح شده است» (سیمای زن، ۱۳۶۸: ۲۰۷) و یا آیت الله جوادی آملی ضمن مشترک دانستن گوهر زن و مرد معتقد است: «آفرینش زن و مرد از یک گوهر است و همه زنان و مردان مبدا قابلی واحد داشته‌اند، زیرا مبدا فاعلی همه آنها خداوند متعال است و هیچ مزیتی برای مرد نسبت به زن در اصل آفرینش نیست» (جوادی آملی، ۱۳۷۶: ۱۳۷-۱۳۸).

ازن، رکن اصلی خانواده و جامعه

خانواده یکی از رکن‌های اصلی جامعه به شمار می‌رود و دستیابی به جامعه سالم، آشکارا در گرو سلامت خانواده است و تحقق خانواده سالم به برخورداری افراد از سلامت روانی و داشتن رابطه‌های مطلوب با یکدیگر بستگی دارد که این مسئولیت با ایفای نقش ویژه زن در قالب مادر و پایه اساسی خانواده در مراقبت و تربیت فرزند و دادن عواطف لازم به وی و توجه به رشد سالم جسمی و روانی فرزند اهمیت خود را مشخص می‌سازد. فرزندان برای رشد روانی سالم خود نیاز به وجود مادری با محبت، با عاطفه، با انرژی و شاد دارند؛ چیزی به اندازه مادر در تربیت و شکل‌گیری ساختمان روحی افراد خانواده موثر نیست.

کارکردهای مهم و حیاتی دیگر مانند تولید نسل، فراهم نمودن آرامش خانواده، انتقال فرهنگ و زبان، مهرورزی با

روانی دارد و هم به لحاظ توانایی در اداره امور جاری منزل ایفای نقش می‌کند. در این نقش زن خود را مکلف به دوست داشتن همسر می‌نماید و به دنبال این وظیفه، از همسر دلجویی می‌کند و با او رفتار خوبی خواهد داشت. اسلام زن را شریک زندگی مرد میدانند؛ بنابراین در همین نقش همسری زن خود را مکلف می‌داند تا در برابر مشکلات و سختی‌های زندگی آرامش‌بخش محیط خانواده و همسرش باشد و این روحیه کمک می‌کند تا سختی‌های حاصل از برخورد با افراد جامعه و مشکلات زندگی برای مرد قابل تحمل باشد (همان: ۱۰). همچنین ایفای نقش زن با این عناوین باعث می‌شود جامعه سالم و پویا بماند؛ زیرا خانواده خشت زیر بنایی جامعه است و زن نقش عمده‌ای در ساختن جامعه‌ای سالم و نیرومند دارد. زن در تمام موقعیت‌های متفاوت این دنیا جایگاه شامخ خود را حفظ نموده و از آغاز پیدایش، آسوده از زمان و مکان و نژاد و آیین و رنگ، بار مسئولیت ویژه بر دوش داشته است. زایش، پرورش انسان و به رشد رسانیدن این بخشی از زندگی یک زن است (منصور نژاد، ۱۳۸۱: ۱۳۰ - ۱۵۵).

نقش زن در استحکام کانون خانواده

نقش‌هایی وجود دارد که زن می‌بایست به صورت ویژه به آنها توجه کند. در صورتی که زن نسبت به این نقشها توجه داشته باشد و آنها را انجام دهد، به ایجاد استحکام در خانواده کمک کرده است. این نقش‌ها عبارت است از:

احترام و محبت به همسر

زن علاوه بر لطافت و جاذبه ظاهری، دارای لطافت روح نیز هست و از اینرو موجوی زودرنج است؛ به همان اندازه که از خشونت مرد نگران است، به علاقه و حمایت او نیازمند است و همواره در پی تسخیر قلب مرد است و اظهار محبت به او را جزء خاطرات خوش زندگی خویش به حساب می‌آورد. پیامبر در این مورد می‌فرماید: «سخن مردان برای زنان که تو را دوست میدارم از قلب زن هرگز بیرون نمی‌رود» (کلینی، ۱۳۶۵: ۵۶۹). شهید مطهری نیز در این زمینه معتقد است: «زن خواهان قلب مرد هست و دوست دارد مرد حامی و مدافع او باشد» (مطهری، ۱۳۹۱: ۹۴).

مرد، کمک به شرایط اقتصادی خانواده تنها از زن بر می‌آید. این کارکردهای زن را می‌توان کارکردهای فطری دانست و بیشتر این ویژگی‌ها و کارکردها را به صورت غریزه حتی در کودکی دختران می‌توان مشاهده کرد. با ایفای این رکن خانواده هست که خانواده مدرسه عشق و مرکز محبت می‌شود و زن رکن اصلی تربیت و مربی و سازنده عظیم این مدرسه را به عهده می‌گیرد (قائمی، ۱۳۸۱: ۷۵).

زن در اجتماع هم یکی از ارکان اصلی به حساب می‌آید نقش اجتماعی زن را می‌توان از عملکردهای سازمانی و نهادینه او به دست آورد و از اینرو وقتی کارکردهای مهمی مانند حفظ نسل انسان را با تمام اهمیتش در ذهن داشته باشیم یا حفظ جان و روان کودک را که احتمالاً بدون نظارت مادر، خطرهای بیشتر زندگی آنان را تهدید خواهد نمود یا کارکردهای معنوی اجتماعی مانند انتقال زبان و فرهنگ به کودک، ایجاد و حفظ سکون و آرامش در خانواده و در اجتماع و ... به حساب آوریم نقش جامع زن در جامعه بسیار فراتر از محاسبات عادی به دست می‌آید.

اثر زن در بنیان خانواده

با وجودی که قدرت بدنی اقتصادی و اجتماعی مرد در خانواده، به او نقش اول مدیریتی داده است ولی در بررسی دقیق مشاهده می‌شود که عملاً زن نقش و قدرت بیشتری را داراست. زنان به دلیل ویژگی خاص شخصیتی خود و تفاوت‌های جنسیتی با مردان در زمینه‌های گوناگون، نقش بسیار حساس و مهمی در تأمین سلامت و بهداشت روانی خانواده را بر عهده دارند و با قوه عشق و محبت بر دلها نفوذ می‌کنند تا جایی که می‌توان گفت: بانوی خانه، الگوی رفتار برای خانواده است. زن این امکان را دارد که طفل خود را نه ماه در رحم و دو سال در آغوشش حمایت نماید. نقطه آغازین سعادت و یا شقاوت انسانها محیطی است که مادر رکن اساسی آن به حساب می‌آید به همین جهت کودک همچون مومی هست که در میان دستان قدرتمند مادر قابلیت تبدیل به هر شکلی را دارد (حسینی، ۱۳۸۳: ۲۶۳). از طریق زن هست که شخصیت کودکان شکل می‌گیرد و پایه‌های اخلاقی و رفتاری کودک گذارده می‌شود. در خانه‌ای که مادر خشن و بد اخلاق و یا بی‌بندوبار باشد، احتمال داشتن فرزند متعادل بسیار پایین خواهد بود (قائمی، ۱۳۸۶: ۱۱۴). در نقش همسری نیز زن نقش بسیار مهمی از جنبه عاطفی و

ا. علاقه و میل به مادری

این میل نشأت گرفته از قدرت عاطفی زن است. این میل که نشأت گرفته از قدرت عاطفی اوست باعث شده تا زن رنج بارداری، زایمان، شیردهی و مراقبت از نوزاد را تحمل نماید و با این میل، جهان را از خطر انقراض نسل برهاند. قرآن وجود این میل در زن را اینگونه مطرح نموده «و انسان را نسبت به پدر و مادرش سفارش کردیم، مادرش او را در دوران حاملگی و ضعف‌های مضاعف حمل کرد و او را دو سال شیر داد» (لقمان: ۱۴).

ا. همدلی و همراهی با شوهر

مردان نیازمندند تا بدون توجه به شغل یا درآمد و مقام یا هر نوع موقعیت شغلی، بلکه فقط بخاطر خودشان مورد اعتماد واقع شوند. اگر مردی در کانون خانواده با این احساس ناخوشایند مواجه شود که همسر نسبت به او در هر زمینه‌ای اعتماد و اطمینان لازم و کافی را ندارد، احساس بی‌کفایتی، عدم اعتماد به نفس و ناخشنودی بر وجود او چیره شده و احساس می‌کند حامی خوبی برای خانواده‌اش نیست. حتی تصور این که زن شوهرش را بی‌لیاقت و بی‌کفایت بداند و در موقعیت‌های دشوار و یا حتی معمول زندگی، آن طور که باید او را تکیه گاه قرار ندهد برای مرد به منزله مرگ عاطفی است. در این شرایط اگر زن، نگاهش به توانایی‌ها، امکانات و استعدادهاى مرد واقع بینانه و بی‌تعصب باشد و توقعات و انتظارات خود را بر مبنای واقعیت تنظیم کند، احساس عدم امنیت و اطمینان و یا بی‌لیاقتی را به شوهر و محیط خانواده خود منتقل نمی‌کند و باعث می‌شود تا فرزندان نیز از این رفتار الگو بگیرند و پدر را در این شرایط مظهر تکیه و قدرت بدانند.

ا. ایفای نقش زن در بهبود شرایط اقتصادی خانواده

زن تربیت شده در مسلک اسلام، در خانه امین مال و حافظ حیثیت همسرش هست و سعی دارد در غیاب او آبرویش را حفظ نماید و مال و دارای خانواده را از اتلاف و دستبردها و مصرف‌های بیهوده مصون دارد (قائمی، ۱۳۸۶: ۱۱) بسنده کردن زن به امکانات موجود و پرهیز از تجمل‌گرایی و چشم و هم‌چشمی زمینه بروز ناراحتی مرد در معیشت را ناچیز می‌کند و باعث به وجود آمدن محیط آرام در خانواده می‌شود. چنانچه رسول گرامی اسلام (ص) آرامش افراد خانواده را در قناعت و پرهیز از تجملات به شمار آورده‌اند (نوری، ۱۳۸۶، ج ۷۸: ۱۲۸).

ا. دارا بودن شرایط روحی و روانی خاص

زن دارای عواطفی رقیق و قلبی مهربان و دارای غریزه پرستاری و مهرورزی و صلح‌جویی و به طور طبیعی یک زن سالم بدور از پرخاش جنگ و خصومت است. از اینرو وجود او می‌تواند تعدیل‌کننده احساسات خشونت‌بار و جنگجویانه مرد در بیرون و در محیط خانه باشد. از برکت همین ویژگی زن سالم در خانه و خانواده انتظار می‌رود که زن در خانواده اثر آرامبخشی داشته باشد و برای اعضای کانون خانواده آسایش و آرامش به همراه آورد؛ حتی این آرامش و آسایش را از خانه به جامعه منتقل نماید.

ا. توجه به زشتی رذیله عیب‌جویی

عیب‌جویی حریم خانواده را می‌شکند و فرد عیب‌جو نه تنها خود را دچار تحقیر می‌کند و باعث آشکار شدن عیبهای نهفته خود می‌گردد، بلکه زمینه افترا و بهتان را برای خویش مهیا می‌کند؛ بنابراین بایستی زن و شوهر در عین حال که عیوب و نارسایی‌های یکدیگر را شناسایی کرده به یکدیگر تذکر می‌دهند و برای رفع آن تلاش مشترک دارند اما نباید به دنبال عیب‌جویی باشند. این حالت به ویژه برای زنان در مقابل شوهر بایستی مدنظر باشد، زیرا زن ممکن است به واسطه محدودیت‌هایی که در زندگی خانوادگی دارد گاه به صورت عیب و ایراد گرفتن از شوهر عکس‌العمل نشان دهد. چنین روشی باعث ایجاد تنش و کشمکش مستمر در زندگی خانواده و تزلزل در بنیان آن خواهد شد.

ا. عفت و چشم‌پوشی از غیر

آراستگی هر یک از زن و مرد به ملکه عفت، موجب پاکی، صداقت و سلامت در زندگی خانوادگی و استحکام بنیان خانواده خواهد بود و نیکیها و صفای زندگی را گسترش می‌دهد. حضرت امیر (ع) فرمود: «العفه راس کل خیر» «عفت، ریشه هر نیکی است» (خوانساری، ۱۳۸۷: ۳۰۶).

یکی از وظایف اساسی زن، که هم از نظر حساسیت و نیاز روانی شوهر حائز اهمیت است و هم با توجه به موازین شرعی و اجتماعی بایستی آن را رعایت کرد عفت زن، حفظ خویش در مقابل افراد نامحرم و وفاداری کامل نسبت به شوهر است. وجود عفت و بقا و تداوم آن در خانواده، حیات نظام خانواده و رشد آن را بیمه می‌کند و پیداست که حفظ گوهر گرانبهای

احترام و محبت به همسر، همدلی و همراهی با شوهر، دارا بودن شرایط روحی و روانی خاص، عفت و چشم پوشی از غیر، تدبیر امور منزل، توجه به زشتی رذیله عیب جویی و علاقه و میل به مادری، کارکردهای بسیار مهم و حیاتی است که برای استحکام کانون خانواده تنها از عهده زن بر می آید و به دنبال تشکیل خانواده‌های سالم، پر تحرک، متعادل و با نشاط، شاهد جامعه‌ای سالم خواهیم بود و چون زنان در این راستا نقش مهمی ایفا می‌کنند، شقاوت و سعادت جامعه باید به چگونگی ایفای نقش زن و جایگاه او در خانواده و اجتماع نسبت داد که با این اوصاف مبرهن است که نقش جامع زن بسیار فراتر از محاسبات عادی خواهد بود.

منابع

- آمدی، عبدالواحد (۱۳۶۶). غررالحکم و دررالکلم: تهران: دفتر تبلیغات اسلامی.
- بروکس، دانا (۱۳۸۱). هفت راز زنان موفق، ترجمه: غلامرضا صالحی معوا: تهران: خدمات فرهنگی رسا.
- جعفریان، محسن (۱۳۸۰). رسائل حجابیه، دفتر اول: قم.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۶۹). زن در آئینه جلال و جمال: تهران: مرکز نشر فرهنگی رجا
- حسینی، نعمت الله (۱۳۸۳). آئینه خانواده: قم: عصر انقلاب.
- خامنه‌ای، محمد (۱۳۷۹). زن، خانواده و اسلام، فصلنامه کتاب نقد، ش ۱۷.
- خمینی، روح الله (۱۳۶۸) سیمای زن در کلام امام خمینی (ره): تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- خوانساری، حسین (۱۳۸۷). شرح غررالحکم و دررالکلم (به کوشش میر سید جلال الدین محدث)، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- قائمی، علی (۱۳۸۶). نقش مادر در تربیت: تهران: امیری.
- قرآن کریم
- کلینی، محمد یعقوب (۱۳۸۸). فروع کافی: قم: قدس.
- کیهان‌نیا، اصغر (۱۳۷۶). زن امروز، مرد دیروز: تحلیلی بر اختلافات زناشویی، تهران: نشر مادر.
- مطهری، مرتضی (۱۳۹۱). نظام حقوق زن در اسلام، تهران: صدرا.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۸). تفسیر نمونه: تهران: دار الکتب الاسلامیه.
- نوری، حسین (۱۳۶۶). مستدرک الوسائل: قم: موسسه آل البيت (ع).

عفت در نظام خانواده در گرو حجاب و پوشش است (جعفریان، ۱۳۸۰: ۲۸۱) و وظیفه اساسی خویشنداری و عفت به عهده زن است و بایستی در زندگی مشترک، حتی در روابط معمول با آشنایان و افراد فامیل که نامحرم هستند، مورد توجه باشد.

تدبیر امور منزل

ابتکار عمل و تدبیر اساسی اداره منزل و مدیریت خانواده و امور جاری منزل بر عهده زن است. زن برای ایجاد فضای مناسب عاطفی و روانی و نیز ایجاد محیط زیبا و نشاطبخش در خانه، برنامه‌ریزی می‌کند و تمام تلاش خود را برای ایفای نقش برای پذیرش مسئولیت مدیر خوب و موفق به کار می‌گیرد. خلق خوش و نیکوی زن در منزل یکی از پایه‌های نگهدارنده و حتی شاید بتوان ادعا کرد اصلی‌ترین ستون زندگی مشترک محسوب می‌شود. زبان خوش چیزی نیست جز رعایت احترام طرف مقابل و به کارگیری الفاظ و عباراتی که کمترین میزان تنش را مابین طرفین ایجاد کرده و بهترین نتیجه را به بار می‌آورد. نشاط، سر زندگی و خوشرویی زن اگر همراه با حوصله و صبوری باشد شوهرش خوشبخت‌ترین مرد عالم است. مردی که خسته از فشار محیط کار به خانه می‌آید، پی مکان امنی است تا تجدید قوا کند. زن می‌تواند چنین محیطی را برای او فراهم کند (کیهان نیا، ۱۳۷۶: ۸۰).

نتیجه گیری

دین مقدس اسلام با بیان ارزش واقعی زن و کرامت‌بخشی به او با تمامی تفکرات ناصواب و فرهنگ جاهلانه در خصوص زن به مبارزه برخاسته و خانواده را میدانی برای تجلی استعدادها، توانمندی‌ها، عواطف و احساسات زن قرار داده در عین حال زن به دلیل نقش خاصی که در دستگاه خلقت بر عهده دارد، به سرمایه‌های درونی بسیار گران‌بهایی مجهز است که جامعه بشری در رشد خود نیازمند این ارزش‌هاست. نقش زن در اداره امور منزل از اهمیت خاصی برخوردار است تا جایی که در نگاه پامبر اسلام (ص)، جهاد زن در میدان زندگی، نیکو همسررداری کردن معرفی می‌شود. هر چند از نظر حقوقی تکلیفی برای زنان وجود ندارد ولی فضای مهر و عاطفه خانواده‌ای ایجاد می‌کند که زنان همپای مردان در جهت ایجاد رفاه و آرامش خانواده تلاش کنند و با حسن سلیقه که برخاسته از روحیه مهربان و هنرمند آنان است، هنرمندانه هنری را در صحنه زندگی اجرا کنند.

بررسی اثرات سلامت معنوی زن بر خانواده

مریم سلگی، زهره السادات نبوی*

اچکیده

مهارت‌های شناختی و نگرشی به زنان موجب شکوفایی فکر آنان در مسائل زناشویی می‌شود. این نوشتار با تمرکز بر آموزه‌های دینی در خصوص نقش و جایگاه زن در خانواده، به تبیین اهمیت و تاثیر سلامت معنوی زن بر خانواده می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها

زن، خانواده، سلامت معنوی، دین، نقش مادری.

مقدمه

سلامت از نیازهای مهم انسان است که در زندگی فردی و اجتماعی او تاثیرات فراوانی برجای می‌گذارد و همه ابعاد زندگی او را تحت تاثیر قرار می‌دهد. سلامت می‌تواند در حوزه جسم انسان یا در حیطه روح و روان او مطرح شود، سلامت می‌تواند سلامت عمومی باشد یا سلامت اجتماعی یا سلامت معنوی و یکی از مولفه‌های مهم توسعه یافتگی هر کشوری، سالم زیستن مردم است و سلامت تک تک مردم، برآیند برخورداری آن جامعه از سلامت در سطح کلان است. یکی از بخش‌های مهم حوزه سلامت، سلامت معنوی است که هم به جسم انسان مربوط می‌شود و هم می‌تواند نشاط روحی و روانی او را فراهم کند. در عصر حاضر و در دنیای مدرنیته که انسان سعی می‌کند همه عوامل طبیعت را به منظور بهره‌برداری خود در جهت ساختن دنیایی مرفه و کارآمد تسخیر کند، تا چه اندازه توانسته است با استفاده از ظرفیت‌های خدادادی به سلامت معنوی به‌عنوان فراهم‌کننده آرامش جسمی، روحی و روانی خود دست یابد؟ اگر تلاش انسان به منظور دستیابی به سلامت معنوی صورت گرفته، از چه عصری و با چه ابزاری آغاز شده است و زن به‌عنوان مدیر خانواده و خانواده به‌عنوان

علی‌رغم پژوهش‌های بسیاری که در مورد سلامت معنوی در طول دهه‌های گذشته انجام شده است، فقدان ارایه یک تعریف تئوریک قابل قبول از سلامت معنوی، کماکان مشاهده می‌گردد. در چارچوب تعالیم اسلام شاید بتوان سلامت معنوی را اینگونه تعریف کرد که شناخت خالق، دوست داشتن او و تلاش برای قرب به او از مهمترین فاکتورهای تعریف سلامت معنوی است. از آنجایی که زن نقش بسزایی در سلامت معنوی خانواده و جامعه داشته و بعنوان مادر، ممتازترین نقش تربیتی را بر عهده دارد ذکر این نکته لازم است که از مهم‌ترین مسائل مورد توجه در نظام تعلیم و تربیت دینی، رشد شخصیتی متعادل و سلامت معنوی زن است. اگر جامعه‌ای بخواهد به رشد و تعالی برسد، باید برای تربیت معنوی زنان خود سرمایه‌گذاری کند زیرا اساس صلاح و فساد هر جامعه، در گرو صلاح و فساد زنان آن جامعه است. در نظام تعلیم و تربیت اسلامی و در آموزه‌های دینی، رشد مطلوب شخصیتی زن بر محور معنویت و افزایش سلامت معنوی است. به طور کلی، سلامت معنوی، ارتباط هماهنگ و یکپارچه بین افراد را فراهم می‌کند و با ویژگی‌های ثبات در زندگی، صلح، تناسب و هماهنگی، احساس ارتباط نزدیک با خویش، خدا، جامعه و محیط مشخص می‌شود. باورهای دینی درباره ارزشمندی افراد آدمی و حقوق آنان، افراد را به سوی تعادل شخصیت، سلامت معنوی و روابط اخلاقی می‌کشاند. زن در خانواده نقش‌های متفاوتی دارد که با اجرای صحیح هر کدام می‌تواند کانون خانواده را به محیطی برای پیشرفت و تعالی تبدیل کند. دو نقش اصلی و محوری زن در خانواده عبارتند از: الف) جایگاه زن در همسرمداری و ب) نقش تربیتی زن در مقام مادر. در همین راستا آموزش

۱. عضو هیأت علمی دانشگاه الزهراء (س)
۲. دانشجوی دکتری معارف اسلامی

با خود و دیگران است.^۱ برخی سلامت معنوی را کیفیت ذاتی و اصلی انسانی که در برگیرنده باور به چیزی بزرگتر از خود بوده و ایمان به اینکه به طور واقع زندگی را تایید و تصدیق می‌کند، تعریف کرده‌اند.^۲

در تعریفی دیگر، چهار بعد پذیرش زندگی در ارتباط با خدا، خود، جامعه و محیط که کامل بودن فرد را تضمین کرده و نسبت به آن احساس رضایت می‌کند، به عنوان تعریف سلامت معنوی ارایه شده است^۳ و دهها تعریف دیگر که در حوصله بحث نمی‌گنجد. باید دانست پرداختن به معنویت و بحث سلامت معنوی بدون بذل توجه کافی به مسایل زیربنایی تر آن مانند شناسایی نیازهای معنوی، انسان را به سر منزل مقصود نخواهد رسانید.

مؤلفه‌های سلامت معنوی

پژوهشگران متعددی به شناسایی و طبقه‌بندی مؤلفه‌هایی که در زمره نیازهای معنوی قرار می‌گیرند پرداخته‌اند که بعد از تامل در آنها و تحلیل این موارد، مهم‌ترین این مؤلفه‌ها بطور مختصر و مفید عبارتند از:

- نیاز به تعلق به یک منبع لایتناهی به خاطر نوع آفرینش انسانی که همواره نقطه تعالی هر چیزی را می‌طلبد.
- نیاز به معنا و هدف در زندگی.
- نیاز به اعتماد در زندگی.
- نیاز به دیده شدن و مورد احترام واقع شدن.
- نیاز به ابراز محبت و عشق به هم‌نوعان و مخاطب محبت قرار گرفتن از جانب دیگران

و البته نیازهای دیگر که محققان با بهره‌گیری از تحقیقات معنوی و مذهبی متعدد و بسیار به بیان آنها پرداخته‌اند که شاید بتوان نقطه اوج آن را نیاز به مذهب دانست، آری یکی از نیازهای

مهم‌ترین رکن زندگی اجتماعی انسان در این فرایند چه نقش و تاثیری داشته است و نهایتاً در ادامه راه، زنان در حرکت بشر به سمت سلامت معنوی بیشتر چه نقشی می‌توانند ایفا کنند؟

از قرن ۱۷ میلادی تاکنون، جهان بستر تحول و دگرگونی و واگذاری نقشها و مسئولیت‌ها بوده و از شکل سنتی و گسترده با شرح وظائف و کارکردهای فراوان و متنوع اجتماعی، آموزشی، اقتصادی، تربیتی، عاطفی و... به خانواده از نوع هسته‌ای و مدرن با شرح مسئولیت‌های محدود تبدیل شده است. مسئولیت‌هایی که برخاسته از روح جمعی خانواده نیست بلکه غالب این مسئولیت‌ها در قالب قراردادهای اجتماعی برای زوجین و فرزندان در خانواده قابل شناخت و تفسیر است. در همین راستا لازم است به بررسی جایگاه و نقش زنان در سلامت معنوی خانواده پرداخته شود.

امروزه مسایل مربوط به معنا و معنویت، مؤلفه‌هایی ضروری در سلامت انسان محسوب می‌شوند. از این رو پرداختن به سلامت معنوی افراد جامعه در کنار دیگر فاکتورهای سلامت از اهمیت بالایی برخوردار است. از آنجا که محیط خانواده جایگاه رشد و نمو افراد است، سلامت معنوی افراد در محیط خانواده بیشترین رشد را دارد و در این میان نمی‌توان از تاثیرات سلامت معنوی زن غافل بود. زنی که دارای سلامت معنوی است می‌تواند در سلامت معنوی همسر خود تاثیر بسزایی داشته باشد. این زن در مقام مادر باید خود دارای سلامت معنوی باشد که بتواند در تربیت معنوی فرزندان خود موفق باشد.

مفهوم سلامت معنوی

علی‌رغم پژوهش‌های بسیاری که در مورد سلامت معنوی در طول دهه‌های گذشته انجام شده است، فقدان ارایه یک تعریف تئوریک قابل قبول از سلامت معنوی، کماکان مشاهده می‌گردد به گونه‌ایی که شکل شناسایی، تعریف و اندازه‌گیری ابعاد سلامت معنوی همچنان پابرجاست.

سلامت معنوی شامل حفظ و شکوفایی فطرت توحیدی از طریق برقراری روابط مستحکم با خدا، ایجاد نظام ارزشی شخصی قدرتمند، داشتن زندگی هدفمند و روابط سالم و سازنده

۱. مرندي سيدعليرضا و عزيزي فريدون، مساله جایگاه تعریف و دشواری‌های پایه ریزی مفهوم سلامت معنوی در جامعه‌ای رانی - اسلامی، فصلنامه اخلاق پزشکی، سال چهارم، شماره چهاردهم، ۱۳۸۹ ش.

2. Miller, MA. (1995). Culture, Spirituality, And Women's Health. *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing*, 24(3): 46.

3. Ross, L (2006). Spiritual Care in Nursing: An Over View of the Research to Date. *Journal of Clinical Nursing*. 15(7): 46.

در نظام تعلیم و تربیت اسلامی و در راستای رسیدن انسان به سعادت و قرب الة الله، مهم‌ترین هدف تربیتی، رشد شخصیتی متعادل زن بر محور معنویت و افزایش سلامت معنوی است.

در چارچوب تعالیم اسلام شاید بتوان سلامت معنوی را اینگونه تعریف کرد که شناخت خالق، دوست داشتن او و تلاش برای قرب به او از مهمترین فاکتورهای تعریف سلامت معنوی است و مؤلفه‌هایی نظیر احساسات، دوست داشتن و دوست داشته شدن، کمک کردن به دیگران، تجربه کردن لذت، داشتن یک هدف اساسی در زندگی و تجربه کمال و آرامش، را از دیگر نیازهای معنوی برشمرد. به طور کل، ی سلامت معنوی ارتباط هماهنگ و یکپارچه را بین افراد فراهم می‌کند و با ویژگیهای ثابت در زندگی، صلح، تناسب و هماهنگی، احساس ارتباط نزدیک با خویشتن، خدا، جامعه و محیط مشخص می‌شود.^۲

| جایگاه زن در خانواده

زن در خانواده نقش‌های متفاوتی دارد که با اجرای صحیح هر کدام می‌تواند کانون خانواده را به محیطی برای پیشرفت و تعالی تبدیل کند. در نقش اصلی و محوری زن در خانواده عبارتند از:

الف) جایگاه زن در همسررداری

ب) نقش تربیتی زن در مقام مادر

زن در نقش همسری، فردی اجتماعی و دوستدار شوهر است که خود را مکلف نیکی کردن به او می‌داند. وظیفه زن خوش رفتاری، خوش خلقی و دلجویی از همسر است و از همه فرصت‌ها، برای وصول به این هدف سود می‌جوید. زن با رفتار درست خویش با شوهر، درس زندگی و همسررداری به فرزندان خود می‌آموزد، و به آنها یاد می‌دهد که با همسرانشان، مهربان و خیراندیش باشند و بنای زندگی را بر مهر و صفا گذارند. حاصل رعایت اصول اخلاقی در خانه، ایجاد خرسندی و رضایت خاطر از ازدواج و ادامه حیاتی مسرت‌بخش و تربیت فرزندان معتدل است.^۳

معنوی انسان در طول زندگی نیاز به مذهب است که از مؤلفه‌های بسیار مهم در جهت دستیابی به سلامت معنوی می‌باشد.

باورهای دینی درباره ارزشمندی افراد آدمی و حقوق آنان، افراد را به سوی تعادل شخصیت، سلامت معنوی و روابط اخلاقی می‌کشاند. بنیامین راش (۱۷۴۵-۱۸۱۳) پدر روان پزشکی آمریکا، از اولین کسانی است که به اهمیت مذهب در سلامت معنوی انسانها باور دارد. وی معتقد است مذهب آنقدر برای پرورش و سلامت معنوی آدمی اهمیت دارد که هوا برای تنفس^۱.

| سلامت معنوی زنان

از آنجایی که زن نقش بسزایی در سلامت معنوی خانواده و جامعه و به‌عنوان مادر، ممتازترین نقش تربیتی را بر عهده دارد و در عین حال تمرکز این نوشتار حول محور سلامت معنوی زن می‌باشد، لازم است بدانیم از مهم‌ترین مسائل مورد توجه در نظام تعلیم و تربیت، رشد شخصیتی متعادل و سلامت معنوی زن است. اگر جامعه‌ای بخواهد به رشد و تعالی برسد باید برای تربیت معنوی زنان خود سرمایه‌گذاری کند زیرا اساس صلاح و فساد هر جامعه، در گرو صلاح و فساد زنان آن جامعه است. از آنجا که زنان هم‌زمان در نقش‌های مادری، همسری، خانه‌داری و در زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی ایفای نقش می‌کنند، سلامت معنوی آنها از اهمیت بیشتری برخوردار است. زنان در همه زمانها و در سراسر دنیا بویژه در جوامع شرقی همواره مهم‌ترین و اساسی‌ترین رکن خانواده بوده‌اند. تعهد و پایبندی زنان به خانواده و نقش‌های خانوادگی، مهم‌ترین ضامن بقای خانواده، بلکه ضامن ایفای درست نقش‌های خانوادگی از سوی مردان است.

| جایگاه زن در اسلام

اسلام که آخرین دین آسمانی است، مقام و جایگاه انسانی زن را به او باز گرداند و زمینه رشد و تعالی او را فراهم کرد. خداوند متعال در قرآن کریم، زن و مرد را به طور یکسان مورد خطاب قرار داده است و در آیات بسیاری تصریح می‌کند زن و مرد از نظر کرامت و حرمت یکسانند.

۱. مجموعه مقالات همایش‌های علمی اسلام و بهداشت روان، ج ۱، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه علوم پزشکی ایران، تابستان ۱۳۸۲، ص ۲۳ و ۱۵۴.

۲. شماره ۱۲، ص ۵۱

۳. علی قائمی، نقش مادر در تربیت، تهران، انتشارات امیری، ۱۳۷۳، ص ۱۲۰

د) احترام به شوهر

زن فهمیده و مهربان به خوبی می‌داند که همه انسانها ذاتا محبت‌پذیر و قهر ستیزند، همه انسانها تکریم‌پذیر و تنبیه‌گریزند. امام صادق (ع) می‌فرماید: «خوشا به سعادت آن همسری باد که به شوهرش احترام گذارد و او را آزار نرساند و در تمام مواقع از شوهرش اطاعت کند».^۳

ه) اظهار عشق و علاقه نسبت به شوهر

یکی از مؤلفه‌های سلامت معنوی نیاز به عشق ورزیدن به هموعان است که در این میان همسر باید در مرکز توجه قرار بگیرد. زنی که دارای سلامت معنوی باشد محبت و دوستی خود را نسبت به شوهرش به زبان آورده و عشق و علاقه خود را در قالب واژه‌های طیب و زیبا و پر مفهوم عینیت می‌بخشد.

و) استقبال گرم از شوهر

ز) زینت و آرایش برای شوهر

قسم دوم وظایف زن نسبت به همسر را می‌توان در قالب وظایف شرعی بیان کرد.

الف) عدم خروج از منزل مگر به اذن شوهر.

ب) زن باید خود را برای هر لذتی که همسرش می‌خواهد تسلیم نماید.^۴

ج) عدم جواز صدقه دادن، نذر کردن مگر به اذن شوهر.^۵

ب) نقش تربیتی زن در مقام مادر

در محیط خانه و کانون خانواده، یکی دیگر از نقش‌های برجسته زن جایگاه مادری و مهارت تربیتی او است. اهمیت این نقش از آنجا روشن می‌شود که کودک نخستین بار در آغوش مادر قرار می‌گیرد و آداب و رسوم اجتماعی را از او می‌آموزد. نقش تربیتی مادر در گزینه‌های ذیل قابل اشاره است:

۱. تربیت جسمانی
۲. تربیت دینی
۳. تربیت عاطفی
۴. تربیت اخلاقی

اسلام به قدری شوهرداری را با اهمیت دانسته که آن را در ردیف جهاد در راه خدا قرار داده است به طوری که حضرت علی (علیه السلام) می‌فرماید: «وَجِهَادُ الْمَرْأَةِ حُسْنُ التَّبَعْلِ»؛ جهاد زن حسن تبعل (خوب همسر داری کردن) اوست.^۱ آموزش مهارت‌های شناختی و نگرشی به زنان سبب باز شدن و شکوفایی فکر آنان در مسائل زناشویی می‌شود تا بتوانند بطور منطقی و شایسته زندگی خود را هدایت کرده، وظایفشان را در چارچوب همسر داری به نحو احسن ایفا کنند. وظایف زن نسبت به همسر را می‌توان در دو بعد مورد تحلیل و بررسی قرار داد:

- وظایف اخلاقی زن نسبت به شوهر

- وظایف شرعی زن نسبت به شوهر

نخست وظایف اخلاقی زن نسبت به شوهر بصورت اجمالی

ذکر می‌شود:

الف) اطاعت از شوهر

اطاعت از شوهر و خودداری از نافرمانی او، از وظایف زن است. شکی نیست که غرض از اطاعت زن، فرمانبرداری او از شوهر است در اموری که مخالف احکام الهی نباشد. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «زنی نمی‌تواند حق خدا را ادا کند مگر اینکه حق شوهرش را ادا کند».^۲

ب) خوب شوهر داری

خوب شوهر داری یک هنر است و نیاز به ذوق و سلیقه و مهارت‌های خاص دارد. سعادت یا شقاوت «خانواده» در دست «زن» است.

ج) خوش اخلاقی

زن خوش اخلاق، در زندگی مشترک با همسر خود، زیبایی کلام و جذابیت بیان، زبان تشویق و ترغیب و تایید و تکریم را سرمایه ارزشمند زندگی خویش میدانند و هیچ فرصتی را برای «ابلاغ پیام» و «ابراز محبت» به شوهر از دست نمی‌دهد.

۳. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، موسسه الوفاء، بیروت، ۱۴۰۴، ج ۱۰۳،

صص ۲۵۲

۴. امام، تحریر الوسیله، کتاب نکاح، فصل فی النشوز و توضیح المسائل، م ۲۲۸۸

۵. امام، تحریر الوسیله، کتاب نکاح، فصل فی النشوز

۱. نهج البلاغه، قم، دار الحجرة، حکمت ۱۳۹

۲. المحدث النوری، مستدرک الوسائل، مؤسسه آل البيت، قم، ۱۹۸۰ ه.ق،

ج ۲، ص ۵۵۲

۵. تربیت عقلانی
۶. تربیت جنسی
۷. تربیت سیاسی

برای زن به‌عنوان لباس و پوشش می‌باشد که همدیگر را از آلودگی و فجور محافظت می‌کند و نیز همانطوری که لباس مایه زینت و زیبایی برای انسان است، زن و مرد نیز مایه زینت و زیبایی برای یکدیگر هستند. نظام خانواده، نظام ارزشمند و محبوبی است که در اسلام هیچ بنایی محبوبتر از آن پایه‌ریزی نشده است. پیامبر اسلام می‌فرماید: «ما بنی فی الاسلام بناء أحب إله الله تعالی و اعز من التزویج». در اسلام هیچ نهادی محبوب تر و عزیزتر از تشکیل خانواده در نزد خداوند بنا نشده است. و نیز فرموده است: «هیچ فایده‌ای بعد از نعمت اسلام برتر و مفیدتر از این برای مرد مسلمان نیست که او همسری داشته باشد که هر وقت به او نگاه کند مسرور و شاداب گردد و هنگامی که به او دستور بدهد اطاعت نماید، و هر وقتی که از نزدش برود حافظ جان خود و مال همسرش باشد».

سلامت عبارتست از برخورداری از آسایش کامل جسمی، روانی و اجتماعی و نه فقط نداشتن بیماری و نقص عضو. یکی از زمینه‌های عمده بیماری‌ها و مشکلات روانی و عوارض جسمی و اجتماعی آن احساس پوچی، بیهودگی و تزلزل روحی است که ناشی از فقدان بعد معنوی در افراد است. ایمان، هدفدار بودن زندگی، پای بندی اخلاقی، تعاون، داشتن حسن ظن و توجه بیشتر به مسائل معنوی زندگی باعث کاهش اضطراب، تزلزل روحی و عوارض ناشی از آن می‌شود. یکی از تاثیرات مهم معنویت معنویت در زندگی، ارتقای سلامت است، مطالعات نشان داده است که گرایش‌های معنوی قوی و نگرش مثبت باعث ارتقای سلامت می‌شود و بیماری‌های مزمن کمک می‌کنند. بنابراین ارتباط بین اعتقادات دینی و حالات روحی به این معنا است که اعتقاد دینی نقش مهمی در حفظ تندرستی انسان دارد. در همه موارد ذکر شده اهمیت نقش زن در خانواده و سلامت معنوی افراد خانواده امری انکارناشدنی است. آموزه‌های دینی در خصوص نقش‌های زن در خانواده چه در زن در مقام مادری و چه زن در مقام همسری علاوه بر آنکه او را به سلامت معنوی خواهد رساند طبیعتاً اثرات سلامت معنوی وی بر همه افراد خانواده مشهود و ملموس است. در همین راستا لازم است در خصوص تقویت سلامت معنوی زنان سرمایه‌گذاری جدی صورت گیرد چرا سلامت سایر افراد جامعه بدانها وابسته است.

در نتیجه وظیفه مادر این است که اولاً تربیت فرزند را مهم و ضروری بداند. ثانیاً برای تحقق آن بکوشد و ثالثاً از روش‌های تربیتی آگاهی داشته و به آنها بطور دقیق عمل کند.

انتیجه گیری

امروزه توجه جدی به مقوله سلامت معنوی می‌تواند به بهبود زندگی فردی و اجتماعی بشر خصوصاً در بعد خانواده کمک موثری به حساب آید. در این راستا اهمیت سلامت معنوی زن به‌عنوان مهمترین عنصر تربیتی در خانواده برای فرزندان و نیز کمک به تقویت سلامت معنوی در جامعه است که به کمک آن می‌توانیم شاهد اندیشه و عمل نیک و حساب شده انسان‌ها و افزایش مهربانی و محبت در جوامع انسانی باشیم و تنها در بستر سلامت معنوی پایدار است که انسان‌ها در رقابت‌های اقتصادی و سیاسی، حقوق هموعان خود را رعایت می‌کنند و به همدیگر احترام می‌گذارند و با توجه به جایگاه و نقش خانواده در جامعه‌پذیری افراد، این آموزش می‌تواند در بستر تربیتی و آموزشی نهاد خانواده به بهترین شکل ممکن عملیاتی گردد. تبیین جایگاه سلامت معنوی زن در خانواده و بررسی تاثیرات متقابل احتمالی بین سلامت معنوی زن و خانواده بعنوان هدف اصلی این نوشتار مورد دقت نظر قرار گرفته است. خانواده یکی از قوی‌ترین و اولین عامل سازنده شخصیت فردی و اجتماعی افراد محسوب می‌شود. درباره نظام خانواده و شکل‌گیری و اهمیت آن رهنمودهای فراوانی در متون دینی ما وارد شده است. خانواده (زن و شوهر) در قرآن کریم از آیات خدا و مایه آرامش روحی شمرده شده است، چنانکه خداوند فرموده است: «و از نشانه‌های او این که همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید، و در میانتان مودت و رحمت قرار داد و در این نشانه‌هایی است برای گروهی که تفکر می‌کنند» (روم، ۲۱ / ۳۰). در جای دیگر از زن و مرد به‌عنوان لباس یاد شده است: «آنها لباس شما هستند، و شما لباس آنها: هر دو زینت هم و سبب حفظ یکدیگرید» (بقره، ۱۸۷ / ۲). لباس وسیله پوشش و حفاظت برای بدن است. زن برای مرد و مرد

Sources

- Fernsler, J., Klemm, P. & Miller, M. (1999). Spiritual Wellbeing in Patients with Metastatic Colorectal Cancer Receiving Noncurative Chemotherapy: A Qualitative Study. *Cancer Nursing*, 22 (2):134-40.
- Miller, MA. (1995). Culture, Spirituality, And Women's Health. *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing*, 24(3): 46.
- Ross, L (2006). Spiritual Care in Nursing: An Over View of the Research to Date. *Journal of Clinical Nursing*. 15(7): 46.

منابع

- المحدث النوری (۱۴۰۸). مستدرک الوسائل. قم: موسسه آل البيت.
- سید رضی، ابوالحسن محمدبن حسین (...). نهج البلاغه، مترجم: محمد جواد شریعت، تهران: اساطیر.
- قانی، علی (۱۳۷۳). نقش مادر در تربیت، تهران: انتشارات امیری.
- مرندی سید علیرضا و عزیز فریدون (۱۳۸۹). مساله جایگاه تعریف و دشواری‌های پایه ریزی مفهوم سلامت معنوی در جامعه‌ای رانی-اسلامی. فصلنامه اخلاق پزشکی، سال چهارم، شماره چهاردهم، صص ۱۱-۲۱.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۴). بحارالانوار، بیروت: موسسه الوفا.
- مجموعه مقالات همایش‌های علمی اسلام و بهداشت روان، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه علوم پزشکی ایران، تابستان ۱۳۸۲.
- موسوی خمینی، روح‌الله (۱۳۸۰). تحریر الوسیله (چاپ اول). قم: موسسه مطبوعات دارالعلم: بی تا.

نقش زن و شیوه فرزندپروری او بر سلامت روانی جامعه و خانواده

امیر حسین حاج اسماعیل^۱

چکیده

همچنین نقش زنان در تامین بهداشت و سلامت جامعه بسیار حائز اهمیت است زیرا آنان مسئولیت سلامت خانواده و جامعه را بر عهده دارند. نتایج پژوهشی که عده‌ای از محققین در ژاپن بر روی اثرات شیوه فرزندپروری توسط مادر در رابطه مادر-فرزند انجام داده‌اند نشان داده است که احساسات منفی مادر هنگامی ظاهر می‌شود که کودکان از انجام کارهای روزمره سرپیچی می‌کنند که این ناشی از شیوه‌های فرزندپروری مادران می‌باشد. لذا شیوه‌های فرزندپروری مادران بر سلامت روانی خانواده و جامعه تاثیرگذار است. همچنین پژوهش دیگری توسط مظلومی در سال (۱۳۹۱) بر روی نمونه ۴۰ نفری از نوجوانان ۱۱-۱۸ ساله پسر تهرانی انجام شد که به دلایل مختلف برای چند ساعت تا چند روز خانه را ترک کرده بودند. نتایج این پژوهش نشان داد که کمبود عاطفی از جانب مادر، درگیری با مادر و شرایط نامناسب زندگی، علل فرار از خانه بوده است.

اکنون با توجه به آنچه گفته شد این پرسش مطرح می‌گردد که انواع سبک‌های تربیتی با چه پیامدهای روانشناختی در فرزندان همراه است؟ آیا می‌توان رابطه‌ای بین سبک‌های تربیتی مادران با سلامت روانی فرزندان مشاهده کرد؟ این پژوهش با توجه به ضرورت پاسخ به این سوال در پی یافتن پاسخ این پرسش می‌باشد.

امراحل تربیتی زنان

مادر بیشتر از هر عامل دیگری، کلید گشایش مراحل تربیتی کودک است (آدلر، ۱۳۶۱). خانواده، پدر و مادر، سه عامل کلیدی در رشد شخصیتی افراد هستند. پدران و مادران معلمینی هستند که در مشکل‌ترین مدرسه دنیا برای آدم‌سازی خدمت می‌کنند (ویرجینا ستیر، ۱۹۶۹). با توجه به نقش زن در سلامت روانی جامعه و خانواده، طبیعتاً برای شناخت شخصیت

امروزه مباحث مربوط به زنان در اولویت مباحث گوناگون جنسیتی زنان قرار گرفته است. زنان نیمی از جمعیت جامعه را تشکیل می‌دهند و در عین حال پرورش دهنده همه افراد جامعه و خانواده هستند. به دلیل نقش حساس زن و موقعیت و جایگاه با اهمیت او در سلامت و سازندگی خانواده و جامعه از یک سو و توجه به نیازهای جسمانی، روانی، عاطفی و معنوی او از سوی دیگر، این پژوهش به نقش زن در سلامت جامعه و خانواده پرداخته است. همچنین مطالعه روابط بین مادر و کودک و شیوه فرزندپروری، یکی از مباحث مهم روانشناسی را تشکیل می‌دهد. لذا در این پژوهش، به بررسی رابطه الگوهای فرزندپروری مادر و تاثیر آن بر سلامت خانواده و جامعه نیز پرداخته شده است. پژوهش حاضر، مطالعه‌ای است که اطلاعات آن به روش کتابخانه‌ای گردآوری گردیده است.

واژگان کلیدی

نقش زن، شیوه فرزندپروری، سلامت روانی جامعه و خانواده.

مقدمه

زن در اسلام مقام والا و ارزشمندی دارد. یک بانوی تربیت شده در مکتب قرآن، نه تنها خانواده خود، بلکه جامعه و تاریخ را دگرگون می‌سازد. زنان نقش مهمی در توسعه جامعه دارند. آنها از سویی نیمی از ساختار جامعه‌اند و با حضور فعال خود در عرصه‌های گوناگون مسئولیت‌های بسیاری را بر دوش گرفته‌اند و از سویی دیگر با ایفای نقش مادری و همسری نقش مهمی در تحکیم خانواده و تربیت نسل آینده دارند.

۱. دانشجوی کارشناسی دانشگاه فرهنگیان سمنان amir.hajesmai@gmail.com

به نفس کمی دارند یا دچار اعتماد به نفس کاذب هستند که در هر دو صورت همواره نزدیکانشان سرخورده‌گی وی را حس می‌کنند زیرا جامعه هیچگاه توقعات افراد را آن گونه که آنان می‌خواهند برآورده نمی‌کند. اگر خودشیفته باشد معمولاً اینگونه است که انتظارات زیادی از جامعه و دیگران دارند و چون این انتظارات برآورده نمی‌شود، آستانه تحمل وی نیز پایین می‌آید و به سرعت بر آشفته می‌گردد. پس بنابراین یک زن باید تمام مهارت‌های فوق را داشته باشد و به فرزندان خود نیز منتقل نماید تا فرزندان در محیط اجتماعی دچار سردرگمی و سرخورده‌گی نشوند.

نقش بهداشت روان زن در سلامت خانواده

بهداشت روان زنان تاثیر بسزایی بر اعضای خانواده دارد بطوری که اگر بهداشت روان افراد خانواده تامین نگردد، آسیب‌های شدیدی بر افراد خانواده و جامعه خواهد گذاشت. امروزه با پیشرفت جوامع بشری و حضور بیشتر زنان در خارج از خانه، آنها به یک نیروی اصلی تبدیل شده‌اند. لذا منزلت اجتماعی آنان در جامعه با توجه به حضور در محیط کار (همراه با مردان) می‌بایست مهم تلقی شود و بی‌تفاوت جلوه دادن آنها، تاثیر منفی بر سلامت آنها و خانواده‌شان خواهد داشت. در واقع انتظار از زنان به سبب ماهیت وجودیشان از لحاظ جسمی و عاطفی بالاست و همین امر منجر به افزایش فشارهای روانی و اجتماعی بر زنان می‌گردد و تمام ابعاد سلامت آنها را تحت تاثیر قرار می‌دهد. پس می‌توان گفت امنیت سلامت یک خانواده و یا جامعه نقش موثری بر سلامت روانی زنان در دارد.

از موارد دیگری که بر سلامت روانی زنان نقش دارد می‌توان به عوامل اقتصادی و اجتماعی اشاره کرد (طاهری، ۱۳۸۵). همچنین محیطی که زن در آن زندگی می‌کند نیز بر سلامت روانی و اجتماعی خانواده و جامعه نقش دارد. زندگی در روستا کمتر از شهر زن را وابسته به وسایل نقلیه، اشتغال خارج از خانه و ... می‌کند. اشکالاتی که به مادر فشار آورده و سبب می‌شود تا مادران حمایت کافی از فرزندان و همسر خود نداشته باشند (Sartories & Hamburg, 1989).

تاثیر شیوه‌های فرزندپروری زنان بر سلامت خانواده و جامعه

زندگی خانوادگی نقشی اساسی در حفظ سلامت روانی، اجتماعی و جسمانی کودکان و زنان دارد. خانواده اولین و

یک زن لازم است مراحل تربیتی او را بررسی کنیم: اول زمانی که وی به‌عنوان یک دختر جوان در خانواده مطرح بوده، سپس رشد کرده و خانواده را تشکیل داده است و نهایتاً نقشی که در خانواده و اجتماع ایفا می‌کند.

امهارت‌های لازم زندگی در دختران برای سلامت روانی جامعه

هنگامی که سخن از خانواده و نقش محوری زنان در خانواده و جامعه است، باید اشاره‌ای به مهارت‌های زندگی هم داشت. همه انسانها پس از کسب مهارت وارد برهه جدیدی از دوره‌های مختلف زندگی خود همچون ازدواج کردن، شاغل شدن و غیره می‌شوند. بنابراین هرچه در کودکی و نوجوانی، مادران بتوانند مهارت‌های بیشتری به فرزندان خود و به خصوص دختران آموزش بدهند، این فرزندان در آینده می‌توانند به‌عنوان افراد موفقتری مطرح شوند. یکی از این مهارت‌های مهم، اعتماد به نفس است. زنانی که اعتماد به نفس بالایی دارند در برقراری رابطه با اعضای خانواده خود و فرزندان بهتر عمل کرده و همین امر موجب ثبات و تداوم و تحکیم بنیان خانواده می‌گردد. مهارت اعتماد به نفس در زنان در محیط خانواده به صورت اکتسابی حاصل می‌شود. در خانواده‌ای که زن به‌عنوان مادر، خودش اعتماد به نفس را کسب نکرده نمی‌تواند آن را به فرزندان خود آموزش دهد.

امروزه نقش زنان در جامعه پررنگ‌تر است. دختری که از مادر یا خانواده خود نتوانسته آن اعتماد به نفس را کسب کند، در خانواده خود با مشکلات عدیده‌ای روبرو خواهد شد. همچنین در خانواده‌ای که مادر خود اعتماد به نفس کافی ندارد و به طور جبرانی سعی می‌کند که اعتماد به نفس بیشتری را به فرزندش تزریق کند وضعیت به همین منوال است. خود این امر فرزند را دچار خودشیفتگی و اعتماد به نفس کاذب می‌کند. چنین فرزندى در هر جامعه‌ای قرار بگیرد موفق نخواهد شد زیرا همیشه متوقع است و این انتظارات و توقعات بی‌پایان است (خوشابی).

پاسخ جامعه به فرزندى که در خانواده عزت نفس را از مادر نیاموخته چیست؟

برای فرزندانى که از مادر خود عزت نفس و اعتماد به نفس را فرا نگرفته‌اند مشکلات زیادی در خانواده و جامعه بوجود خواهد آمد. چنین فرزندانى آسیب‌پذیریشان در جامعه بیشتر می‌شود. بنابراین افراد در دو سر طیف قرار دارند: یا اعتماد

نمی‌ترسند و توانایی مقاومت در برابر عصبانیت کودک را دارند.

مادرانی که از شیوه فرزندپروری مقتدرانه استفاده می‌کنند به تلاش‌های کودکان در جهت جلب حمایت و توجه پاسخ می‌دهند و از تقویت‌های مثبت بیشتری استفاده می‌کنند. این مادران در بعد محبت نیز عملکرد خوبی دارند و در برابر ابراز محبت و علاقه و مهربانی دریغ نمی‌ورزند. آنان حقوق ویژه خود را به‌عنوان یک بزرگسال می‌شناسند و نسبت به علائق فردی و ویژگی‌های خاص فرزند خود نیز آگاهی دارند. کودکان این مادران، فعال، دارای اعتماد به نفس، استقلال رای، واقع‌گرا، باکفایت و خشنود توصیف شده‌اند.

آنها بدلیل اینکه مادرانشان فرصت‌های زیادی در در تصمیم‌گیری و انتخاب در اختیارشان قرار می‌دهند و بخاطر اینکه مورد عشق و محبت واقع میشوند از نوعی احساس امنیت عاطفی برخوردارند که در سلامت روانی خانواده و جامعه اهمیت بسزایی دارد.

اعمال چنین شیوه‌ای از سوی مادر خانواده باعث می‌شود فرزندان در جامعه افرادی سازگار و آگاه و دارای اعتماد بنفس باشند.

اشیوه سهل‌انگارانه

زنان (مادران) سهل‌گیرکنترل کمتری بر کودکان خود اعمال می‌کنند و خواسته‌های آنها چندان معقول نیست، مهرورزی و محبت آنها در حد متوسطی قرار دارد، در این خانواده‌ها مادران نسبتاً آشفته هستند، فعالیت خانواده، نامنظم و اعمال مقررات اهمال‌کارانه است، مادران (زنان) کنترل کمی بر کودکانشان دارند همان‌گونه که در خصوص انضباط کودک از نگرش‌هایی متعارض بر خوردارند، مادران سهل‌انگار در عین آنکه به ظاهر نسبت به فرزندان خود حساس هستند، اما توقع چندان از آنان ندارند، فقدان خواسته‌های معقول همراه با خودداری از ارائه دلیل و گفت و گو با کودک، همواره از ویژگی‌های این شیوه به شمار می‌رود. این مادران به ندرت به فرزندان خود اطلاعات صحیح یا توضیحات دقیق ارائه می‌دهند. در عین حال مادران سهل‌انگار، زورگو و سرکوب‌گر هستند. آنها از روش‌های احساس گناه و انحراف استفاده می‌کنند. این والدین هم‌چنین

مهمترین بافت اجتماعی را برای رشد انسان فراهم می‌سازد. در جریان رشد طبیعی هر کودک، شاهد یک رشته تغییرات شناختی، عاطفی و اجتماعی هستیم. تقریباً همه کودکان در طول رشد خود و در جریان سازگاری با این تغییرات دچار مشکلاتی می‌شوند. اکثر مشکلات کودکان منعکس‌کننده شرایط پیچیده بین‌فردی اعضای خانواده و بویژه مادران می‌باشد. به عبارت دیگر وجود مشکلات رفتاری در فرزندان به منزله روابط معیوب اعضای خانواده با یکدیگر است و با روش‌های تربیتی (فرزند پروری) نادرست والدین و بخصوص زنان (مادران) و تعاملات معیوب آنها با فرزندان ارتباط دارد (مک دانیل، ۱۳۵۱). منظور از شیوه‌های فرزندپروری، روش‌هایی است که والدین برای تربیت فرزندان خود بکار می‌گیرند و بیانگر نگرش‌هایی است که آنها نسبت به فرزندان خود دارند. همچنین شامل معیارها و قوانینی می‌شود که برای فرزندان خود وضع می‌کنند ولی باید پذیرفت که الگوهای فرزندپروری به واسطه‌ی فرهنگ، نژاد و گروه‌های اقتصادی تغییر می‌کند.

اشیوه‌های فرزندپروری زنان و سلامت خانواده و جامعه

شیوه‌های فرزندپروری زنان (مادران) تحت تاثیر دو معیار عمده: ۱. محبت و ۲. کنترل مادر بر فرزند قرار دارد. کنترل مادران آن دسته از رفتارهایی را شامل می‌شود که در خدمت جامعه‌پذیری و فرآیند انتقال ارزش‌های جامعه از مادر به فرزند قرار دارد. این امر به صورت توانایی مادران در اعمال رهنمود، ثبات، توانایی تحمل رفتارهای نامطلوب و استفاده از مشوق‌ها و تقویت‌ها نمود دارد. محبت نیز شامل ابراز علاقه و عاطفه و صمیمیت است. بر اساس این دو شاخص مهم، شیوه‌های فرزندپروری زنان به سه دسته تقسیم می‌شود:

۱. شیوه مقتدرانه
۲. شیوه سهل‌انگارانه
۳. شیوه استبدادی.

اشیوه مقتدرانه

زنانی (مادرانی) که از شیوه مقتدرانه استفاده می‌کنند، واقعیت‌ها را به کودکان خود منتقل می‌سازند و تمایل بیشتری برای پذیرش دلایل کودک خود در رد یک رهنمود از خودشان نشان می‌دهند. این مادران سخنوران خوبی هستند، اغلب برای مطیع سازی از استدلال و منطق بهره می‌جویند، به منظور توافق با کودک، با او گفت و گو می‌کنند، از رفتارهای نامطلوب

به ندرت در رابطه‌ای که باعث خشنودی فرزند شود شرکت می‌کنند. آنها عموماً نسبت به تلاش‌های کودکان برای حمایت و توجه بی‌تفاوت هستند، به ندرت از تقویت مثبت استفاده می‌کنند، ابراز محبت در این الگو در پایین‌ترین سطح قرار دارد، این مادران تایید، همدلی و همدردی اندکی را نسبت به فرزندان خود ابراز می‌کنند و شواهد اندکی مبنی بر روابط قوی میان مادر و فرزند وجود دارد.

در حقیقت بر اساس گزارش‌های موجود، این مادران برای کنترل فرزندان خود از شیوه‌های ایجاد ترس استفاده می‌کنند و هیچ‌گونه تفاهمی بین مادران مستبد و فرزندانشان وجود ندارد. این والدین اطاعت کودک را یک حسن تلقی می‌کنند و در مواقعی که اعمال و رفتار کودک در تعارض با معیارهای آنها قرار می‌گیرد، از تنبیه و اعمال زور برای مهار خواسته فرزند استفاده می‌کنند. بر اساس تحقیقات، فرزندان مادران مستبد نسبت به فرزندان مادران مقتدر در برقراری رابطه با همسالان و داشتن موقعیت فعال و نیز استقلال رای در سطح پایینی قرار دارند. این کودکان همچنین افرادی خشمگین، منزوی، غمگین و آسیب‌پذیر نسبت به فشار هستند. بنابراین زنان نباید از این شیوه فرزندپروری استفاده کنند زیرا این شیوه، سلامت فکری و روحی فرزندان را در محیط خانه و جامعه به خطر انداخته و شخصیت کودک را کاملاً تخریب می‌کند (آدامز، ۱۳۷۰).

آموزش مهارت‌های فرزندپروری به مادران در پیشگیری از ابتلا به اختلالات روانی در کودک نقش به‌سزایی دارد. کودکانی که به شیوه تربیتی سازنده پرورش می‌یابند، احتمال رشد مهارت‌ها و ایجاد احساس خوب به خود در آنها بیشتر است و همچنین احتمال بروز مشکلات رفتاری در آنها دیده می‌شود (عباسعلی ناصحی، ۱۳۸۳). محرومیت از مهر مادر در دوران کودکی باعث شکل‌گیری بیماری روانی می‌گردد (مونرو، ۱۹۹۶). مادرانی که در خانه فرزندان خود را طبق الگوی استبدادی پرورش می‌دهند، فرزندان نشان‌انگیزه کمتری برای درس خواندن دارند و پیشرفت در چنین دانش‌آموزانی بسیار کم می‌باشد (مک دانیل، ۱۳۷۰).

پژوهش‌های انجام شده در رابطه با طبقه اجتماعی و شیوه فرزندپروری مادران نشان می‌دهد که مادران طبقه اجتماعی متوسط، بیشتر از شیوه مقتدرانه استفاده می‌کنند در حالی که

در بیشتر موارد در مواجهه با بهانه‌جویی و شکایت فرزند، سر تسلیم فرود می‌آورند.

مادران سهل‌انگار در ابراز محبت با مادر مقتدر تفاوت فاحشی ندارند. مادران سهل‌انگار به‌عنوان تنبیه، کودک را از محبت خود محروم می‌سازند و به تمسخر او می‌پردازند. یک مادر سهل‌انگار در تلاش است درباره خط مشی خود با کودک مشورت کند و قواعد خانواده را برای او توضیح دهد. او توقع چندانی برای انجام کارهای منزل و رفتار صحیح از کودک خود ندارد. او خود را به‌عنوان عاملی فعال که هر گاه بخواهد، می‌تواند از آن استفاده کند؛ نه به‌عنوان عاملی که مسئول شکل‌دهی یا تغییر رفتار کنونی یا آنی کودک است، معرفی می‌کند. کودکان این مادران از اتکا به خود خودداری می‌کنند و یا از استقلال رای اندکی برخوردارند.

چنین شیوه فرزندپروری از سوی مادران خانواده، فرزندان را در اجتماع با مشکلات زیادی مواجه می‌سازد و سلامت فردی آنان را در جامعه به خطر می‌اندازد. این کودکان به صورت فردی نسبتاً ناپخته توصیف شده‌اند زیرا هنگام مواجهه با ناملایمات، تمایل به واپس‌روی (روی‌گردانی) دارند. این فرزندان نسنجیده عمل می‌کنند و به فعالیت بی‌هدف می‌پردازند. این کودکان نیز تکانشی، پرخاشگر و فاقد اعتماد به نفس هستند و رفتارهای بزهکارانه از خود نشان می‌دهند. بنابراین مادرانی که از سلامت روانی برخوردار باشند، از این شیوه فرزندپروری استفاده نمی‌کنند.

اشیوه استبدادی

برخی مادران عوامل زیادی برای پرخاشگری فرزندان ایجاد می‌کنند که یکی از آنها، انضباط سخت‌گیرانه است (پاترسون، ۱۹۹۱). نمایش قدرت مادران، اولین عاملی است که این شیوه را از دو شیوه دیگر متمایز می‌سازد. این مادران بسیار پرتوقع هستند و پذیرای نیازها و امیال کودکان خود نیستند. پیام‌های کلامی مادران یک جانبه و فاقد محتوای عاطفی است. این مادران نسبت به سایر مادران در میزان مغلوب شدن در برابر رفتارهای نامطلوب در حد متوسطی قرار دارند.

در میان این سه شیوه فرزندپروری، روش استبدادی کمترین مهرورزی را از خود نشان می‌دهد. به ویژه این مادران

آنان جامعه را به عقب افتادگی سوق می‌دهد. با توجه به نقش زن به‌عنوان محور سلامت خانواده، غفلت از آموزش آنها در تغذیه و بهداشت موجب می‌شود کشور منابع آتی خود را از دست دهد و به سمت سقوط حرکت کند. زن محور تغذیه خانواده است و چگونگی آگاهی اوست که منابع مالی را تقسیم و مواد غذایی مورد نیاز خانواده را تهیه می‌کند. به طور خلاصه زن از دو دیدگاه باید در خصوص تغذیه و سلامت خانواده مورد توجه قرار گیرد. اول تغذیه او و اهمیت تغذیه مناسب در دوره‌های متفاوت بیولوژیکی شامل بلوغ، بارداری، شیردهی و یائسگی است که باید درک شود و حمایت‌های لازم را از طرف خانواده و دولت برای سلامت و توانمندی خود دریافت کند. از طرف دیگر زن به‌عنوان کلیدی‌ترین فرد در رابطه با تغذیه افراد خانواده، نقشی ویژه در سلامت خود و همسر و فرزندان دارد و سواد و آگاهی‌های تغذیه‌ای اوست که الگوی بیماری و سلامت جامعه را رقم می‌زند (شیخ الاسلام، ۱۳۹۱).

سن مادر نیز می‌تواند یکی از عوامل بروز مشکلات رفتاری در فرزند گردد در یک مطالعه بر روی ۱۲۶۳ زن ساکن شهر و روستا که دارای سنین بین ۱۵ تا ۱۹ سال بودند. رابطه زیادی نیز بین مشکلات رفتاری و تولد اولین فرزند قبل از ۱۹ سالگی دیده شد (مقدمات راهنمایی و مشاوره، ۱۳۸۶). همچنین ارتباط نادرست مادر با فرزند نیز می‌تواند منجر به بروز مشکل رفتاری و مدرسه‌گریزی در فرزندان شود (ایلیگورث، ۱۹۸۶). از طرفی رشد وجدان در فرزند نیز به میزان زیادی به رابطه او با مادر بستگی دارد. نظام‌های ارزشی فرد معمولاً از طریق همانندسازی با مادر ایجاد می‌شود و بر محبت و اعتماد استوار است. در مادران ضد اجتماعی، فرایند همانند سازی معیوب است و کودک در پیوند دادن خود به مادر به‌عنوان سرمشق و یا منبع امن دچار مشکل می‌باشد (راو مینک و مینک، ۱۳۷۳).

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان داد که سلامت روانی مادران، منجر به انتخاب الگوهای مناسب فرزندپروری توسط آنان می‌گردد و این امر به نوبه خود منجر به موفقیت بیشتر برای فرزندان مادرانی می‌شود که با الگوهای مناسب فرزندپروری توسط مادرانشان تربیت شده‌اند. همچنین این نتیجه حاصل شد که سلامت روانی و موفقیت تحصیلی در فرزندان که با الگوی فرزندپروری قاطعانه تربیت شده‌اند، بیش از فرزندان دیگری

مادرانی که در طبقه اجتماعی پایین قرار دارند از شیوه استبدادی برای فرزندپروری استفاده می‌کنند که سلامت عاطفی، روحی و جسمانی فرزندان خود را به خطر می‌اندازد. پس سلامت روانی مادر در بهره‌جویی از الگوی درست فرزندپروری عاملی اساسی در سلامت خانواده و جامعه می‌باشد (Mussen et al, 1969).

ازن و تغذیه

در جوامع امروزی انسانها در طیف وسیعی از شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متفاوت زندگی می‌کنند اما در اکثر جوامع، معمولاً زنان در محرومیت بیشتری به سر می‌برند. حتی اگر زنان و مردان کاملاً به طور مساوی در معرض محرومیت از حقوق اجتماعی و فردی قرار گیرند، زنان به دلیل تفاوت‌های بیولوژیکی، در معرض خطر بیشتری قرار خواهند داشت (شیخ الاسلام، ۱۳۹۱). اگر به زن از ابتدای تولد نگاه کنید، یک دختر بچه با نیازهای تقریباً یکسان با جنس مخالف خود متولد می‌شود، اما هر چه به دوران بلوغ نزدیک‌تر می‌شود، نیازهای تغذیه‌ای متفاوتی در مقایسه با جنس مخالف خود پیدا می‌کند زیرا اوست که بعدها باید زندگی را در وجودش شکل دهد و یک انسان دیگر را در بطن خود پیرواند. اما محرومیت‌های تغذیه‌ای و عاطفی این دوران ۹ ماهه چقدر می‌تواند بر زندگی نوزاد و سالهای آینده او اثرگذار باشد؟ چقدر می‌تواند بر رشد جسمی و عاطفی و توانمندی‌های ذهنی این موجود که باید آینده را بسازد تاثیر بگذارد؟

مسئولیت این نوزاد از همه نظر، از تغذیه دوران شیر خواری و دوره‌های بحرانی بیماری تا زمانی که او در سفره خانواده تغذیه می‌شود، بیشتر برعهده مادر است. جینی که از امتزاج دو سلول کمتر از یک گرم به وجود می‌آید بعد از ۹ ماه ۳ هزار برابر وزن اولیه خود می‌شود. نیازهای تغذیه‌ای اگر به موقع در اختیار جنین قرار نگیرد از ذخیره‌های مادر برداشت می‌شود. بنابراین در شرایط مساوی نیز این بدن زن است که از ذخایر تهی می‌شود و به ویژه اگر تعداد موالید هم زیاد باشد، زن در معرض خطر پیری و مرگ زودرس و ناتوانی‌های جسمی بی شماری قرار می‌گیرد و زن توانایی مراقبت از کودکان و خانواده را نیز از دست می‌دهد.

توجه به تغذیه زنان برای سلامت خانواده و جامعه ضروری است زیرا زنان زنجیره اصلی توسعه هستند و بی توجهی به

زنان، فقط نامگذاری یک روز خلاصه نمی‌شود، بلکه شناخت عوامل آسیب‌زا برای زنان و از بین بردن این عوامل و یا دور نگه داشتن آنها از عواملی که می‌تواند سلامت جسمی و روانی آنها را به خطر بیندازد. همچنین فراهم کردن بستر مناسب برای فعالیت بیرون از منزل در کنار وظایف خانوادگی، ورزش و فعالیتهای فرهنگی می‌باشد. و از همه مهمتر آموزش خانواده‌ها و همسران برای همراهی و همدلی بیشتر با زنان و مراقبت از سلامت آنان می‌تواند ما را به این هدف، یعنی سلامت زنان نزدیک کند.

می‌باشد که با الگوهای دیگر تربیت شده و رشد یافته‌اند. پس شیوه و سبک تربیتی مادر در سلامت روانی و موفقیت تحصیلی فرزندان تاثیرگذار است. البته مناسبترین شیوه فرزندپروری می‌تواند تابعی از شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و علمی باشد.

آنچه این پژوهش نشان داد این بود که در حال حاضر و مطابق با شرایط کنونی فرهنگی مناسبترین شیوه، الگوی فرزندپروری قاطعانه است و در نهایت اینکه توجه به سلامت

منابع

- احدی، حسن (۱۳۶۶). بررسی عوامل موثر در بروز اختلالات رفتاری دانش آموزان در سطح کل کشور. تهران: مرکز بررسی مسائل روانی اجتماعی.
- احمدی، سید احمد (۱۳۶۹). روانشناسی نوجوانان و جوانان، اصفهان: مشعل با همکاری نشر رودکی.
- آدامز، میلنر (۱۳۷۰). روانشناسی کودکان محروم از پدر. ترجمه خسرو باقری. تهران: تربیت.
- آدلر، آلفرد (۱۳۶۱). روانشناسی فردی. ترجمه حسن زمانی شرفشاهی. تهران: پیشگام.
- خوشایبی، کتابیون (۱۳۸۹). کودک آزادی. تهران: قطره.
- راو، کلارنس مینک (۱۳۷۳). مباحث عمده در روان پزشکی. ترجمه جواد وهابزاده منشی. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- شیخ الاسلام، ربابه (۱۳۹۱). نیازهای غذایی شیرخوارگان. تهران: ارجمند.
- طاهری، معصومه (۱۳۸۵). برنامه‌ریزی آموزشی. تهران: ماهان.
- کی‌نیا، مهدی (۱۳۸۰). روانشناسی جنایی. تهران: رشد.
- ماسن، کیگان (۱۳۷۰). رشد و شخصیت کودک. ترجمه مهشید یاسایی. تهران: مرکز.
- مظلومی، فهیمه (۱۳۷۱). بررسی علل فرار نوجوانان از خانه. تهران: وزارت آموزش و پرورش.
- مک دانیل، هانری (۱۳۵۱). راهنمایی در مدارس امروز. ترجمه شکوفه نوایی نژاد. تهران: انتشارات دانشسرای عالی.
- ناصحی، عباس علی (۱۳۸۳). اختلال هویت جنسی. نشر تهران: صدا.
- وکیلان، منیژه. کرباسی، منیژه (۱۳۸۶). مقدمات راهنمایی و مشاوره. تهران: دانشگاه پیام نور.

Sources

- Hamburg, D. & Sartorius, N. (1989). *Health and Behavior: Selected Perspectives*. World Health Organization, Cambridge University Press.
- Mussen, P. Conger, J. & Kagan, J. (1969). *Child Development and Personality*. New York: Harper & Row Inc.

اشتغال، ظرفیت و استعداد زنان، نیروی کار و اقتصاد مقاومتی

مریم تافتها

اچکیده

زنان نیمی از جمعیت جامعه را تشکیل می‌دهند و کاملاً طبیعی است که آنان نیز مانند مردان نقش مهم و مؤثر در جامعه و فعالیتهای اجتماعی آن خواهند داشت. با توجه به شرایط زندگی در جامعه امروزی و مشکلات و مسائل اقتصادی، نقش اشتغال و کارآمدی زنان به‌عنوان عاملی تأثیرگذار جهت رشد تولید داخلی مهم به نظر خواهد رسید. لذا پژوهش حاضر با هدف شناسایی شاخصه‌های ظرفیت و استعداد زنان در راستای اشتغال و تولید داخلی صورت گرفته است. روش این پژوهش کیفی بوده که طی مصاحبه با ۲۵ نفر از دختران دانشجوی شهر تهران به اشباع نظری رسیده است. طبق نتایج و بر مبنای دیدگاه سوژه‌های اجتماعی، زنان بر اساس فطرت انسانی خود ظرفیت و قابلیت‌های متفاوتی را برای مشارکت در جامعه دارا میباشند. آنان بر اساس ظرفیت و استعداد خود و با ایجاد اشتغال و با تکیه بر آموزش‌های لازم می‌توانند به یکی از بهترین عوامل اجرایی شدن تولید ملی تبدیل شوند. در نهایت شاخصه‌های تقویت ظرفیت و استعداد زنان در نیروی کار به شرح ذیل شناسایی شد: کارآفرینی و نوآوری، به کار انداختن سرمایه راکد، کارهای خانگی، ایجاد مهارت شغلی.

کلیدواژه‌ها

اشتغال، زنان، اقتصاد مقاومتی.

مقدمه

اقتصاد مقاومتی به دنبال آن است که با کاهش وابستگی‌ها و تأکید بر مزیت‌های تولید داخلی و تلاش برای خود کفایی زمینه توسعه و پیشرفت را مهیا سازد و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی خودشان را داشته باشند (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱). در چند سال اخیر و با شدت یافتن تحریم‌های یک جانبه و غیرانسانی غرب علیه جمهوری اسلامی ایران با هدف متوقف کردن برنامه‌های صلح آمیز هسته‌ای ایران، واژه جدید «اقتصاد مقاومتی» به ادبیات اقتصادی کشور اضافه و به فراخور حال و روز اقتصاد کشورمان مورد بحث قرار گرفته است. موضوعات اقتصادی به دلیل پیوستگی با معیشت و رفاه اجتماعی، به نوعی در تمامی جوامع دارای اولویت است و با توجه به تکانه‌های اجتماعی و تحولات سریع مردمی، دانش‌بنیان و عدالت‌محور باشد تا بتواند در برابر هرگونه تهدید و آسیبی مقاوم بوده و به معنای تمام و کمال اقتصاد مقاومتی به حساب بیاید. زنان به‌عنوان نیمی از جمعیت، می‌توانند نقشی سازنده و تأثیرگذار در روند پیشرفت، تکامل و توسعه جامعه داشته باشند (پیران، ۱۳۷۶، ۱). دو سوم از کارهای انجام شده در جهان توسط زنان صورت می‌گیرد. آنها انواع مختلف کارها را چه به طور رسمی و چه غیر رسمی انجام می‌دهند. لذا، چنانچه به استعدادهای آنان توجه شود؛ یکی از منابع سرمایه‌گذاری برای کشورهای در حال توسعه خواهند بود (سفیری، ۱۳۷۷: ۱۳۰). در نتیجه حضور فعال و پویای زنان در عرصه توسعه اقتصادی همواره قابل توجه است. بدین صورت که آنان از طرفی در فعالیتهای روزمره زندگی از قبیل تربیت بچه، اداره امور خانه و افزایش بازده نیروی انسانی سهم عمده‌ای دارند (سهامی، ۱۳۸۶) و از طرفی دیگر نیز در جامعه امروز، زنان نقش مهم و در حال گسترشی در زمینه کسب و کار دارند. به‌گونه‌ای که در سال‌های اخیر، سهم زنان در کسب و کارهای خصوصی

ساختارهای محرک برای رابطه‌های غیر مقنن و ترسیم رابطه مقنن زن و مرد، متناسب با ساختار مشارکتی وضع موجود ممکن می‌شود. در مطالعه دیگری که توسط حاجی محمدی (۱۳۹۰) با عنوان «نقش زن در تعالی اقتصادی خانواده از دیدگاه قرآن کریم» انجام گرفت، مشخص شد که علیرغم اینکه نقش اساسی زن به داخل خانه و همسر و فرزند مربوط می‌شود، وی با حفظ شرایط می‌تواند در اجتماع نیز مشارکت واقع شده و از این نظر در اقتصاد خانواده و همچنین رشد و تعالی اقتصادی و فرهنگی آن مفید واقع شود. به علاوه وی با بکار بستن پاره‌ای تدابیر در اداره امور منزل می‌تواند در بهبود اقتصادی و فرهنگی خانواده نقش برجسته‌ای داشته باشد.

پور اصغر در پژوهشی با عنوان «زنان، اشتغال و ارزش‌های اخلاقی» و با روش توصیفی تفسیری - تحلیلی به بررسی اشتغال زنان از دیدگاه اسلام پرداخته است. هدف این پژوهش آن است که به پاسخ این سؤال برسد که با وجود این که اشتغال زنان از دید اسلام امری مسلم است، آیا اسلام اصولی اخلاقی برای اشتغال بانوان طرح ریزی نموده که اشتغال بانوان را از آسیب‌ها در امان دارد یا خیر؟. این پژوهش با نگاهی کوتاه به مباحث کار و اشتغال و بیان آثار و پیامدهای آن، به بیان برخی از عمده‌ترین اصول و ارزشهای اخلاقی حاکم بر اشتغال بانوان از نگاه اسلام پرداخته است. آنچه از این تحقیق به دست آمده این است که اشتغال بانوان با رعایت اصول و ارزش‌های اخلاقی نه تنها مورد تأیید اسلام است، بلکه در مواردی ضرورت پیدا می‌کند. این اصول اخلاقی عبارت‌اند از رعایت عفت و تقوا، حقوق همسر و حقوق فرزندان.

رضایی (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان «اصول حاکم بر کار اقتصادی زنان از دید اسلامی» ضمن مروری بر دیدگاههای گوناگون، از دید دینی به بررسی وضعیت کار اقتصادی در میان بانوان صدر اسلام به صورت خاص به مدیریت اقتصادی حضرت خدیجه و فاطمه زهرا (س) پرداخته و احکام فقهی مرتبط با کار زنان را متذکر شده و با توجه به اهمیت علم آموزی، رشد معنوی و اجتماعی زنان و نیاز به کار اقتصادی، وظیفه‌های دولت اسلامی را آورده است و با توجه به لزوم توجه جدی به حفظ بنیان خانواده، اصلهای حاکم بر کار اقتصادی زنان را از دید دینی مطرح می‌کند.

به اندازه کارهای دولتی روند رو به رشدی را طی کرده است (یوسف پور و همکاران، ۱۳۹۱). سهم مؤثر کار و فعالیت در سازندگی و تکامل یافتگی هویت انسانی مسئله‌ای نیست که بر کسی پوشیده باشد. هم در ادبیات علوم اجتماعی و هم در جهان بینی اسلامی بر تغییر، هویت‌یابی و سازندگی انسان به واسطه کار تأکید شده است (جانسون، ۱۹۷۳: ۱۶۴). اشتغال زنان موضوعی اجتماعی است و برای حل یک مسأله اجتماعی در سه سطح «موضوعات مسئله»، «زمینه و علت پیدایش موضوع» و «نتایج مسئله» و ارتباط آنها با یکدیگر، مورد توجه قرار می‌گیرد. در مقالات نگاشته شده بیشتر به نتایج موضوعات مورد نیاز جامعه پرداخته شده؛ حال آنکه نتایج در واقع ناظر به رابطه بین جایگاه مسئله و مصادیق آن اند و در آخرین مرحله، آثار حاصل در عینیت به وقوع می‌پیوندد (عطایی، ۱۳۸۸: ۲۴۷). اشتغال زنان در جریان توسعه، امری گریزناپذیر و با شدت یافتن نیازهای فرد و جامعه، در مواردی ضروری است. در سال‌های اخیر در پی ضرورت وجود برخی مشاغل ویژه زنان و همچنین افزایش تعداد زنان تحصیل کرده، زمینه ورود جدی آنان در فعالیت‌های اقتصادی در جامعه فراهم شده است که این امر به نوبه خود باعث اشتغال‌زایی و افزایش درآمد ملی می‌شود. از این رو با توجه به ضرورت و اهمیت نقش زن در اقتصاد مقاومتی و همچنین شناسایی و مشخص کردن راهکارهای عملی کردن این نقش از دید خود نمونه مورد مطالعه، سؤالات مورد نظر بدین صورت مطرح گردیده است:

۱. سوزهای اجتماعی نقش زن را در اقتصاد مقاومتی چگونه تعریف می‌کنند؟
۲. اگر نقش زن را در اقتصاد مقاومتی مؤثر می‌دانند، راهکارهای اجرایی شده آن را چگونه تعریف و توصیف می‌کنند؟

ادبیات تجربی

کشتکاران در تحقیق خود با عنوان «جایگاه خانواده و سهم زنان در پیشرفت همه جانبه کشور»، تورم را اولین اثر نظام سرمایه‌داری در جامعه انقلابی ایران میدانند و کنترل تورم، قدم اول برون‌رفت از ساختار نظام اقتصادی ربوی می‌باشد که انعکاس آن در عرصه اجتماعی، مقید کردن الگوی مصرف رفاهی خانواده‌ها و کنترل فحشاست که از طریق تغییر

1. Johnson

اچارچوب مفهومی

اشتغال^۱ و اقتصاد مقاومتی^۲

یک زن (یعنی مادر) می‌شود و از آنجا که یافتن خدمتکار دشوار است و مراکز نگهداری مثل مهد کودک به سرعت توسعه نمی‌یابد، بنابراین ناتوانی زن در بازار شغل افزایش می‌یابد (همان: ۱۴). به طور کلی قرآن کریم هر کاری از جمله شغل زنان که بر اساس معروف، اصول عقلانی و انسانی و عرف جامعه باشد را مجاز می‌شمرد (بقره/ ۲۳۴). زنان فراوانی در صدر اسلام به فعالیت‌های اقتصادی اشتغال داشتند (کلینی، ۱۳۶۲: ۸۶). برجسته‌ترین نمونه آن حضرت خدیجه (س) است که خود تاجری ثروتمند بود. پس از آن نیز اسلام زنان را به حضور در فعالیتها و به عهده گرفتن وظایفی خواند که به مقتضای جامعه نوپیدای اسلام به وجود آمده بود. در مکه و زمان رسول الله (ص)، امور حسبه (مالی) را «سمرات بنت نهیک الاسدی» بر عهده داشت (القاسمی، ۱۹۷۸: ۲۵۰). اما اقتصاد مقاومتی روشی است برای مقابله با تحریم‌ها علیه یک منطقه یا کشور تحریم شده، در شرایطی که صادرات و واردات هیچ کدام برای آن کشور مجاز نمی‌باشد (احسائی، ق ۱۴۰۵ به نقل از پژوهنده، ۱۳۹۴، ۱۸۷). هدف اقتصاد مقاومتی استفاده از توان داخلی و مقاومت در مقابل تحریم‌ها با ایجاد کمترین بحران است. به تعبیر حضرت آیت الله خامنه‌ای اقتصاد مقاومتی برای کشور، در هر شرایطی اعم از تحریم یا غیر تحریم ضروری است، و این به معنای آن است که بنیان اقتصادی کشور باید به گونه‌ای سامان دهی شود که تکانه‌های جهانی در آن اثرگذار نباشد (حضرت آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۳).

اروش تحقیق

روش تحقیق پژوهش حاضر، کیفی می‌باشد؛ این روش هر گونه واکاوی و تعمق در زندگی، تجربیات زیسته یا سپری شده، رفتارها، هیجانات، احساسات مردم و همین طور عملکرد سازمانی، نهضت‌های اجتماعی پدیده‌های فرهنگی و تعامل‌های میان ملت‌ها را در بر می‌گیرد (اشتراوس و کربین، ۱۹۹۸، ۳۵، ۱۰-۱۱). در این کار کوشیده‌ایم با استفاده از تکنیک مصاحبه همراه با سؤالات باز به دیدگاه‌های افراد مورد مطالعه و کشف زوایای مختلف موضوع بپردازیم.

اندیشه اشتغال زنان در جهان از دوران رنسانس تا عصر حاضر با فراز و فرودهایی روبرو بوده است. در قرون وسطا، در نتیجه دوران طولانی حاکمیت کلیسا و افراط و سخت‌گیری در حق زنان، گرایش تفریطی درباره حقوق این گروه پدید آمد (رهنمایی، ۱۳۹۴، ۱۰۹). در زمینه تفاوت زنان و مردان در بازار کار و اختلاف نقش‌های شغلی آنان چندین دیدگاه نظری وجود دارد. اولین دیدگاه، «دیدگاه نئوکلاسیکها» است. بنظر آنان مسئولیت‌های خانوادگی، نیروی جسمانی، آموزش، تربیت شغلی، ساعات کار، غیبت و تعویض شغل زنان می‌تواند قابلیت تولید و عرضه این قشر از نیروی انسانی را تحت تأثیر قرار دهد و این مسائل به نوبه خود از اختلافات و تفاوت‌های جنسی می‌تواند تأثیر پذیرد (باقری ۱۳۸۲، ۱۰). دومین دیدگاه «نظریات تقطیع^۳» بازار کار است. طبق این دیدگاه بازار کار نابرابری‌های جنسی را مشخص می‌کند ولی دلائلی را که جنس می‌تواند، بعد ثابت و هم بخشی شدن باز کار تلقی گردد، روشن نمی‌کند. اگر نظریات اقتصادی نتوانند علت آن را روشن کنند که نتوانسته اند، می‌توان گفت که مسئول واقعی بخشی شدن بازار کار، پیش داوری‌هایی است که آداب و رسوم و سنتها آن را تقویت می‌کنند و نیز تبعیض غیرمستقیم که روند اجتماعی شدن و تربیت ظاهر می‌شود. این متغیرهای فرهنگی بطور کلی در نظریات اقتصادی نادیده گرفته شده‌اند در حالیکه می‌توانند موضوع مورد بررسی باشند (همان، ۱۳).

سومین دیدگاه نظری متعلق به طرفداران حقوق اجتماعی زنان^۴ است. به اعتقاد آنان، تعلق کار خانه به زن به خصوص تربیت فرزندان حتی وقتی که بیرون از خانه کار می‌کنند چیزی است که در کشورهای صنعتی هم دیده می‌شود. در کشورهای جهان سوم مسئولیت کار خانه و تربیت کودکان معمولاً بر عهده زنان است و گاهی بین چند زن در خانواده گسترده، مشترک است. معذک با افزایش خانواده هسته‌ای بخصوص در مناطق شهری، تربیت کودکان و مسئولیت خانه‌داری بتدریج وظیفه

1. Job
2. Resistive Economy
3. segmentation
4. femenistes

5. Strauss. A. & Corbin, J.

بارها اشاره به اشتغال «با راهکار» تقویت ظرفیت و استعداد زنان در نیروی کار به عنوان نقش و شیوه تحقق اقتصاد مقاومتی توسط زنان می‌شد؛ تحصیل و ارتقای فکری زن و همچنین گسترش جهان اجتماعی او نه به مثابه شرط کافی، دست کم به عنوان شرط لازم تحقق این امر برای افراد مورد مطالعه‌ی این پژوهش، نقش آفرینی کرده است. در ادامه موضوعات دیگر مطابق با فرایند مصاحبه و پاسخ‌های شرکت‌کنندگان با جزئیات بیشتر مطرح می‌شود.

نتایج مصاحبه با دانشجویان دختر

اشتغال با راهکار تقویت ظرفیت و استعداد زنان در نیروی کار نقش: طی مصاحبه‌های طولانی با دختران دانشجوی مشخص شد از منظر آنها اشتغال مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در تحقق اقتصاد مقاومتی می‌باشد. طبق گفته آنان دگرگونی‌های ساختاری در حوزه اقتصاد که با کاهش قدرت خرید و گرانی همراه بوده است، ضرورت اشتغال زنان و بهره‌گیری از نیروی کار آنان را بیش از گذشته مطرح ساخته است. از طرفی هم افزایش سطح فرهیختگی در بسیاری از زنان احساس مسئولیت آنان را در قبال جامعه برانگیخته است. اشتغال زنان، گذشته از انگیزه‌های شخصی و خانوادگی، بر اقتصاد ملی هم تأثیرگذار بوده است. در نتیجه مشارکت زنان در فعالیتهای اقتصادی نه تنها در توسعه‌ی ظرفیت‌ها و توانایی‌های زنان، بلکه در توسعه‌ی اقتصادی جامعه نقشی کلیدی دارد. کشوری که به دنبال توسعه یا تسریع اقتصاد مقاومتی است، نمی‌تواند نیمی از نیروی انسانی خود را نادیده بگیرد. جامعه هنگامی اقتصادی مقاوم خواهد داشت که همه‌ی اعضای جامعه - اعم از زن و مرد - فرصت برابر و انگیزه‌ی قوی برای مشارکت در فعالیتهای اقتصادی را داشته باشند

... خوب مسئله اشتغال زنان مسئله خیلی مهمی در تحقق اقتصاد مقاومتی می‌باشد. وقتی ما نیمی از جمعیت کشور یعنی زنان را در کنار مردان حساب کنیم یعنی نیروی کار کشور دو برابر شدن، با این اوضاع گرانی اشتغال زنان هم به خانواده کمک می‌کند هم به اقتصاد ملی (دانشجوی دختر، ۲۳ ساله: دانشجوی لیسانس).

افزایش تحصیلات و اشتغال در جامعه احساس مسئولیت زنان را در قبال مسائل اقتصادی بیشتر می‌کند (دانشجوی دختر، ۲۷ ساله: دانشجوی فوق لیسانس).

اجمعیتم نمونه و روش نمونه‌گیری

روش نمونه‌گیری غیر تصادفی و هدفمند در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است. در همین راستا زنان و دختران دانشجوی به عنوان جمعیت نمونه انتخاب شده‌اند. حجم نمونه (۲۵ نفر) با رسیدن جمع آوری داده‌ها به اشباع نظری به پایان رسید. تجزیه و تحلیل داده‌ها همزمان با جمع آوری اطلاعات صورت پذیرفت و مقولات اصلی و هسته‌ای استخراج شد.

سیمای کلی از گروه‌های مورد مطالعه در این بخش به توصیف ویژگی‌های جمعیتی نمونه مورد مطالعه می‌پردازد. اهمیت این بخش از آنجایی ملموس تر می‌شود که به درکی کلی از ساختار جمعیت مورد مطالعه خواهد رسید.

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیتی پاسخ‌گویان

گروه‌های مختلف	متغیرهای زمینه‌ای	طبقات	تعداد پاسخگویان
دانشجویان دختر	گروه‌های سنی	۲۴-۲۰	۱۵
		۲۷-۲۵	۵
تحصیلات	دانشجوی کارشناسی	۳۱-۲۸	۵
		دانشجوی کارشناسی ارشد	۱۰
		دانشجوی دکترا	۲
وضعیت تاهل	مجرد	متاهل	۱۷
		جمع کل دانشجویان دختر	۲۵

همان طور که جدول فوق نشان می‌دهد؛ ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان به شرح زیر قابل توصیف است: حجم نمونه ۲۵ نفر، میانگین سن ۲۴ سال، گروه سنی ۲۴-۲۰ ساله (با توزیع سن بین ۲۰ تا ۳۱) دارای بیشترین فراوانی هستند. همچنین دانشجویی کارشناسی با کمی تفاوت نسبت به دانشجویی کارشناسی ارشد دارای بیشترین فراوانی و تعداد مجردها ۱۷ نفر و متأهلها ۸ نفر بوده است.

یافته‌ها

مطالعه حاضر نشان می‌دهد که زن در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی به واسطه نقش مهم و تأثیرگذار آن، می‌تواند محور قرار گیرد. در خلال صحبت‌های بسیاری از مصاحبه‌شوندگان

که در رشته تخصصی خود کسب کرده‌ایم محرکی خوب در راه توسعه اقتصادی کشور به حساب آورند. (دانشجوی دختر، ۲۶ ساله: دانشجوی فوق لیسانس).

.... البته برای تمام زنان جامعه باید فرصت کاری و فراگیری مهارت‌های خاص فراهم شود دانشجوی دختر، ۲۴ ساله: دانشجوی فوق لیسانس).

ا به کار انداختن سرمایه راکد

مصاحبه‌شوندگان معتقد بودند که زنان با استفاده از روش‌های مختلف و تغییر استراتژی خویش می‌توانند در سرمایه‌گذاری برای ایجاد اشتغال کمک کنند و تولید جامعه را رونق بخشند. یکی از این روشها به جریان انداختن پس اندازهایی مانند پول، طلا و اشیاء قیمتی و قدیمی و.. است. تا بدین ترتیب زمینه برای حضور مؤثر افراد بیکار در فعالیت‌های مولد اقتصاد فراهم شود.

زنان بر خلاف مردان به پس انداز دارایی‌ها و ثروت بیشتر علاقه‌مندند. زنان ثروتمند معمولاً طلا و وسایل زینتی قیمتی بسیاری دارند. همچنین زنان به دلیل علاقه به یادگاری‌های خانوادگی، معمولاً اشیاء قدیمی و قیمتی مخصوصاً اگر از مادرشان به جای مانده باشد، را نگهداری می‌کنند. اگر یک جوری فرهنگ‌سازی شود و این سرمایه‌های خوابیده در جریان تولید کشور قرار بگیرد، می‌دانید چقدر اشتغال‌زایی می‌شود؟ (دانشجوی دختر، ۲۵ ساله: دانشجوی لیسانس).

ا کارهای خانگی

دختران دانشجو معتقد بودند تحصیلات آموزش عالی و شغل رسمی تنها راه کمک به فعالیت‌های اقتصادی نیست بلکه مشاغل خانگی زنانه مانند صنایع دستی، خیاطی حتی خدمات اینترنتی یکی از راههای کسب درآمد خانواده و رشد سازمان اقتصادی کشور است. بنابراین زنان با توجه توانایی‌ها، هنر و استعدادها، خویشتن و با ایجاد کار خانگی در توسعه صادرات کشور، مقابله با بحران بیکاری، ایجاد کسب و کار و فرصتهای شغلی سهم خواهند بود. از طرفی هم مشغول شدن به کارخانگی زن را از تجمل‌گرایی و تنوع‌طلبی که آفات اقتصاد مقاومتی می‌باشد، دور نگه داشته و ذهن و روح زن را به خودباوری پرورش، و رضایت روحی و روانی سوق می‌دهد.

راهکار: طبق گفته‌های مصاحبه‌شوندگان، زنان با ایجاد اشتغال و حضور فعال در عرصه اقتصاد می‌توانند به اهداف اقتصاد مقاومتی کمک کنند. از منظر مشارکت‌کننده‌ها برای حضور فعال زن در عرصه اشتغال باید ظرفیت و استعدادهای خاص هر زن شناخته شود و بدین ترتیب از او به‌عنوان نیروی کاری فعال استفاده کرد. زنان بر اساس فطرت انسانی خود هر کدام ظرفیت و قابلیت‌های متفاوتی برای مشارکت در جامعه را دارند. آنان به‌عنوان منابع بکر استعداد در شرایط تحریم‌ها و تهدیدها، نقش کلیدی در رونق و پیشرفت فضای کسب و کارها دارند. شکی نیست که برخی از زنان در زمینه‌های مختلف دارای استعدادهای بخصوص هستند که در بحث جنگ اقتصادی نقش جدی برای مقاومت و پایداری اقتصاد جامعه دارند. زنان می‌توانند با آموزش‌های لازم بر اساس ظرفیت و استعداد خود و با ایجاد اشتغال به یکی از بهترین عوامل اجرایی شدن تولید ملی تبدیل شوند. دختران دانشجو برای تقویت ظرفیت و استعداد زنان در نیروی کار عواملی را به شرح ذیل پیشنهاد داشتند:

ا کارآفرینی و نوآوری

طبق گفته‌های مصاحبه‌شوندگان، رقابت در بازار جهانی مستلزم بالا بردن کیفیت کار با بکارگیری ظرفیت و امکانات و ایجاد فکر یا مفهومی نوآورانه برای ارائه خدمات جدید به بازار می‌باشد تا در سطح بالاتر کشوری مقاوم در مقابل فشارهای اقتصادی داشته باشیم. دختران دانشجو معتقد بودند که فارغ التحصیلان زن بخش قابل توجهی از نیروی آماده به کار می‌باشند که با ایجاد فرصت کارآفرینی بخصوص با توجه به دانش و مهارتی که در رشته تخصصی خود فرا گرفته اند، می‌توانند محرکی مؤثر برای توسعه اقتصادی و ورود به بازار کسب و کار تلقی گردند. آنان معتقد بودند جدا از دانش آموختگان دانشگاهی، دیگر اقشار زنان را هم با آگاهی از فرصت‌های کاری و سودآور و با فراگیری مهارت‌ها باید توانمند کرد تا با ایجاد اشتغال، درآمد خود را افزایش و با عاملی مانند گرانی و تورم مقابله کرد.

در این اوضاع که رقابت جهانی در عرصه اقتصاد روز به روز در حال افزایش است باید ما هم مدام به فکر ایده‌های نوآورانه باشیم مثلاً می‌توانند همین ما دختران فارغ التحصیل را با ایجاد فرصت کارآفرینی بخصوص با توجه به دانش و مهارتی

شرایط بهتری در اقتصاد کشور ما ایجاد خواهد شد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که نقش زن در تحقق اقتصاد مقاومتی بسیار مهم و پررنگ می‌باشد و هر زن با تکیه بر شرایط و انواع سرمایه‌های خانوادگی، اجتماعی و فرهنگی و ... خود به نوعی خاص قادر به اقدام مؤثر در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی خواهد بود. اشتغال با راهکار تقویت ظرفیت و استعداد زنان در نیروی کار از مواردی کلیدی بود که طی گفتگو با دانشجویان دختر بدست آمد. طبق گفته مصاحبه‌شوندگان، دگرگونی‌های ساختاری در حوزه اقتصاد که با کاهش قدرت خرید و گرانی همراه بوده است، ضرورت اشتغال زنان و بهره‌گیری از نیروی کار آنان را بیش از گذشته مطرح ساخته است.

از منظر مشارکت کنندگان، برای حضور فعال زن در عرضه اشتغال باید ظرفیت و استعدادهای خاص هر زن شناخته شود و بدین ترتیب از او به‌عنوان نیروی کاری فعال استفاده شوند و در این زمینه به عواملی به شرح ذیل اشاره داشتند: کارآفرینی و نوآوری، به کار انداختن سرمایه راکد، کارهای خانگی و ایجاد مهارت شغلی.

به طور کلی نتایج مطالعه حاضر نشان می‌دهد که یکی از محورهای اقتصاد مقاومتی و بی‌اثر نمودن تحریم‌ها، اتکا به استعدادها و ظرفیت زنان است و نقش زنان در تحقق این امر بزرگ نه به وسیله متغیر اقتصاد، بلکه به واسطه عوامل فرهنگی، ارزش‌ها و شرایط اجتماعی و خانوادگی تحت تأثیر قرار گرفته است. با توجه به افزایش مشارکت اجتماعی زنان و دختران در عرصه‌های دانشگاهی، تحقق این امر اضطراری نیازمند مدیریت‌های کلان و فرهنگ سازی‌های در سطح خرد می‌باشد.

مشاغل خانگی شامل کارهایی نظیر صنایع دستی و فعالیتهای مثل قالی بافی، آرایشگری، خیاطی، پخت رب، ترشی انداختن، گرفتن آب لیمو و ... در ایجاد کسب و کار و رونق اقتصادی جامعه خیلی مهم است. از طرفی دیگر کار خانگی زن را از تجمل‌گرایی و تنوع‌طلبی که آفات اقتصاد مقاومتی دور نگه می‌دارد. (دانشجوی دختر، ۲۹ ساله: دانشجوی دکتر).

ایجاد مهارت شغلی

دختران دانشجو معتقد بودند که برای افزایش سهم زنان در ارتقاء آموزش، مهارت، کارآفرینی ... و افزایش کالاهای داخلی و اساسی باید یک سری مهارت‌های شغلی را مانند توانایی برقراری رابطه اجتماعی، اولویت‌بندی کاری، کارگروهی، برنامه‌ریزی و اقدامات کاری و نحوی مشارکت در بازار کار را به آنان آموزش داده شود.

از آنجا که اشتغال زن نقش مهمی در تحقق اقتصاد مقاومتی دارد پس باید برای ارتقاء هر بیشتر آن تلاش شود مثلاً زنانی امثال من که تحصیلات دانشگاهی دارند را باید با یک سری مهارت‌های شغلی مثل چگونه ارتباط برقرار کردن با مشتری و رئیس، اولویت‌بندی در برنامه کاری و ... آشنا کرد (دانشجوی دختر، ۳۰ ساله: دانشجوی فوق لیسانس).

نتیجه‌گیری

با توجه به جهانی شدن اقتصاد، نقش مشارکت مردم در تعیین سرنوشت خویش بیشتر از همیشه احساس می‌شود. در این راستا هر چه زنان، تحصیلات عالی و تخصص داشته باشند و تخصص‌های لازم جهت کسب مشاغل بالاتر را کسب نمایند،

جدول ۲. ویژگی‌ها دانشجویان دختر

ردیف	گروه مورد مطالعه	سن	وضعیت تاهل	تحصیلات	رشته تحصیلی
۱	دانشجوی دختر	۲۲	متاهل	دانشجوی کارشناسی ارشد	فلسفه
۲	دانشجوی دختر	۲۳	مجرد	دانشجوی کارشناسی	علوم تربیتی
۳	دانشجوی دختر	۲۷	متاهل	دانشجوی کارشناسی ارشد	مدیریت
۴	دانشجوی دختر	۲۶	مجرد	دانشجوی کارشناسی ارشد	علوم تربیتی
۵	دانشجوی دختر	۲۴	مجرد	دانشجوی کارشناسی ارشد	روانشناسی
۶	دانشجوی دختر	۲۰	مجرد	دانشجوی کارشناسی	زیست
۷	دانشجوی دختر	۲۵	مجرد	دانشجوی کارشناسی	شیمی
۸	دانشجوی دختر	۲۹	متاهل	دانشجوی دکترا	حسابداری
۹	دانشجوی دختر	۳۰	مجرد	دانشجوی کارشناسی ارشد	جامعه‌شناسی
۱۰	دانشجوی دختر	۲۲	مجرد	دانشجوی کارشناسی	ادیان و عرفان
۱۱	دانشجوی دختر	۲۴	مجرد	دانشجوی کارشناسی ارشد	مطالعات زنان
۱۲	دانشجوی دختر	۲۲	متاهل	دانشجوی کارشناسی	حقوق
۱۳	دانشجوی دختر	۲۵	مجرد	دانشجوی کارشناسی ارشد	هنر
۱۴	دانشجوی دختر	۲۸	متاهل	دانشجوی دکترا	ریاضی
۱۵	دانشجوی دختر	۲۰	مجرد	دانشجوی کارشناسی	معارف اسلامی
۱۶	دانشجوی دختر	۲۲	مجرد	دانشجوی کارشناسی	فقه و حقوق
۱۷	دانشجوی دختر	۲۳	مجرد	دانشجوی کارشناسی	فقه و حقوق
۱۸	دانشجوی دختر	۲۰	مجرد	دانشجوی کارشناسی	فقه و حقوق
۱۹	دانشجوی دختر	۲۶	مجرد	دانشجوی کارشناسی ارشد	ریاضی
۲۰	دانشجوی دختر	۲۳	متاهل	دانشجوی کارشناسی	فلسفه
۲۱	دانشجوی دختر	۲۳	مجرد	دانشجوی کارشناسی	مهندسی
۲۲	دانشجوی دختر	۲۸	متاهل	دانشجوی کارشناسی ارشد	مدیریت
۲۳	دانشجوی دختر	۲۳	مجرد	دانشجوی کارشناسی	روانشناسی
۲۴	دانشجوی دختر	۲۲	متاهل	دانشجوی کارشناسی	معارف
۲۵	دانشجوی دختر	۳۱	مجرد	دانشجوی کارشناسی ارشد	جامعه‌شناسی

منابع

- القاسمی، ظاهر (۱۹۷۸). نظام الحكم فی الشریعة و التاریخ الاسلامی. بیروت: دار النفائس، بیروت.
- بیانات مقام معظم رهبری به مناسبت آغاز سال ۱۳۹۱.
- باقری، شهلا (۱۳۸۲). اشتغال زنان در ایران: درآمدی بر عوامل مؤثر بر اشتغال زنان در چهل سال گذشته. چاپ اول، ناشر: روابط عمومی شورای فرهنگی - اجتماعی زنان.
- پوراصغر، مرضیه (بی تا). زنان، اشتغال و ارزش های اخلاقی. کتاب اندیشه های راهبردی زن و خانواده.
- پیران، پرویز (۱۳۷۶). خلاصه گزارش گروه های مطالعاتی (جلد اول). گردهمایی زنان، مشارکت و کشاورزی ۱۴۰۰. تهران: انتشارات موسسه پژوهش های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی وزارت کشاورزی،
- حاجی محمدی، لیلا (۱۳۹۰). نقش زن در تعالی اقتصادی خانواده از دیدگاه قرآن کریم. همایش ملی تعالی فرهنگ از دیدگاه قرآن و عترت، یزد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد.
- راهنمایی، احمد (۱۳۹۴). غرب شناسی. قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- رضایی، مجید (۱۳۸۶). اصول حاکم بر کار اقتصادی زنان از دید اسلامی. اقتصاد اسلامی، صص ۹۹-۱۲۴.
- سفیری، خدیجه (۱۳۷۷). جامعه شناسی اشتغال زنان (چاپ اول). تهران: موسسه فرهنگی انتشاراتی تبیان.
- سهامی، سوسن (۱۳۸۶). توسعه و چالش های اشتغال زنان. مجموعه مقالات همایش منطقه ای هسته های پژوهش.
- سید علی خامنه ای، رهبر انقلاب اسلامی،
<http://farsi.khamenei.ir> <http://leader.ir/>
- عطایی آشتیانی، زهره (۱۳۸۸). مسئله اشتغال زنان در توسعه نظام اسلامی. به سفارش مرکز امور زنان و خانواده ریاست جمهوری.
- کشتکاران، رضیه (بی تا). جایگاه خانواده و سهم زنان در پیشرفت همه جانبه کشور. کتاب اندیشه های راهبردی، زن و خانواده.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۲). الکافی. ج ۱، ج ۲، ج ۵، تهران: اسلامیه.
- یوسف پور، مائده؛ مریم حسین زاده؛ سید رمضان طالب نژاد و یاسر اکبری (۱۳۹۱). بررسی عوامل کارآفرینی زنان در توسعه اقتصادی کشور ایران. کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب و کارهای دانش بنیان، آبان ۹۱، دانشگاه مازندران.

Sources

- Strauss, A. & Corbin, J. (1998). Basics of Qualitative Research. (2nd ed.). California: Sage Publications.
- Johnson, F. (1973). Alienation and Work. New York: Seminar Press.

آسیب‌شناسی فرهنگی در الگوپذیری زنان

الهام بصیری^۱

اچکیده

کشور ما به لحاظ فرهنگی، تفاوت‌های ویژه‌ای با سایر فرهنگ‌ها دارد که ویژگی‌های جغرافیایی نیز در این زمینه مزید بر علت گردیده است و از آن رو مطالعه الگوپذیری زنان در شرایط غلبه‌ی الگوهای کشورهای عمدتاً غربی ضروری می‌نماید. زنان با برعهده داشتن مسئولیت خطیر پرورش نسل آینده در نظام طبیعی و تداوم بخشیدن به این نقش در خانواده و جامعه به گونه‌ای موثر در روند توسعه اجتماعی نقش داشته‌اند. جایگاه زنان به‌عنوان قشر فرهنگ ساز، از جمله موضوعات در خور اعتنایی است که می‌توان آن را مورد پژوهش قرار داد. تشخیص آسیب‌های فرهنگی در جوامع دینی، از آنجا که عناصر فرهنگی در آمیخته‌اند و فرهنگ نه تنها شکل دینی به خود گرفته، بلکه دارای محتوا و معیارهای دینی است، مشکل‌تر به نظر می‌رسد. این امر، به خصوص در جوامع اسلامی و بالاخص در جامعه‌ی ما که در آن نظام اسلامی حاکم است، بمراتب سخت‌تر است (صالحی، ۱۳۹۲، ۶۶).

اگر جامعه‌ای عمل ناشیستی را شایسته دانست و به رواج آن تن داد به‌گونه‌ای که آن عمل نهادینه شد، دیگر نمی‌توان به آن عمل به صورت پدیده‌ای ساده نگریست. نهادینه شدن چنین رفتاری آن را به صورت ارزشی فرهنگی در نظر آن جامعه ترسیم می‌کند. جوامع غربی نمونه‌ی بارز جوامعی هستند که براساس داوری اجتماعی و پذیرش عرف، امور را ارزش تلقی می‌کنند (صالحی، ۱۳۹۲، ۶۷).

بنابراین تا زمانی که ما محتاج دستاوردهای مادی غرب باشیم، نمی‌توانیم به طور کامل از فرآورده‌های فکری و فرهنگی آنها به شکلی که خودخواهانیم - و نه آن گونه که آنها می‌خواهند - استفاده کنیم (گودرزی، دانشگاه آزاد رودهن).

یکی از مهم‌ترین سنگ‌های مقاومت و مرزبان ارزش‌ها، زنان هستند که با ارتقای جایگاه و نقش زنان و با نگاهی آسیب‌شناسانه بر عملکرد خویش، راهی به سوی اصلاح الگوپذیری می‌یابد. تدوین منشور ارزشی برای زنان، تعیین تعریفی مشخص از مرزهای هویت مشترک در حوزه‌های ایرانی، اسلامی و غربی و تامین امنیت فرهنگی برای زنان و نیز ارائه الگو و مدل‌های مطلوب سرمایه‌گذاری فرهنگی در حیطه آنها از جمله راهکارهای اساسی در بهبود الگوپذیری زنان می‌باشد. این مقاله با رویکردی تحلیلی و تحلیل محتوی متن، بررسی تنها بخشی از نکته‌های مهم درباره موقعیت زن در اسلام، منشور حقوق و مسئولیت‌های زن در نظام جمهوری اسلامی ایران، کارآمدی ابزارهای الگوپذیری در زنان، بحران‌های پیش رو و بایسته‌هاست. بی‌شک همت نخبگان فرهنگی کشور، کارآمدی و طلیعه‌های شکوفایی را بیش از گذشته روبه روی ما قرار می‌دهند اما تاکنون موضوع الگوپذیری زنان به دغدغه اصلی نهادهای فرهنگی کشور به طور مشخص تبدیل نشده است. لذا این پژوهش به دنبال معانی و ابزارهای تاثیر گذار در الگوپذیری زنان است.

ا کلید واژه‌ها

آسیب‌شناسی، فرهنگ، زن، ابزار، الگوپذیری.

ا مقدمه

الگوپذیری اگرچه در همه‌ی دوران زندگی انسان به چشم می‌خورد اما در هر دوره سنی، انسان‌ها تحت تاثیر الگوی خاصی قرار می‌گیرند که با ویژگی‌های سنی آنان هم‌خوانی بیشتری دارد.

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد خوراسگان basiri66@gmail.com

بر زن، دریغ و با او آن گونه رفتار کنند، عجیب نیست که در عربستان جاهل، سرزمینی که در آن عصر مراحل اولیه بربریت و نادانی را پشت سر گذاشته، مردم آن‌گونه جگرگوشه‌های زیبا و میوه‌های ظریف عمر، یعنی دختران بی‌گناه خود را زنده زیر خاک کنند (صدر، ۱۳۴۲). اسلام برای منقلب کردن اوضاع زنان جاهلیت، ابتدا کشتن دختران نوزاد را ممنوع و سپس شروع به احترام گذاشتن به دختران کرد. تعریفی که قرآن از ازدواج نموده، بر هزاران رمز ادبی و فلسفی مشتمل است. مودت و رحمت از همسری و هم‌قدری طرفین عقد و صمیمیت مخلصانه بین آنها حاکی است (صدر، ۱۳۴۲).

امنشور حقوق و مسئولیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران

منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران بر اساس بندهای آن ۱۸ وظایف شورای عالی انقلاب فرهنگی به‌عنوان یک سند مرجع سیاست‌گذاری در امور فرهنگی و اجتماعی در ۳ بخش، ۵ فصل و ۱۴۸ بند در جلسه شماره ۵۴۶ مورخ ۸۳/۰۶/۳۱ شورای عالی فرهنگی انقلاب فرهنگی تصویب شده است و کلیه دستگاه‌های ذی‌ربط بر حسب وظایف دستگاهی و سازمانی به منظور سیاست‌گذاری به اتخاذ تدابیر قانونی، تصمیمات و برنامه‌ریزی برای زنان، قواعد و اصول مندرج در این منشور را رعایت نمایند. این منشور مبنای معرفی و تبیین جایگاه زن در نظام جمهوری اسلامی ایران در مجامع بین‌المللی نیز قرار می‌گیرد. این منشور در سال ۱۳۸۵ پس از تصویب مجلس شورای اسلامی به‌عنوان قانون، در مجموعه قوانین ثبت گردید. بخش اول این منشور به فهرست سیزده حق و مسئولیت فردی زنان پرداخته است. در بخش دوم، حقوق و مسئولیت‌های خانوادگی زنان در سه فصل (حقوق و مسئولیت‌های دختران در خانواده) - (حقوق و مسئولیت زنان در تشکیل و تداوم خانواده و حقوق و مسئولیت زنان در صورت انحلال خانواده) بیان شده است و در بخش سوم این منشور، حقوق و مسئولیت اجتماعی زنان در پنج فصل (حقوق و مسئولیت‌های سلامت جسمی و روانی زنان)، (حقوق و مسئولیت‌های فرهنگی و حقوقی زنان)، (حقوق و مسئولیت‌های اقتصادی زنان)، (حقوق و مسئولیت‌های سیاسی زنان) و (حقوق و مسئولیت‌های قضایی زنان) تدوین شده است.

امفهوم شناسی

آسیب‌شناسی^۱: اصطلاحی است عام که از دانش پزشکی به حوزه علوم اجتماعی وارد شده و به معنای «مبحث مطالعه، علل بیماری و عوارض داخلی و خارجی» است (آریان‌پور، ص ۱۵۶۹). در این جا منظور از آسیب‌شناسی فرهنگی، الگوپذیری زنان در جامعه‌ی ایران است.

آسیب‌شناسی فرهنگی^۲

آسیب‌شناسی فرهنگی طبعاً به بررسی آفات و آسیب‌هایی ردازد که رنگ و لعاب فرهنگی دارد و عناصر شکل‌دهنده عادات و رفتارها و کنش‌های رایج افراد در یک جامعه را تحت تاثیر خود قرار داده‌اند (رهنمایی، ۱۳۷۸، ۸).

افرهنگ^۳

در تعریف تایلور، فرهنگ مجموعه پیچیده‌ای شامل دانش‌ها، معتقدات، باورها، هنرها، صنایع، فنون، اخلاق، حقوق و قوانین و آداب و رسوم و بالاخره تمام قابلیت‌ها و عادات و رفتاری است که انسان به‌عنوان عضو جامعه خود فرا می‌گیرد و برابر آن جامعه وظایف و تعهداتی را در بردارد (کوزر، ۱۳۸۷، ۴۴) و یا هرسکویتس (۱۹۴۸) می‌نویسد: فرهنگ راه و روش زندگی یک قوم است، حال آن که جامعه مجموع سازمان‌یافته افرادی است که از یک راه و روش معین زندگی پیروی می‌کنند.

الگوپذیری^۴

الگو در لغت به معنای طرح، سرمشق، نمونه، مثال، مدل و غیره آمده است. الگوپذیری مبتنی بر یادگیری و تقلید است و تقلید، از گذرگاه ارتباط صورت می‌گیرد. بدون وجود ارتباط و سپس تقلید، پذیرش الگو ایجاد نمی‌گردد. براین اساس در این چرخه تعیین‌کننده اصلی ارتباط می‌باشد (معرفت، ۱۳۸۲، ش ۴۵ و ۴۶).

اموقعیت زنان در اسلام

قبل از اسلام، معروف‌ترین نقطه عالم از حیث بدرفتاری با زنان، عربستان جاهلیت بود. وقتی در کشورهای متمدن گیتی در آن عصر مثل روم، یونان، ایران و هند، از اطلاق عنوان انسان

1. Pathology
2. Cultural pathology
3. Culture
4. pattern

ابزارهای الگوپذیری زنان

کنش متقابل نمادین^۱

نظریه پردازان کنش متقابل نمادین مانند بلومر (۱۹۶۲)، مالس و مستر (۱۹۷۸) و... اصول بنیادی این نظریه را این گونه بیان می‌کنند:

- انسان‌ها برخلاف جانوران پست‌تر، استعداد تفکر دارند.
- استعداد تفکر با کنش متقابل اجتماعی شکل می‌گیرد.
- در کنش متقابل اجتماعی، انسان‌ها معانی و نمادهایی را یاد می‌گیرند که به آنها اجازه می‌دهند تا استعداد متمایز انسانی‌شان را برای تفکر به کار اندازند.
- معانی و نمادها، انسان‌ها را قادر می‌سازد که کنش و کنش متقابل و متمایز انسانی انجام دهند.
- انسان‌ها تا اندازه‌ای می‌توانند معانی و نمادها را تعدیل کنند و تغییر دهند که توانایی کنش متقابل با خودشان را دارند، زیرا این توانایی به آنها اجازه می‌دهد که راه‌های امکان‌پذیر کنش را بیابانند، مزایا و عدم مزایای نسبی آنها را سبک‌سنگین کنند و سپس یک راه را برگزینند.
- الگوهای درهم تنیده کنش و کنش متقابل، گروه‌ها و جامعه‌ها را می‌سازد (ریترنر، ۱۳۷۴، ۲۸۱).

از این نظریه می‌توان برای توجیه تاثیر رفتارهای زنان از همدیگر سود جست که بر این اساس ادعا می‌شد که زنان در کنش متقابل با دیگر دوستان است که خوی و الگوهای رفتاری خود را انتخاب می‌کنند.

یادگیری اجتماعی^۲

رویکردهای یادگیری اجتماعی، سازگاری انسان را مانند حل مسئله یا رفتار کنار آمدن، در نظر می‌گیرد. منظور از کنار آمدن، میزان و درجه‌ای است که افراد می‌توانند سه چالش مهم موجودیت در آنها را برطرف کنند و یا دست کم مهار کنند، این چالش‌ها عبارتند از:

- الف: چالش‌های مستقیم حاصل از محیط فیزیکی
 - ب: چالش‌های ناشی از محدودیت‌ها
 - ج: چالش‌های بین فردی و مربوط به محیط.
- چالش‌های مستقیم، کفایت یا مهارت‌هایی هستند که به کمک آنها افراد با واقعیت‌های فیزیکی کنار می‌آیند.

1. symbolic Interactionism
2. social learning

نوع دوم چالش‌های مستقیم، پاسخ‌هایی به محدودیت‌های فیزیکی و عقلی مانند ضعف جسمانی، بینایی و شنوایی و داشتن ظرفیت لازم برای حل مسئله است.

دسته سوم چالش‌ها، مواردی است که از محیط و موقعیت بین فردی ناشی می‌شوند، اینکه افراد چگونه می‌توانند با دیگران تعامل مناسبی داشته باشند تا نیازهای شخصی خود را برآورده سازند و چگونه با خواست‌های روانی تحمیل شده دیگران کنار می‌آیند. (خوردانی، ۱۳۸۸).

تلویزیون و سینما

امروزه تلویزیون از بزرگ‌ترین و کاربردی‌ترین ابزار شکل‌گیری فرهنگ در جهان است. بنا بر گفته صاحب نظران، تلویزیون در جهان با برنامه‌های خود در عمل، فرهنگ ابتدالی را در بین مردم گسترش داده است (بی‌نام، ش ۲۶، ۲۵). برنامه‌های نامناسب و به ویژه برنامه‌های غربی، بیشترین نقش را در بروز جرایم اخلاقی و جنایی داشته است. گروهی از محققان و استادان دانشگاه آمریکا در نشست به‌عنوان تلویزیون، آموزش و تربیت اعلام کردند که اگر والدین بتوانند فرزندان خود را از دیدن برنامه‌های تلویزیون منع کنند، تنها در آمریکا از ده هزار قتل، هفتاد هزار حمله و زد و خورد و هفتصد هزار دزدی جلوگیری کرده‌اند. (نگارشی، ۱۳۸۰، ۱۰۲). سینما نیز به سهم خود، تاثیر زیادی بر فرهنگ جامعه دارد. امروزه سینما برای خدمت به صهیونیسم فرهنگی و مقابله با تمدن هویت اسلامی و ایرانی صدها فیلم ساخته است. (موسوی، ش ۸ و ۹، ۷۶).

ماهواره

ماهواره در بسیاری از کشورها تخریب‌کننده ارزش‌های دینی و ملی است. در ایران، میزان تخریب ارزش‌های دینی در قرن جدید چشمگیر است. مسئولان فرهنگی باید بدانند که امروزه غرب می‌کوشد با کمک فناوری‌های پیشرفته و بهره‌گیری از ماهواره و با ایجاد آشفتگی در زبان و آداب و سنن و تاریخ، هویت جوانان را تغییر دهد (تقوی، ۱۳۸۰، ۲۸۲). در نشریه نبوز و یک آمده است: «انقلاب جدیدی در ایران در حال شکل‌گیری است. امروز، جوانان ایران به یمن رادیوها و دیش‌های ماهواره، از جهان خارج باخبرند و این عوامل، نیرویی را برای یک انقلاب فرهنگی و سیاسی تشکیل می‌دهند. در اخبار بی‌بی‌سی چنین گزارش می‌کند: «چنین به

افراد با رضایت خاطر و بدون هیچ گونه اجباری انجام می‌دهند.
۳- بعد تجربی دین^۴: موقعیت‌های برتر ایجاد شده‌ای که افراد در آن‌ها خود را با نوعی شعور برتر رویارو می‌بینند و معمولاً مومنان و معتقدان، عواطف و احساسات دینی را تجربه می‌کنند، مانند ترس از خدا، توبه و تقرب به خدا.

۴- بعد دانش دین^۵: بخشی از آگاهی افراد مومن نسبت به دین پذیرفته خود، اعم از اصول و فروع دین، سنت‌ها، تاریخ و دیگر

امور دینی که برای واداشتن فرد به انجام دادن عمل دینی ضروری است.

۵- بعد نتایج و پی‌آمدها^۶: همان تاثیر تجربه‌ها، باورها و رفتارهای دینی در زندگی روزانه و رفتار غیر دینی افراد است.^۷

لذا باید انسان از خود بیگانه شده را به خود آورد و نظام مفاهیمی را که منطق استعماری در وجدان او بوجود آورده است نابود ساخت، اعتبار نظام‌های نمادین قبل از تسلط استعماری را تجدید کرد و به جامعه، فریادها، سرودها و تصاویری را که استعمارگران دزدیده‌اند، بازگرداند (زیگلر، ۱۳۶۵، ۲۰۹) این‌ها عملی نخواهد شد مگر با فرهنگ ملی که تنها وسیله‌ی رهایی از استعمار است. باید با برنامه‌ریزی دقیق و کار و تلاش بیشتر، فرهنگ ملی را تقویت و به جامعه معرفی کرد؛ یعنی آنچه را که دارند. فرهنگ ایرانی-اسلامی از قدرت و غنای کافی برخوردار است و این را در روند تاریخ طولانی خود ثابت کرده و با تمام برخوردها توانسته است خود را حفظ کند (کیهان، ۱۳۷۲ش ۱۴۹۸۷).

با توجه به مطالعات انجام شده در این زمینه، به نظر می‌رسد دلایل زیر در آسیب‌شناسی نظام فرهنگی در الگوپذیری زنان موثر بوده است:

- فقدان مبانی نظری فرهنگ
- فقدان اهداف بلند مدت، میان مدت و کوتاه مدت
- شکاف ارزشی میان ارزش‌های رسمی و غیر رسمی
- عدم وجود تعریفی مشخص از مرزهای هویت مشترک در سه حوزه‌ی فرهنگی، ایرانی، اسلامی و غربی

نظر می‌رسد که ماهواره در ایران در ضربه زدن به مظاهر اسلام، از جمله گروه‌های مخالف حکومت، قدرت بیشتری دارد. ماهواره پدیده‌ای است که در برابر ارزش‌های اسلامی قد علم کرده است. (نگارش، ۱۳۸۰، ۱۳۵ و ۱۳۶).

شبکه‌های اجتماعی و اینترنت

شبکه‌های اجتماعی، شکل اجتماعی نوینی از ارتباطات را به وجود آورده‌اند که در عین حال که توده‌ای است، اما به صورت انفرادی تولید و دریافت می‌شوند و تاثیر می‌گذارند. با این همه، در سراسر جهان به ابزاری در خدمت جنبش‌های اجتماعی تبدیل شده‌اند. این جنبش‌ها باید بتوانند برای دستیابی به اهداف خود، در سه زمینه توانمندی داشته باشند: شکل دادن به هویت جمعی، متقاعد ساختن پیروان خود و بسیج آنها. این جنبش‌ها با استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی می‌توانند به راحتی به هر سه هدف نام‌برده دست یابند (حمیدی، ۱۳۹۰، ۱۴). اینترنت نیز واقعیتی انکارناپذیر و از نمودهای پیشرفت بشر است و ارتباطات علمی و فرهنگی مفید را بیشتر کرده است. اما بسیاری از خدمات آن با آسیب‌هایی همراه است. بیشترین کسانی که با اینترنت سروکار همیشگی دارند دچار نوعی اعتیاد و از تعادل خارج می‌شوند. به همین دلیل، اینترنت وسیله‌ای برای یورش فرهنگی شده است. در ایران نیز اینترنت، پس از رسانه ملی، دومین رسانه مورد توجه جوانان به شمار می‌رود.

لذا لازم است برای پیشبرد برنامه‌های نهادهای فرهنگی، ویژگی‌های دین‌داری مشخص شود تا فرهنگ الگوپذیری صحیح بتواند به راحتی اجرا گردد. بدین منظور، در این پژوهش، الگوی پنج بعدی کلارک و استارک که تقریباً همه جنبه‌های معرفت‌های دین‌داری را در خود جای داده، انتخاب شده است. محورهای این الگو عبارتند از:

- ۱- بعد عقیدتی دین^۱: نوعی ادراک برخاسته از معرفت دینی است که به افراد درباره حقانیت اصول دینی بینش خاصی می‌دهد.
- ۲- بعد مناسکی دین^۲: شامل دو دسته زیر است:
الف: شعائر یا مناسک^۳ که عبارت است از آداب و رسوم فرموله شده یا رفتارهای نمونه‌ای میان معتقدان هر دین.
ب: پرسش و نیایش که اعمالی فردی و خصوصی هستند و

4. experince

5. religious knowledge

6. consequences

۷. عملکرد دینی دانشجویان ص ۸۸

1. beliefs

2. practice

3. rituals

انتیجه گیری

شکل‌گیری خانواده سالم در گرو اصلاح امر زنان است که در اصلاح الگوپذیری شایسته امکان‌پذیر می‌باشد. بررسی ابزارها در ایجاد نوعی الگوهای رفتاری زنان نشان می‌دهد که بین نقش رسانه‌ها با نوع الگوهای رفتار اجتماعی زنان ارتباط وجود دارد. این یکی از عناصر مهم در ایجاد رفتار مطلوب و یا نامطلوب است که ارزشها و باورهای اصیل و بومی کشورها، به ویژه خانواده‌ها و زنان جمهوری اسلامی ایران، را که سرمایه جامعه‌اند هدف قرار داده است، زنان جوان به دلیل ویژگی‌های خود، بیش از اقشار دیگر در معرض آسیب هستند. از این رو باید با شناخت، این تاثیرات را خنثی نمود.

- اختلاف در مبانی نظری، فقهی و ارزشی مسائل و تولیدات فرهنگی
- فقدان نگرش مبتنی بر سرمایه‌گذاری در عرصه فرهنگی
- وجود نهادهای موازی فرهنگی در کشور
- تاخر فرهنگی و عدم درک صحیح مبتنی بر سرمایه‌گذاری در عرصه فرهنگی
- بی‌ثباتی و ناامنی فرهنگی
- انفعال یا تسلیم فرهنگی
- فقدان الگو و مدل‌های مطلوب فرهنگی
- فقدان آموزش
- عدم انطباق تقاضای فرهنگی با تولیدات فرهنگی
- انعطاف ناپذیری فضای فرهنگی

منابع

- آریان پور، منوچهر (۱۳۸۶). فرهنگ دو جلدی دانشگاهی. تهران: شرکت نشر الکترونیکی و اطلاع رسانی جهان رایانه امین.
- پیرو، آلن (۱۳۷۰). فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه باقر ساروخانی، تهران: نشر کیهان.
- حمیدی، صدیقه (۱۳۹۰). نقش شبکه‌های اجتماعی در انقلاب مصر. قم: جامعه المصطفی العالمیه.
- خورانی (۱۳۸۸). بررسی رابطه عزت نفس و متغیرهای دموگرافیک با سازگاری میان فرهنگی دانشجویان مهاجر عراقی در شهرستان گیلان غرب اراک، دانشگاه آزاد.
- رهنمایی، سید احمد (۱۳۷۸). آسیب شناسه فرهنگی. فصلنامه معرفت، شماره ۳۰.
- ریتزر، جورج (۱۳۷۴). نظریه جامعه شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- زیگلر، ژانف (۱۳۹۰). غارت افریقا یا استعمار دوباره. ترجمه عباس آگاهی، مشهد: آستان قدس رضوی.
- صالحی امیری، سیدرضا (۱۳۹۲). آسیب شناسی فرهنگی در ایران. تهران: انتشارات ققنوس.
- صدر، حسن (۱۳۴۲). حقوق زن در اسلام و اروپا. تهران: انتشارات سازمان کتاب‌های جیبی.
- طالبی، ابوتراب (۱۳۸۰)، عملکرد دینی دانشجویان و نمادهای دین‌داری در میان دانشجویان دختر، تهران: فصلنامه نامه پژوهش، سال ۵، ش ۲۰ و ۲۱، صص ۷۷ - ۹۶.
- کبریا، غلامرضا (۱۳۹۳). جام جم.
- کروز، لویس و روزنبرگ، برنارد (۱۳۸۷). نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی. ترجمه فرهنگ ارشاد، چاپ سوم، تهران: نشر نی.
- گودرزی ملایری، بررسی تاریخی تبادل و تهاجم فرهنگی ایران و علل اجتماعی آن.
- محمدی، محسن (۱۳۹۳). جام جم.
- موسوی، رضا (۱۳۸۷). نیروهای مستقر بر بام خانه. نشریه فرهنگ پویا، ش ۸ و ۹.
- نگارشی، حمید (۱۳۸۰). هویت دینی و انقطاع فرهنگی. تهران: تهران، مرکز تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه.
- روزنامه کیهان (۱۳۷۲)، شماره ۱۴۹۸۷.

| Sources

- <https://tavaana.org>

عوامل مؤثر در نقش زن برای تحکیم بنیان خانواده

رعنا پرتوی، معصومه امیری ینگجه^۱، فرحروز پرتوی^۲

چکیده

در تحکیم، خانواده، زنان نقش به سزایی دارند تا جایی که مهم ترین نقش را ایفا می کنند. در این نقش، عواملی دخالت دارند که باعث تقویت این وظیفه می گردد. اولین عامل «تحصیلات» است. زیر سایه تحصیلات، شایسته است زن خانواده طی یک برنامه ریزی، اهداف کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت را تدوین کند و استراتژی مناسب برای رسیدن به آن غایات را تعریف نماید، سیاست های مناسب را پیش بینی کند و برای تحقق آن سیاست ها نیز راه کارهای جزئی پیش بینی نماید. عامل دوم «گذشت» است. همسر عاقل، کسی است که گذشت و بردباری دارد و با بهانه های کوچک و جزئی زندگی را متلاشی نمی سازد. هنگامی که نقش تربیتی را به عهده می گیرد، نقش او باید با نقش سرپرستی پدر هماهنگ باشد. اگر زن بخواهد مادری خود را درست انجام بدهد، باید همسری مقدم بر مادری باشد. گذشت زن به عنوان همسر شامل مواردی از قبیل گذشت و چشم پوشی از خواسته های دشوار، سازگاری اقتصادی و تمکین از همسر است. دیگر عامل مؤثر «حجاب» است. پوشش در اسلام بیانگر این مطلب است که زن در معاشرت خود با مردان بیگانه بدن خود را بپوشاند و به خود نمائی نپردازد. رعایت این اصل قرآن، زمینه حفاظت و سلامتی خانواده و اجتماع را فراهم نموده است.

اکلید واژه ها

زن، تحکیم بنیان خانواده، حجاب.

مقدمه

نظام خانواده، یک نهاد اساسی و محوری در جامعه است و هسته ی اولیه برای سایر نهادهای اجتماعی به شمار می رود. این نظام کوچک ترین واحد اجتماعی بوده و اساس و زیرساخت واحدهای بزرگ اجتماعی بشری به شمار می رود. افرادی که در این واحد کوچک اجتماعی رشد می یابند و تربیت می شوند به میزان رشد و شکوفایی شان در واحدهای اجتماعی بزرگ انسانی سهم دارند. افرادی که روزی به عنوان فرمانروای مقتدر و سیاست مدار سترگ و مدیر نیرومند، و مبتکر توانا در جامعه ظهور می کنند و مسئولیت های سنگین و خطیری را به عهده می گیرند، نظام خانواده و کانون گرم پدر و مادر، تربیت گاه نخستین آنها است. رشد و شکوفایی این نظام محبوب و بی بدیل، مرهون شناخت و رعایت دقیق حقوق هریک از اعضای آن نسبت به یکدیگر است؛ همان طوری که نظام های بزرگ اجتماعی، قوانین و حقوق خاص خودشان را در ارتباط با اداره و استحکام و رشد و بالندگی دارند. زن مظهر خلاقیت خداوند و عنصر اساسی در تشکیل خانواده، در طول قرن ها و در مکتب ها، مسلک ها و جوامع مختلف، از نظر مقام، موقعیت و معرفی هویت، همواره فراز و نشیب هایی را طی کرده است: گاه تا حد یک کالا تنزل یافته و زمانی از آن به عنوان آیت الهی یاد شده است.

زن به عنوان یکی از دو رکن اصلی حیات خانواده، نیروی انکارناپذیر است که باید نظام مندی، برنامه ریزی و تمهیدات ضروری در مورد آنان در رأس همه مسائل قرار بگیرد. جامعه شناسان در بررسی نقش و کارکرد خانواده به دو نقش اصلی زن یعنی همسری و مادری و تربیت فرزند توجه بیشتری دارند و در این میان مسئولیت زنان به مراتب از مردان سنگین تر است زیرا زن نقش اصلی در خانواده را ایفا می کند و با ایفای

1. lalehsaeed0856@gmail.com
2. m.amiri.1926@gmail.com
3. farahp14@yahoo.com

که در نظام خانواده، اصل بر اتصال و محبت است نه انفصال و دشمنی، اینجاست که مدیریت جدی بحران خانواده از سوی فردی که دارای داده‌های مناسب روان‌شناختی، روابط اجتماعی و اصول تربیتی است بسیار موفق‌تر از افرادی عمل می‌کند که نه برای مواجهه با بحران آمادگی دارند و نه در صورت درگیر شدن با آن، راه حل مناسبی بکار می‌گیرند. زنان تحصیل کرده نیز در حل این گونه مشکلات آفت زاء، می‌توانند نقش مؤثر و به موقعی ایفا کنند و تا حد امکان، بدون وارد کردن اغیار در محیط خانواده، مشکلات را سامان دهند^۱.

۱.۲. گذشت: همسر عاقل «کسی است که گذشت و بردباری دارد و با بهانه‌های کوچک و جزئی، زندگی را متلاشی نمی‌سازد». از دیدگاه قرآن کریم عفو و گذشت زن و مرد زمانی موجب از بین رفتن اختلافات و آکنده شدن فضای خانواده از مهر و محبت می‌گردد که ناشی از دو راهبرد مودت و رحمت باشد. «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» (الروم/ ۲۱) و از نشانه‌های او اینکه از (نوع) خودتآگ همسرانی برای شما آفرید تا بدان‌ها آرام گیرید و میانتان دوستی و رحمت نهاد. آری در این (نعمت) برای مردمی که می‌اندیشند قطعاً نشانه‌هایی است.

مودت مدنظر قرآن که موجب تحکیم خانواده می‌شود با محبت و احساس عاطفی، اندکی تفاوت دارد. بدین معنی که مودت شامل احساس محبت‌آمیزی است که جنبه بروز و فرصت عملی نشان دادن عشق و علاقه به همسر را فراهم می‌کند^۲ و از خودگذشتگی و عفو در رحمت نسبت به مودت از جنبه تکاملی و درجه وجودی بیشتری برخوردار است. به نظر می‌رسد زمانی که زوجین به هم علاقه بیشتری دارند و درگیر تبادل روابط عاشقانه بسیاری قوی و محکمی هستند اختلاف کمتری پیش می‌آید زیرا بنا بر روایت پیامبر اسلام (ص)، این مودت مانند حبل متینی است که رشته‌های آن به صورت محکم در هم پیچیده و تنیده شده‌اند. طبیعتاً در این دوران گذشت، جزء لاینفک این علاقه و محبت عملی است.

نقش مادری و همسری، با موجودی پیچیده به نام مرد و فرزند سر و کار دارد. این مسئولیت بزرگ می‌تواند تأثیری به سزا در جامعه و خانواده داشته باشد لذا باید در جامعه زمینه‌ای را ایجاد کرد که نهاد خانواده و رکن اساسی آن یعنی زن، جایگاه واقعی خود را در آن باز یابد. در این مقاله تلاش شده است تا به بررسی آن دسته از عواملی پرداخته شود که در تحقق این نقش توسط زن مؤثر هستند.

۱. عوامل مؤثر در نقش زن برای تحکیم بنیان خانواده

۱.۱. تحصیلات: زنان تحصیل کرده پس از اینکه وارد نظام خانواده شدند، در جهت تحکیم آن می‌توانند نقش‌های ذیل را داشته باشند.

۱.۱.۱. تدوین برنامه خانواده: خانواده نیز مانند همه نهادها، بدون اهداف روشن و سیاست‌گذاری‌های مناسب، استراتژی دقیق و راه‌کاری مطلوب، دچار سردرگمی می‌گردد و شایسته است طی یک برنامه‌ریزی، اهداف کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت را تدوین کند و استراتژی مناسب برای رسیدن به آن غایات را تعریف نماید، سیاست‌های مناسب را پیش‌بینی کند و برای تحقق آن سیاست‌ها نیز راه‌کارهای جزئی پیش‌بینی نماید. چنین کار دقیقی بدون پشتوانه نظری لازم و تحصیلات آکادمیک امکان پذیر نیست و از اینجاست که زن تحصیل کرده به‌عنوان یکی از ارکان خانواده، می‌تواند در پیشنهاد و تدوین برنامه زندگی نقش کلیدی و اساسی داشته باشد. ذهن علمی و محیط فرهنگی مناسب، هم اهمیت و ضرورت برنامه‌ریزی به افراد تحصیل کرده را می‌آموزد و هم آن‌ها را با راه‌های رسیدن به این مقصود آشنا می‌کند و از این رو، زنان تحصیل کرده با دستانی پر می‌توانند برای آینده زندگی و ابعاد و مسائل آن بیندیشند.

۲.۱.۱. شیوه مواجهه با مسائل جدید: خانواده یا با یک برنامه زندگی آغاز می‌شود و یا بدون برنامه‌ریزی جدی شکل می‌گیرد و در هر دو شکل، قطعاً در ادامه، با مسائلی مواجه می‌شود که قبلاً آن‌ها را پیش‌بینی نمی‌کرد. مشکلاتی سربرمی‌آورند که ارکان خانواده را در مقابل هم قرار می‌دهند. حادثترین مسئله‌ای که متأسفانه برخی از خانواده‌های تازه شکل گرفته در سال‌های اخیر نیز با آن مواجهند آن است که زن و یا مرد و یا هر دو به این نتیجه می‌رسند که به درد زندگی مشترک نمی‌خورند و باید از یکدیگر جدا شوند. با توجه به این که محیط خانواده جای آسایش و امنیت و آرامش است و با عنایت به این نکته

۱. منصورنژاد، محمد، ۱۳۸۷.

۲. امینی، ۱۳۸۷، ص ۱۰۲.

۳. طباطبایی: ۱۳۷۴، ص ۲۵۰.

۳.۱. حجاب

شک نیست که هر چیزی که موجب تحکیم پیوند خانوادگی و سبب صمیمیت رابطه زوجین گردد، برای کانون خانوادگی مفید است و در ایجاد آن باید حد اکثر کوشش مبذول گردد و یا به عکس هر چیزی که باعث سستی روابط و دلسردی آنان گردد، به حال زندگی خانوادگی زیانمند است و باید با آن مبارزه کرد.^۳

یکی از عوامل مهم استحکام خانواده، رعایت حجاب است. اگر در جامعه‌ای حجاب کاملاً رعایت شود و روابط جنسی به محیط خانواده محدود گردد، گروه جوانان به ازدواج تمایل بیشتری پیدا می‌کنند و خانواده‌های تشکیل شده نیز ثبات بیشتری خواهند گرفت، در نتیجه در این میان بیشترین نفع عاید زنان خواهد شد، زیرا از محبت و حمایت مالی مردان برخوردار خواهند بود.

یکی دیگر از آثار مهم حجاب زنان، حفظ آرامش روانی جامعه و پاکی دلها است. قرآن مجید: حجاب را عامل طهارت قلب و روح معرفی می‌کند و خداوند متعال در قرآن چنین می‌فرماید: «إِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسَلُّوهُنَّ مِنْ وِرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَ قُلُوبِهِنَّ». (سوره احزاب آیه ۵۳): هر گاه از زنان پیامبر متاعی را می‌خواهید پس آن را از پس پرده بخواهید زیرا این کار برای طهارت و پاکی قلوب شما و ایشان بهتر است.

لباس پوشیدن شأنی از شئون انسانی است و پدیده‌ای است که تقریباً به اندازه طول تاریخ بشر سابقه و به قدر بهینه جغرافیای امروزین زمین گسترش دارد. این پدیده با خصوصیات مختلف فردی و اجتماعی انسان در ارتباط است.

پوشش در اسلام بیانگر این مطلب است که زن در معاشرت خود با مردان بیگانه بدن خود را بپوشاند و به خود نمائی نپردازند. رعایت این اصل قرآن زمینه حفاظت و سلامتی خانواده و اجتماع را فراهم نموده است. امام صادق (ع) می‌فرماید: «زینت آشکار عبارت است از سرمه و انگشتر». در واقع دین اسلام آن نوع زینتی را که سبب جلوه‌گری و

خانواده‌ای که در آن تمامی اعضای خانواده نقش خود را به خوبی ایفا می‌کنند و به صبر و بردباری و گذشت آراسته‌اند، در راه رسیدن به کمال و تعالی پیشتاز هستند. در این میان نقش زن به‌عنوان همسر و مادر و به‌عنوان مظهر عطوفت، مهربانی، پاکی و ... می‌تواند در تحکیم بنیان خانواده نقش بسیار مهمی داشته باشد.

طبیعتاً زنان به دلیل روحیه لطیفی که دارند مزین‌تر از دیگران به روحیه گذشت هستند زیرا «مرد او را کانون مهر و عطوفت می‌داند و به همین دلیل، تمام رازهای مگوی خویش را با او در میان می‌گذارد. او آینه خودش را که گاه در بیرون از خانه و در برخورد با تلخی‌ها و درشتی‌ها تیره می‌شود با روح لطیف همسرش صیقل می‌دهد»^۱ و این امر به نوبه خود می‌تواند تأثیر به‌سزایی در تحکیم خانواده داشته باشد.

همچنین زن هنگامی که نقش تربیتی را به عهده می‌گیرد، نقش او باید با نقش سرپرستی پدر هماهنگ باشد. اگر زن بخواهد مادری خود را درست انجام بدهد، باید همسری مقدم بر مادری باشد. گذشت زن به‌عنوان همسر شامل مواردی از قبیل گذشت و چشم‌پوشی از خواسته‌های دشوار، سازگاری اقتصادی و تمکین از همسر است. یکی از موضوع‌های مهمی که از ابتدای زندگی مشترک، بنیان خانواده را تهدید می‌کند، نبود گذشت در مسائل اقتصادی و حاکمیت روح تجمل‌گرایی و رقابت مادی است. لذا شایسته است زنان خانه‌دار در مدیریت امور خانه از خرج‌های غیر لازم و تشریفاتی بپرهیزند و با گذشت و مهربانی، امور خانه را بر محور قناعت بچرخانند. آنان در صورت مزین شدن به گذشت اقتصادی، احساس رضایت و بی‌نیازی خواهند کرد و محیطی سرشار از صفا و صمیمیت را ایجاد می‌کنند که خود و همسرشان از آن لذت می‌برند.

پیامبر اسلام در این زمینه فرمود: «هر زنی که با شوهرش سازگار نباشد و او را به چیزهایی وادار کند که بیش از توانایی اوست، اعمالش به درگاه خدا پذیرفته نمی‌شود و در قیامت به غضب پروردگار جهان گرفتار می‌آید».^۲

۱. روحی، ۱۳۹۲، ص ۷۰.

۲. مجلسی، ج ۱۰۳، ص ۲۴۴.

۳. مطهری: ص ۸۸-۸۹.

انتیجه گیری

زن، مهم ترین نقش را در سلامت و تحکیم بنیان خانواده دارد. تحصیلات زن در تصمیم گیری اهداف خانواده، گذشت زن در برقراری رابطه صمیمانه و حفظ حجاب زن در حفظ ارزش والای او در میان دیگر اعضای خانواده بسیار مؤثر بوده و باعث عدم گسستن کانون گرم خانواده از هم می گردد.

خودنمائی زن میشد و تحریکات و هیجانات اجتماع را زیاد می نمود، نهی کرده و زینت های مخفی را جایز ندانسته است. استاد مطهری در این باره می فرماید: «زینت های زن دو نوع است یکی زینتی که آشکار است نوع دیگر زینتی که مخفی است مگر آنکه زن عمدتاً و قصداً بخواهد آنها آشکار کند. پوشاندن زینت اول جایز نیست اما پوشاندن زینت دوم واجب است» (احمدی، ۱۳۹۵).

منابع

- احمدی منفرد، جواد (۱۳۹۵). نقش حجاب در ارتقاء سلامت خانواده. به نقل از سایت سازمان تبلیغات اسلامی بوشهر به نشانی اینترنتی: www.old.ido.ir.
- امینی، ابراهیم (۱۳۸۷). انتخاب همسر. چاپ هشتم، تهران: امیر کبیر.
- روحی، زهرا (۱۳۹۲). تحکیم خانواده و راهکارهای تقویت آن. ماهنامه رادیو، شماره ۷۵، صص ۶۷-۷۵.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۳۷۴). تفسیر المیزان. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳). بحار الأنوار. ج ۸ و ۱۰۳، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- مطهری، مرتضی (۱۳۶۸). مسئله حجاب. تهران: صدرا.
- منصورنژاد، محمد (۱۳۸۷). نقش زنان تحصیل کرده در تشکیل و تحکیم خانواده. بانوان شیعه، شماره ۳، صص ۱۰۷-۱۲۲.

اهمیت نقش مادر در تربیت دینی فرزندان

معظمه طیاری پور احمدی^۱

چکیده

خانواده، نخستین کانون رشد و آرامش بشری، هسته اولیه اجتماع و از عوامل اصلی انتقال فرهنگ، اندیشه، اخلاق، سنت و ارزشها به نسل‌های دیگر است و در میان اعضای آن، بیشترین سهم تأثیرگذاری وراثتی و تربیتی، از آن مادر است. دامن مادر می‌تواند کودک را برای پذیرش حق و دعوت انبیا و اولیای الهی آماده کرده، زمینه سلامت روانی او را فراهم کند. پژوهش حاضر، به اهمیت نقش مادر در تربیت دینی فرزندان می‌پردازد و هدف آن، بالا بردن کیفیت ایفای نقش مادری و تعالی فرد، خانواده و اجتماع می‌باشد. مادر برای موفقیت در ایفای نقش خود برای تربیت بهتر و شکوفایی استعداد های فرزندان، باید از اصول تربیتی آگاه باشد.

کلیدواژه‌ها

مادر، اصول تربیتی، آموزه‌های دین.

مقدمه

تربیت دینی در مفهوم خاص آن یعنی مجموعه تدابیر و اقدامات سنجیده و منظم تربیتی به منظور پرورش و تقویت ایمان و التزام متریبان به باورها، هنجارها، ارزش‌ها، احکام، دستورات، اعمال و مناسک دینی. خانواده، اولین محیط تعلیم و تربیت و رشد فضایل اخلاقی کودک است و سنگ بنای اخلاق در آنجا نهاده می‌شود که در آن، نقش مادر از دیگران پررنگتر است. او نقش بیشتری در بهداشت، سلامت روان، رشد و تربیت کودک دارد؛ چراکه نخستین رابطه، مستقیم کودک، با مادر است. بنابراین، وظیفه مادر در برابر کودک، بیشتر و سنگین‌تر است (قاسمی، ۱۳۸۲). به تصریح اسلام ویژگی‌های جسمی و روحی مادر با شیردادن به فرزند منتقل می‌شود. علوم تجربی نیز ثابت

کرده است که سهم مادر در تکوین اولیه از پدر بیشتر است (فلسفی، ۱۳۷۷). فرزندان، امانت الهی و نعمت و نشانه‌های خدایند و والدین در برابر سلامت رشد و تعلیم و تربیت آنان مسئول‌اند (جوادی آملی، ۱۳۹۱). پذیرش مسئولیت مادری در اسلام، جایگاه و اهمیت ویژه‌ای دارد و به مادران، در برابر تحمل رنج و مشقت‌های مادری، وعده‌های بسیاری داده شده است؛ (ر.ک: نوری الطبرسی، بی تا، ج ۵۱). مادری که خود را در برابر فرزندان مسئول می‌داند، هیچ‌گاه در این مسیر دچار سستی نخواهد شد (وطن دوست و ایروانی، ۱۳۸۷).

روش‌های تربیت فرزند در اسلام

مقوله تربیت از ابتدایی‌ترین و اساسی‌ترین نیازهای زندگی بشری است. انسان در پرتو تربیت صحیح است که به عنوان موجودی هدفمند به آرمان‌های خود میرسد. برای انسان مسلمان، تربیت برورتنی مضاعف، دارد؛ زیرا فردی که گردنبدن مرواریددانه دین و بندگی خالق متعال را بار گردن آویخته، جز در سایه تربیت آن هم تربیت اسلامی به مدال افتخار عبودیت و تسلیم نایل نمی‌آید. از منظر قرآن و روایات اهل بیت (ع)، پدر و مادر افزون بر دخالات در سرنوشت اولاد خود از طریق وراثت، به واسطه تأثیر فراوانی که در تربیت او دارند، زمینه ساز سعادت یا شقاوت فرزندان می‌باشند. قرآن کریم میفرماید «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ» آه کسانه که ایمان آورده اید! خود و خانواده خویش را از آتشی که هیزم آن انسان‌ها و سنگهاست نگه دارید.. (التحریم / ۶).

نقش زنان در جامعه از منظر قرآن کریم

زن از نگاه قرآن عضوی موثر در اجتماع است و باید مانند مردان در مسائل مهم اجتماعی نقش آفرینی کند. تاریخ اسلام

۱. کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی دانشگاه یزد

moazamehtayyari69@gmail.com

درونی نکرده باشد، ممکن است آن را کاری حقیر و یا مانع پیشرفت بداند (اتکینسون و همکاران، ۱۳۸۵). مادر شایسته، به نقش خویش ایمان دارد و آن را حق، وظیفه و مایه افتخار میداند.

ب) مسؤلیت پذیری

خداوند افزون بر اینکه کشش و غریزه مادری را در وجود زن قرار داده، وظیفه شرعی را نیز برای او معین کرده است و او را مورد سؤال قرار خواهد داد. همچنین اجتماع و قانون از زن، مادری و تربیت فرزندان سالم و صالح را انتظار دارد و آنچه باعث تقویت حس مسؤلیت‌پذیری می‌شود، ایمان، عواطف، خودباوری، شناخت، آگاهی و نگرش درست به دنیا و انسان است (وطن دوست و ایروانی، ۱۳۸۷).

ج) الگو بودن

تأثیر رفتار و شخصیت مادر، بیش از گفتار او است و روابط متقابل والدین با هم و با فرزند و اوضاع کلی خانواده است که کودک را تربیت می‌کند. از این رو، مادر که اولین و تأثیرگذارترین الگوی عملی کودک است، باید صفات مثبت شخصیتی و ویژگی‌های مؤثر در فرایند الگوگیری را داشته باشد. ویژگی‌های روحی الگو که در ایجاد ارتباط مؤثر با مشاهده‌گر مؤثرند، از این قرارند: قابل اعتماد و معتبر بودن که پایه آن صابت و قدرت است، عواطف و احساسات قوی، مهارت‌های اجتماعی و توانایی ارتباط قوی با مخاطب. جذابیت، لحن صدای دلنواز و شیوا، چهره گیرا و ظاهر آراسته و بهنجار نیز از لوازم ظاهری برقراری این ارتباط است (ابراهیمی، ۱۳۹۰).

د) ارتباط مؤثر

ارتباط مؤثر به معنای پذیرش و توجه به تفاوت‌های فردی، صداقت در رفتار و گفتار، عدم پیش‌داوری و انتقاد غیرواقعی، احترام به رفتار و باورهای طرف مقابل و شرکت دادن او در تصمیم‌گیری است. دستور دادن، تهدید، نصیحت و تحقیر از موانع ارتباط مؤثر است. ارتباط مؤثر سبب افزایش اعتماد به نفس، بالا رفتن کیفیت زندگی، سلامت جسمی، سازگاری و کاهش استرس در زندگی شده، بر سلامت روان اثر مستقیم دارد و زیربنای خانواده کارآمد با فرزندان سالم است (سعادت‌مند، ۱۳۷۶).

نیز شاهد این معناست که زنان مسلمان از صدر اسلام همواره فعالانه در در گسترش اسلام جامعه حضور داشته و در کنار مردان نقش مهمی در امور اجتماعی و مخصوصاً ایفا کرده‌اند (رضایی و بختیار، ۱۳۹۱).

انقش مادر از منظر اسلام

هدف خلقت انسان «خلیفه الله شدن» و رسیدن به مقام قرب الهی و کمال مطلوب است و اولین گام در این کمال‌یابی، داشتن سکوی پرواز مناسب یا همان دامن پاک و مادر شایسته است. دامن مادر می‌تواند کودک را برای پذیرش حق و دعوت انبیا و اولیای الهی آماده کرده، زمینه سامت روانی او را فراهم کند و یا اینکه او را از مسیر مستقیم فطرت منحرف کند (مجلسی، بی تا). از منظر اسلام خداوند، شریف‌ترین و قوی‌ترین انگیزه را که همان انگیزه مادری است، در وجودش نهاده است (نجاتی، ۱۳۸۷).

آگاهی از اصول و فنون صحیح تربیت

پیامبر اکرم (ص) فرموده‌اند «از حقوق فرزندان، برخورداری از تعلیم و تربیت صحیح است» (افروز، ۱۳۷۴). در روانشناسی نیز دانش مادران در مورد نقش خود مورد تأکید قرار گرفته است.

مادران برای تربیت بهتر و شکوفایی استعداد‌های فرزندان و توفیق در نقش خود، باید به سه اصل با اهمیت توجه و آگاهی داشته باشند:

- شناخت ویژگی‌های زیستی، شناختی و روانی فرزندان در مراحل مختلف رشد و تحول

- تأمین نیازهای زیستی، شناختی، روانی، عاطفی و اجتماعی متناسب با مراحل رشد

- اتخاذ مؤثرترین روش‌ها متناسب با رشد کودک، برای تأمین نیازها و شکوفایی استعدادها (هوشیاری و پاریزی، ۱۳۹۳)

مادر برای موفقیت در ایفای نقش خود، باید از اصول تربیتی آگاه باشد. تعدادی از ویژگی‌هایی که اثر ویژه در ایفای نقش مادری دارد، شمرده می‌شود.

الف) ایمان به نقش مادری

زنی که مادری، فرزندآوری و فرزند پروری، بخشی از طرح‌واره درونی او و «من کیستم» او شده باشد، در همان مسیر حرکت و عمل خواهد کرد. اما اگر نقش و جایگاه مادری را

انتیجه گیری

سنگین تر از دیگران است. دامان مادر می تواند کودک را برای پذیرش حق و دعوت انبیا و اولیای الهی آماده کرده، زمینه سلامت روانی او را فراهم کند. مادر برای موفقیت در ایفای نقش خود برای تربیت بهتر و شکوفایی استعداد های فرزندان، باید از اصول تربیتی آگاه باشد. از دیدگاه آموزه های اسلامی، ایمان، دین داری، تقوا، توفیق الهی و پاک بودن از رذایل و محرمات، از ویژگی های یک شایستگی مادر است.

از ابتدای خلقت بشر، مادر و نقش او مورد توجه بوده است. در تاریخ اسلام معصومان (ع) اولین افرادی بوده اند که دقیق و موشکافانه به اهمیت جایگاه و نقش مادر پرداخته اند. از آنجا که نخستین رابطه مستقیم کودک، با مادر است، همچنین مادر نیازهای کودک را تأمین می کند، به خواسته های او پاسخ می دهد و کودک از عواطف، احساسات و نگرش های مادر بیشترین تأثیر پذیری را دارد، لذا وظیفه مادر در برابر کودک، بیشتر و

منابع

- ابراهیمی، جواد (۱۳۹۰). بررسی روش الگویی، رویکرد دینی و روان شناختی. مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره).
- اتکینسون، ریتا ال، و همکاران (۱۳۸۷). زمینه روانشناسی هیلگارد. مترجم: پراهنی و همکاران، تهران: انتشارات رشد.
- افروز، غلامعلی (۱۳۷۴). روان شناسی تربیت کودک و نوجوان. تهران: انجمن اولیاء و مربیان.
- جوادی آملی، عبد الله (۱۳۸۴). زن در آئینه جلال و جمال. قم: نشر اسراء.
- جوادی آملی، عبد الله (۱۳۹۱). مفاتیح الحیاه. قم: نشر اسراء.
- رضایی، اکرم؛ بختیار، مریم (۱۳۹۱). بررسی مقام و جایگاه زن در اسلام و مسیحیت. فصلنامه علمی پژوهشی زن و فرهنگ.
- سعادت مند، نیره سادات (۱۳۷۶). بررسی رابطه کارآیی خانواده و سلامت عمومی فرزندان. دانشگاه آزاد رودهن.
- قاسمی، سلیمان (۱۳۸۲). آموزه های بهداشت و سلامت روان با توجه به سیره علمی و عملی پیامبر و امام علی (ع). قم: مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره).
- مجلسی، محمدباقر (بی تا). بحارالانوار. ج ۶۲، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- نجاتی، محمدعثمان (۱۳۸۷). قرآن و روان شناسی. مترجم: عرب، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- وطن دوست، رضا، ایروانی، (۱۳۹۰). فرهنگ روابط اجتماعی در آموزه های اسلامی شخصیت متعادل. مشهد: دانشگاه رضوی.
- هوشیاری، جعفر؛ صفورایی پاریزی، محمد مهدی (۱۳۹۳). ویژگی های مادر شایسته از دیدگاه اسلام و روانشناسی. پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، شماره ۳.

فرهنگساز
ECO Cultural Institute
Headquarters - Tehran

ECO Life

The first photo exhibition of "Life in ECO Region"
Ferdowsi World Trade Center, July 16, 2019

مؤسسه فرهنگی اکو با همکاری مجتمع تجارت جهانی فردوسی برگزار می کند:
اولین نمایشگاه عکس با عنوان

زندگی در اکو

زمان: سه شنبه ۲۵ تیرماه ۱۳۹۸ ساعت ۱۸
مکان: خیابان فردوسی نرسیده به میدان فردوسی مرکز تجارت جهانی فردوسی طبقه سوم سرای هنر

ECO Norouz

Arts, Culture & Tourism Monthly Journal of ECO Cultural Institute

www.ecieco.org